

ศึกษาวิเคราะห์นิพนธ์ วัตถุประสงค์ตั้งแต่ปฐมฤกษ์

พระครูศรีธรรมสาร (ชุ่ม ฉายโร)

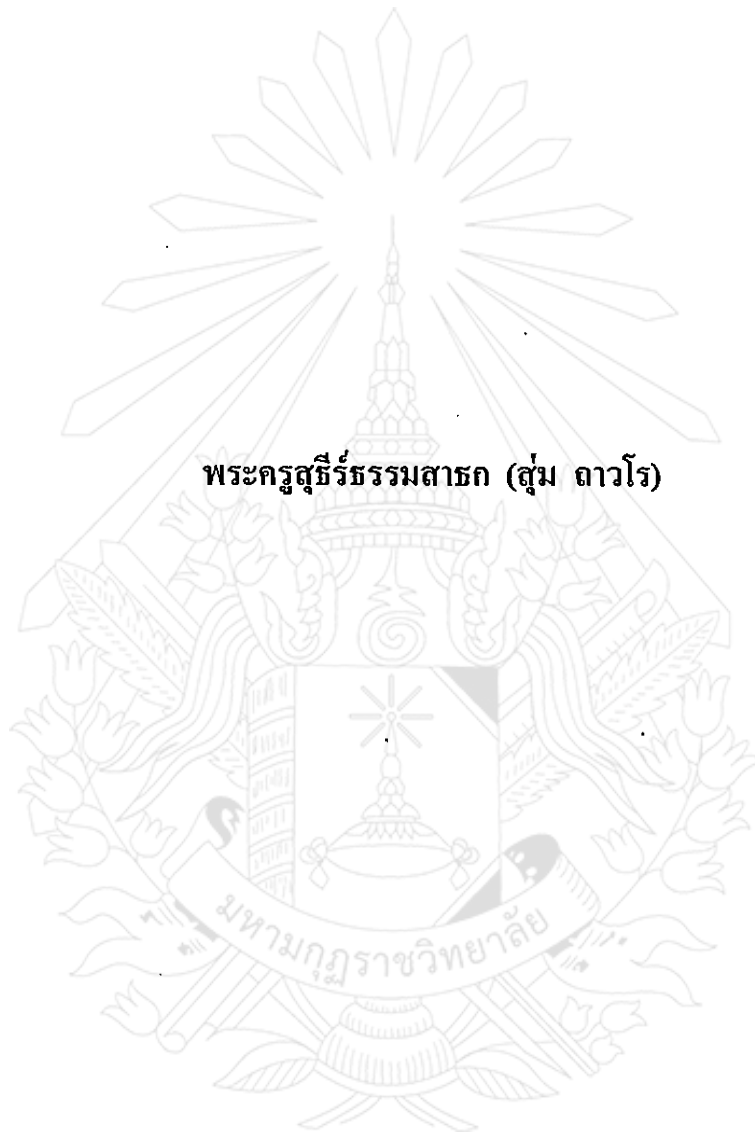
พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิทยมิตร ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พิมพ์ที่วิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดัตต

พุทธศักราช ๒๕๒๖

ศึกษาวิเคราะห์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก

พระครูสุธีร์ธรรมสาธก (สุ่ม ดาวโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

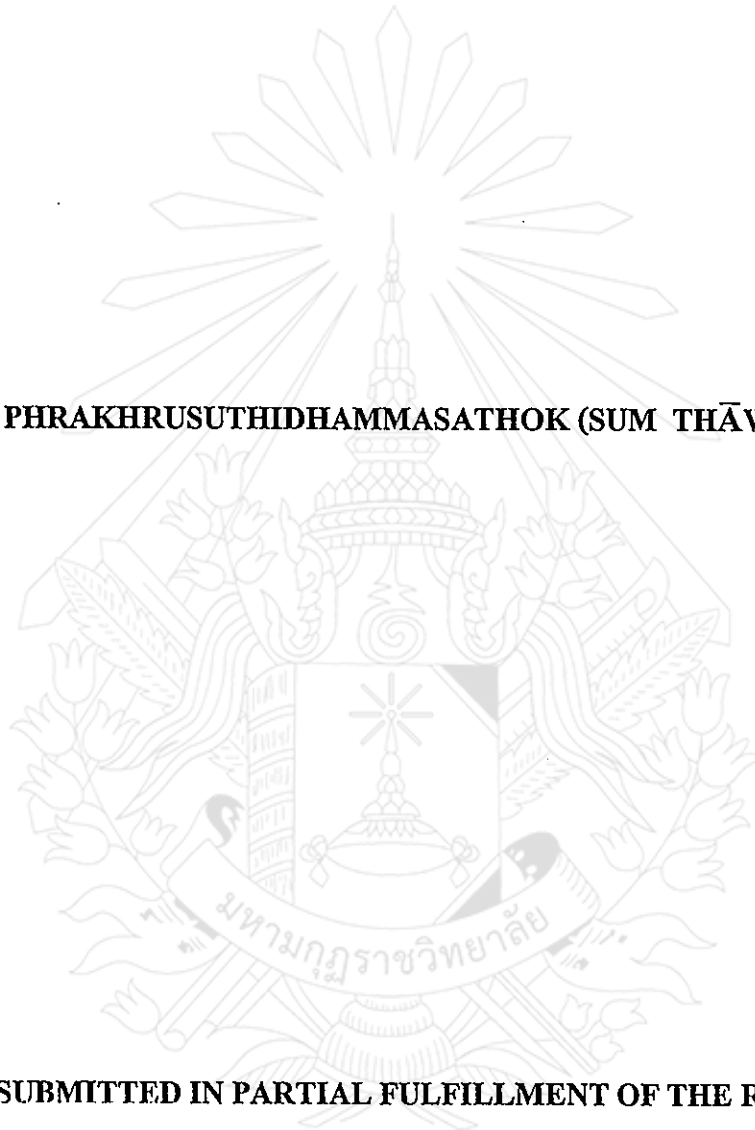
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๑

B 170466

**AN ANALYTICAL STUDY OF VIMĀNAVATTHU
IN SUTTANTAPITAKA**

PHRAKHRUSUTHIDHAMMASATHOK (SUM THĀWARO)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY

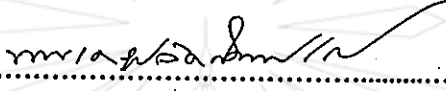
GRADUATE SCHOOL

MAMAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

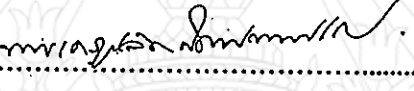
B.E. 2551 (2008)

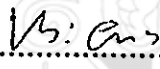
หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์ห้วงงานวัดถู่ในพระสุตตันตปิฎก
ชื่อนักศึกษา : พระครูสุธีร์ธรรมสาธก (สุ่ม ถาวโร)
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. ประยงค์ แสนบุราณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

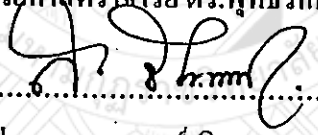

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประยงค์ แสนบุราณ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก)

..... กรรมการ
(ดร. หอมหวล บัวระภา)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : An Analytical Study of Vimānavatthu in Suttantapitaka
Student's Name : Phrakhrusuthidhammasathok (Sum Thāwaro)
Department : Buddhism and Philosophy
Advisor : Assoc. Prof. Dr. Prayong Saenpuran
Co-Advisor : Asst. Prof. Dr. Puttharak Prabnok

Accept by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirement for the Master's Degree

P. Sampipattanaviriyajarn
..... Dean of Graduate School
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thesis Committee

P. Sampipattanaviriyajarn
..... Chairman
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

P. Saenpuran
..... Advisor
(Assoc. Prof. Dr. Prayong Saenpuran)

P. Prabnok
..... Co-Advisor
(Asst. Prof. Dr. Puttharak Prabnok)

S. Chaimusik
..... Member
(Asst. Emeritus Prof. Sukit Chaimusik)

Homhuan Buarabha
..... Member
(Dr. Homhuan Buarabha)

หัวข้อสารนิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก
ชื่อนักศึกษา	: พระครูสุธีร์ธรรมสาธก (สุ่ม ดาวโร)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: รองศาสตราจารย์ ดร. ประยงค์ แสนบุราณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พุทธรักษ์ ปรามนอก
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ศึกษาเรื่องนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ ๑) ศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก ๒) ศึกษาหลักธรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ และ ๓) วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า

๑) คัมภีร์วิมานวัตถุ นั้น มีปรากฏในพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๖ ได้กล่าวถึง วิมานหรือสวรรค์อันเป็นแดนที่อยู่ของเทวดาทั้งหลาย ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราช กระทั่งถึงชั้นปรนิมมิตวสวดี รวม ๖ ชั้นด้วยกัน โดยมีอธิบายว่า บุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมทั้งปวงในครั้งเป็นมนุษย์ เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไปสู่โลกสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งอย่างแน่นอน โดยอาศัยผลของบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งคนเคยกระทำไว้ นอกจากนั้น บุคคลผู้ปฏิบัติธรรม ย่อมบรรลุลोकุตตรธรรมชั้นต่างๆ เช่น การบรรลุ โสคาปัตติผล เป็นต้น

๒) ในคัมภีร์วิมานวัตถุ นั้น มี จำนวน ๘๕ วิมาน แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๒ หมวด คือ หมวดอิตติวิมาน มีจำนวน ๔ วรรค คือ ปฐววรรค, จิตตลตาววรรค, ปาริงฉัตววรรค และมีฐกวรรค รวม ๕๐ วิมาน และหมวดปริสวิมาน มีจำนวน ๓ วรรค คือ มหารถวรรค, ปายาสิกวรรค และสุนิกขิตตวรรค รวม ๓๕ วิมาน

๓) การประยุกต์หลักธรรมที่นำไปใช้ในการดำรงชีวิต ได้แก่ การปฏิบัติสังฆาร ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย เวชยาวิจจมัย ปิตตานุโมทนา มัย ธรรมสวนมัย ทิฏฐุชุกรม การดูแลมารดาบิดา การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ออนุพพิกธา ๕ อริยสัจ ๔ และวัตตบท ๗ ข้อ ส่วนประโยชน์ของการประยุกต์หลักธรรมในวิมานวัตถุ นั้น มี ๓ ประการ คือ (๑) ประโยชน์ต่อบุคคล (๒) ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และ (๓) ประโยชน์ต่อสังคม

Thesis Title	:	An Analytical Study of Vimānavatthu in Suttantapitaka
Student's Name	:	Phrakhrusuthidhammasathok (Sum Thāwaro)
Department	:	Buddhism and Philosophy
Advisor	:	Assoc. Prof. Dr. Prayong Saenpuran
Co-Advisor	:	Asst. Prof. Dr. Puttharak Prabnok
Academic Year	:	B.E. 2550 (2008)

ABSTRACT

The objectives of this thesis paper were 1) to study the Vimānavatthu in Suttantapitaka, 2) to study the Doctrine of Buddhism, which makes the treasure in the Vimāna and 3) to analysis the Doctrine of Buddhism for applying in the way of life.

The results of research were found as follows :

1. The Vimanavatthu was appeared in Suttantapitaka; the 26th of stories. It's said about Viman or heavens which was stayed of Deva. Beginning from Cātumahārājikā (the realm of the Four Great Kings) until to the Paranimmitavasavattī (the realm of god who lord over the creation of others), by including six classes. It's explained that persons who ever did all good actions when they were men. When they surely passed away to had to go some heavens. It's caused from the fruit of pasted - their actions. Above, the persons who practice Dhamma, to attain all of supermundance states; such as, Fruition of stream-entry (Sotāpatti-phala) ect.

2. The Vimānavatthu were classified eighty – five stories, and two Vimana : (1) Women's Vimana was included four parts (Vagga): - Pītavagga, Cittavagga, pārijjattavagga and mattakavagga to add up fifty stories and (2) Men's Vimana was included three parts (Vagga): - Mahārathavagga, Pāyasigavagga, and Sunakhittavagga to add up thirty stories.

3. In applying of Dhamma, it was used to the life way:- Greetings, merit acquired by giving, moral behaviour, mental development, rendring services, by rejoicing in others' merit, by listening to the Doctrine or right teaching, forming correct views, support of mother and father, respecting to honour those who are worth of honour, five graduated sermons, The four Noble Thruths, seven concepts. In addition to, the benefit of Dhamma's applying in the Vimanna. There were three ways: - (1) gain for oneself, (2) gain both for oneself and for others and (3) gain for society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ท่านพระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่กรุณาช่วยชี้แนะในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก ที่เมตตาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข ให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านและเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลและงานค้นคว้าเอกสารจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อนๆ นักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และครอบครัวบุญชาติทุกคนที่ทำให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือด้านปัจจัย ๔ ด้วยดีตลอดมา

สุดท้ายนี้ ขออนุโมทนาขอบคุณ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการทุกท่าน ผู้แต่งประพันธ์ ผู้เรียบเรียงและรวบรวมตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ศึกษาวิจัย ได้นำมาอ้างอิงจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ด้วยอานิสงส์ใดๆ ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมา อันเนื่องจากการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขออุทิศบุญนั้นทั้งหมดแด่ผู้มีพระคุณ คือ บุพการีชน (บิดามารดา) ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อนสหธรรมิก ที่คอยให้กำลังใจ และผู้ช่วยงานวิจัย ขอท่านที่กล่าวมา จงมีความสุข ความเจริญตลอดไป

พระครูสุธีร์ธรรมสาธก (สุ่ม ดาวโร)

สารบัญย่อ

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลี พุทธศักราช ๒๕๒๕ ในกล่าวถึงแหล่งที่มาของคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาในวิทยานิพนธ์ คือ

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.มหา.	วินยปิฎก มหาวิภังค
วิ.ม.	วินยปิฎก มหาวกค
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ส.	สุตตมนตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนฺธรวคค
ที.ม.	สุตตมนตปิฎก ทีฆนิกาย มหาธวคค
ที.ปา.	สุตตมนตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ม.ม.	สุตตมนตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก
ส.ส.	สุตตมนตปิฎก สงฺยุตตนิคาย สกาวคค
ส.นิ.	สุตตมนตปิฎก สงฺยุตตนิคาย นิทานวคค
ส.ม.	สุตตมนตปิฎก สงฺยุตตนิคาย มหาวกค
อง.ทุก.	สุตตมนตปิฎก องคฺคตตตนิคาย ทุกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตมนตปิฎก องคฺคตตตนิคาย จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตมนตปิฎก องคฺคตตตนิคาย ปญจกนิปาต
อง.ฉกก.	สุตตมนตปิฎก องคฺคตตตนิคาย ฉกกนิปาต
อง.สตตก.	สุตตมนตปิฎก องคฺคตตตนิคาย สตตกนิปาต
อง.อฏฐก	สุตตมนตปิฎก องคฺคตตตนิคาย อฏฐกนิปาต
ขุ.ขุ.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ขุทฺทกปาฐ
ขุ.ธ.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปท
ขุ.อิติ.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตค
พระสุตตันตปิฎก	
ขุ.จู.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย จูฬนิกาย
ขุ.ชา.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ชาตค
ขุ.สุ.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย สุตตนิปาต
ขุ.วิ.	สุตตมนตปิฎก ขุทฺทกนิกาย วิมานวตฺตค

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สั.

อภิธมฺมปิฎก ฐมฺมสงฺคณี

อภิ.วิ.

อภิธมฺมปิฎก วิภงฺก

อรรถกถา

ที.สั.อ.

ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สิลขนฺธวคฺคกฺกุฎฺถกถา

ที.ม.อ.

ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคกฺกุฎฺถกถา

ม.อ.อ.

มชฺฌิมนิกาย ปปฺปญฺจสุทฺถนึ อูปริปฺปนฺนาสกฺกุฎฺถกถา

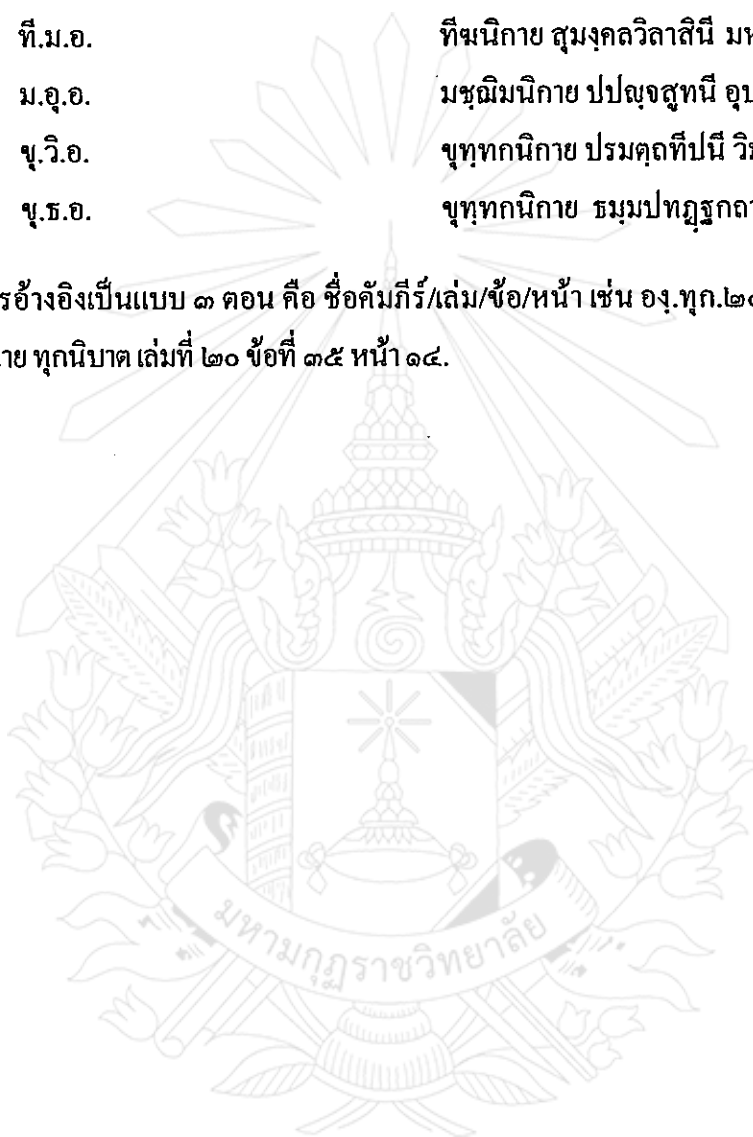
ขุ.วิ.อ.

ขุทฺทกนิกาย ปรมคฺคทีปนี วิมานวคฺคกฺกุฎฺถกถา

ขุ.ธ.อ.

ขุทฺทกนิกาย ฐมฺมปทกฺกุฎฺถกถา

การอ้างอิงเป็นแบบ ๓ ตอน คือ ชื่อคัมภีร์/เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น อจ.ทุก.๒๐/๓๕/๑๔. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ทุกนิปาต เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๔.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญคำย่อ	ง
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย	๒
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๒
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒
๑.๖ คำนียามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๒
บทที่ ๒ การศึกษาคัมภีร์วิมาน	๓
๒.๑ ความเบื้องต้นในการศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุ	๓
๒.๒ ความหมายของคัมภีร์วิมานวัตถุ	๔
๒.๓ ความเป็นมาของคัมภีร์วิมานวัตถุ	๕
๒.๔ โครงสร้างของคัมภีร์วิมานวัตถุ	๗
๒.๕ เนื้อหาในอิตถีวิมาน	๘
๒.๖ เนื้อหาในปุริสวิมาน	๒๐
๒.๗ แนวคิดเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๒๖

บทที่ ๓	ศึกษาพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ	๓๐
	๓.๑ ความหมายของพุทธปรัชญา	๓๐
	๓.๒ ประเภทของพุทธปรัชญา	๓๐
	๓.๓ พุทธปรัชญาในอิตถิวิมาน	๓๑
	๓.๔ พุทธปรัชญาในปุริสวิมาน	๕๒
บทที่ ๔	วิเคราะห์พุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุเพื่อประโยชน์แก่การ ประยุกต์ใช้	๖๕
	๔.๑ การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในอิตถิวิมานและปุริสวิมาน	๖๕
	๔.๒ ประโยชน์ของการประยุกต์พุทธปรัชญาในวิมานวัตถุ	๗๕
	๔.๓ บทสรุปประโยชน์ของหลักพุทธปรัชญา	๗๖
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๘๒
	๕.๑ บทสรุป	๘๒
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๕
บรรณานุกรม		๘๗
ประวัติผู้วิจัย		๘๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาผู้สั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่ออย่างสมเหตุสมผลว่า สรรพสัตว์ ทั้งปวงนั้น เมื่อสิ้นชีพไปจากมนุษย์โลกแล้วย่อมมีคติ คือที่จะไปเพียง ๒ สถาน อันได้แก่ สุคติภูมิ สำหรับมนุษย์ผู้ประกอบกรรมดีเป็นกุศล มีหลักธรรมในใจและทุกคติภูมิ สำหรับพวกไม่สนใจทำ ความดี หรือ พวกประมาทในการทำบุญ ทำกุศลทุกประเภท คือ ไม่รักษาศีล ไม่ให้ทาน และไม่ฟัง ธรรม ไม่เจริญทั้งสมถวิปัสสนากรรมฐานเลยแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาที่โช่แต่จะสอนเฉพาะสุคติโลกสวรรค์เท่านั้น อันเป็นที่อยู่ แสนสุขสบายของบรรดาเทวดาทั้งหลาย มีวิมานเป็นที่อยู่เฉพาะตน อันเกิดจากบุรพกรรมในสมัย เมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่นั้นก็ตาม หากแต่พระพุทธองค์ ก็ทรงตรัสไปถึงสุคติอันสูงกว่าซึ่ง ได้แก่ พระ นิพพาน แต่ก็มีสัตว์จำนวนน้อยมากที่จะก้าวล่วงไปถึงนิพพานนั้นได้

พระพุทธศาสนาแม้จะมีหลักคำสอนทุกระดับ ทั้งคติปฏิบัติ สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน และมีหลักธรรมที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสุคติภพอื่นๆ ได้หลายทางด้วยกันกล่าวคือ หากบุคคล มีจิตเลื่อมใส ศรัทธาแรงกล้าแล้วบริจาครูปสมบัติที่ได้มาโดยชอบเป็นทาน ก็ย่อมมีสุคติโลกสวรรค์เป็น เบื้องต้นอย่างแน่นอนนอกจากนั้นการปฏิบัติธรรม เช่นการให้ความช่วยเหลือคนอื่น การให้ความ เคารพต่อผู้มีพระคุณมีอุปการคุณ การชวนช่วยในกิจที่ชอบการรักษาศีลทุกประเภท ก็ล้วนนำมาซึ่ง ความสุข ต่อผู้ปฏิบัติเอง แม้การปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา เจริญองค์อริยมรรค มีองค์ ๘ ก็เป็น สาเหตุให้ถึงสุคติสูงๆ ขึ้นไปได้เช่นกันจึงเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีทางเลือกปฏิบัติอย่าง เหมาะสมสำหรับพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาในหลักคำสอน และพิสูจน์ยืนยันได้จนถึงปัจจุบันนี้ เนื่องจาก ธรรมเป็นอกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาลเวลาแต่ทั้งนี้ ก็มีตัวอย่างในหลายแห่งที่ชี้ให้เห็นว่า บุคคลทำดีย่อมได้รับผลดีทั้งในปัจจุบันชาติ และปรโลกด้วยเหตุนี้บางที จึงมักได้ยินคำว่า สวรรค์ อยู่ในอกนรกอยู่ในใจ ซึ่งนั่นก็หมายความว่า สวรรค์และนรกที่ปรากฏในเมืองมนุษย์ ก็อีกมิติหนึ่งให้เรา เห็นว่า คนดีทำย่อม ได้รับผลกรรมดี คนทำชั่วย่อมได้รับผลกรรมชั่วเช่นเดียวกัน

ดังนั้นนิเวศยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้สรุปหลักธรรมที่สำคัญต่างๆ ในเรื่องวิมานวัตถุ ทั้งหลัก เบญจศีล เบญจธรรม หลักการะธรรม หลักมงคลสูตร บางข้อ และหลักทาน ศีล ภาวนาที่ปรากฏ ในวิมานวัตถุนี้มาแสดงให้เห็นว่า บุคคลในแต่ละเรื่องได้ประกอบกรรมดีอย่างไร และให้ผลต่อ

การไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อย่างไร ล้วนเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อมั่นเป็นอย่างมากต่อหลักคำสอนว่า บุคคลมีสิทธิในการเข้าถึงโลกสวรรค์ได้โดยไม่ยากนัก หากเข้าต้องการ ปฏิบัติตามคำสอนดังกล่าวส่วนในวิมานวัตถุเป็นอุทาหรณ์ให้ผู้ประกอบกรรมดี นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติ และมีกำลังที่จะกระทำความดีอย่างมีหลักเกณฑ์มีหลักที่ถูกต้อง สมเหตุสมผล และก็จะได้รับผลที่ตนปฏิบัตินั้น เหมือนดังคำว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใดเขาก็ย่อมได้รับผลเช่นนั้นเหมือนกัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์พุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุเพื่อประโยชน์แก่การประยุกต์ใช้

๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัยโดยมุ่งศึกษา หลักพุทธปรัชญาของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุเท่านั้น

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๑.๔.๑ รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ คือ วรรณคดี ฎีกา รวมทั้งเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๒ ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก
- ๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ
- ๑.๕.๓ ทำให้ทราบถึงพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุเพื่อประโยชน์แก่การประยุกต์ใช้

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักพุทธธรรมที่มีในคัมภีร์วิมานวัตถุเท่านั้น

บทที่ ๒

การศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุ

๒.๑ ความเบื้องต้นในการศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนในหลายระดับ คือ ตั้งแต่การดำเนินชีวิตปกติในความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีหลักปฏิบัติต่างๆ ไป ได้แก่ การให้ทานหรือการช่วยเหลือการสงเคราะห์ทางวัตถุบ้าง การแนะนำบ้างแก่เพื่อนมนุษย์ที่ด้อยโอกาสกว่าตนเองด้วยฐานะ ความรู้ ความสามารถในด้าน เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนหลักที่สองได้แก่ การมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานของชาวพุทธ และหลักการเจริญ ภavana หรือการปฏิบัติธรรมในแต่ละข้อ เช่น การปฏิบัติตนตามหลักในมงคล ๓๘ ข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพุทธศาสนิกชนที่นับถือ พระพุทธศาสนา ที่ประพุดติกันมาแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ต่อตนและบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง ในปัจจุบันชาติและปรโลก แต่กายแตกดับทำลายขั้นธก็มีความหวังว่าจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์หรือ อย่างน้อยก็อาจจะได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็ยังถือว่าดีกว่าภูมิอื่นๆ เช่น การเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ยากที่ จะประกอบกรรมดี ไม่สามารถให้ทาน รักษาศีล และเจริญภavana ได้เลย นอกนั้น แม้แต่ในพุทธ ปรัชญา ก็มีความเชื่อว่า กรรมและพฤติกรรมโดยรวมของคน คือ คิด พูดและทำ ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย นี้เรียกว่า การดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นกฎของเหตุผลตามธรรมชาติ คือ ผู้ ดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่คิดดี พูดดีและทำดี จะมีความสัมพันธ์กันกับผลที่เกิดขึ้น หลังจากที่ได้ตายไปแล้ว คือ เป็นไปในทางดีเรียกว่า “สุคติ” ส่วนผู้ประกอบอกุศลกรรมที่คิดชั่ว พูด ชั่วและทำชั่ว ย่อมไปสู่ “ทุคติ” มี เปต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน สัตว์นรก^๑

อย่างไรก็ตาม คำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็มีเรื่องความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยซึ่งมี องค์ประกอบ ๔ ข้อ คือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เชื่อว่าบุญบาปมีจริง เชื่อว่าผลของบุญบาปมี จริง และเชื่อว่าบุญบาปที่ตนทำเป็นของตนจริง ไม่ใช่เป็นเรื่องหลอกให้บุคคลกระทำความดี แต่เป็น คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในหลายพระสูตร ด้วยเหตุนี้ การศึกษาคัมภีร์วิมาน วัตถุ ในบทนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาทั้งมูลเหตุและผลแห่งการกระทำที่ผู้那儿ได้เคยกระทำไว้

^๑พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจ โน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

ในครั้งเป็นมนุษย์ ตลอดหลักธรรมที่เกี่ยวข้องว่ามีข้อใดบ้าง และให้ผลต่อการเสวยผลที่กระทำนั้นๆ หรือมักนิยมเรียกว่าไปเสวยบุญในวิมานต่างๆ มีความวิจิตร พิสดารออกไป แล้วแต่บุญหรือความดี อันเกิดจากการบำเพ็ญ ทาน ศีล สมาธิ และปัญญา^๒

๒.๒ ความหมายของวิมานวัตถุ

คำว่า “วิมานวัตถุ” (Stories of Celestial Mansions) แปลว่า เรื่องวิมาน หรือที่ตั้งของวิมาน นั้น^๓ ซึ่งได้รวบรวมวิมานของพวกเทพบุตร และเทพธิดาผู้เกิดในวิมานหรือผู้ได้วิมาน โดยการบอกเล่าประวัติของตนเองว่า ได้กระทำบุญกุศลกรรมอันใดไว้ จึงได้วิมานเช่นนั้น

คำว่า “วิมาน” (A celestial mansion or fairy-place) หมายถึง ที่อยู่ของเหล่าเทวดาซึ่งถือว่าเป็นสถานที่อันประเสริฐ วิมานเหล่านั้น เกิดขึ้นด้วยกุศลกรรมของเทวดาเหล่านั้น ที่มีรัศมี รุ่งเรืองด้วยรัตนะต่างๆ พร้อมด้วยสี และทรวดทรง อันงดงาม ทั้งหมดมีขนาดพิเศษ คือ ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง ๑๒ โยชน์บ้าง มากกว่า ๑๒ โยชน์บ้าง เรียกว่า วิมาน มีความพรั่งพร้อมด้วย ความงามและต้องนับโดยวิธีพิเศษ ความแตกต่างของวิมานเหล่านั้น เป็นวิมานทองคำ วิมานเงิน วิมานแก้วผลึก วิมานแก้วมณี วิมานแก้วไพฑูรย์ ทั้งหมดมีขนาดต่างกัน คือ วัดโดยรวม ๑ โยชน์ ๒ โยชน์ ๑๒ โยชน์ วิมานเหล่านั้น ขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่เจ้าของวิมานได้สั่งสมไว้ เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ วัตถุที่ตั้งแห่งวิมานทั้งหลาย เป็นเหตุให้แสดงธรรม และการแสดงธรรมตามวิมานวัตถุนี้ เป็นการถามและเป็นการตอบ

ในส่วนการตอบ ก็เป็นเหล่าเทวดาทั้งหลาย และด้านสอบถาม ได้แก่ พระพุทธเจ้าบ้าง ท้าวสักกะบ้าง พระสาวกเถระทั้งหลายบ้าง และส่วนมากจะเป็นพระมหาโมคคัลลานเถระ เพราะท่านมีฤทธิ์มาก จึงได้ทราบคุณสมบัติของเทพเจ้าพวกต่างๆ ว่าได้อาศัยสมบัติ คือ รูป โภคะ บริวารและกรรม ที่เป็นเหตุที่ต่างกันออกไป อีกนัยหนึ่ง ก็คือ “วิบาก” ชื่อว่า “วิมานวัตถุ” เพราะเป็นเหตุแห่งการนับในระหว่าง (ช่วง) กรรม^๔

ความหมายในทัศนะนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ในงานวิจัยนี้ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายของวิมานวัตถุไว้เป็นจำนวนมาก แต่จะขอยกมาเป็นตัวอย่างเพียงบางทัศนะเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕๔.

^๓ พ.วิ.อ. ๒.

^๔ พ.วิ. ๒๖/๑/๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมาน” ว่าหมายถึง ที่อยู่หรือที่ประทับของเทวดา^๕

พระเทพคิลิก (ระแบบ จิตญาโณ) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมาน” ว่าหมายถึง ที่อยู่ของเทพบุตรเทพธิดา หรือสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยอานุภาพแห่งกุศลกรรมทั้งปวง วิมานเน้นเรื่องการถวายทานที่ประกอบด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสจริงๆ ส่วนวัตถุสิ่งของที่นำไปถวายพระสงฆ์ก็ไม่มีราคาแพงอะไรมากนัก^๖

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมานวัตถุ” หมายถึงเรื่องวิมานแสดงว่าใครทำความดีอย่างไร ทำให้ได้วิมานอย่างไร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระมหาโมคคัลลานเถระ ถวายเทพบุตร เทพธิดา ถึงอดีตกรรมที่ส่งผลให้ได้เกิดในวิมานนั้นๆ มีคำตอบของผู้ถูกถามเป็นรายๆ ไปรวมทั้งหมด ๘๕ ราย^๗

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า วิมานวัตถุ หมายถึง เรื่องที่แสดงหรือเรื่องที่ถูกลกล่าวถึงว่าได้วิมานมาด้วยวิธีการใด ทำบุญกุศลอย่างไร ส่วนวิมาน หมายถึงที่ประทับของเหล่าเทวดาทั้งปวง ในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น มีวิมานเฉพาะตนๆ คือ มีวิมานซึ่งเป็นที่อยู่ของหมู่เทพแต่ละจำพวก

๒.๓ ความเป็นมาของคัมภีร์วิมานวัตถุ

คัมภีร์วิมานวัตถุนี้มีที่มาในพระสูตรต้นตอปิฎก ขุททกนิกาย ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ และนับเป็นคัมภีร์ ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒ ในจำนวน ๕ เล่ม คัมภีร์ขุททกนิกายเล่มที่ ๑ ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ซึ่งว่าด้วย ขุททกปาฐะ (ประมวลบทสวดสั้น ๆ) ธัมมปะทะ (ประมวลลดาธรรมบท) อุทาน (ประมวลพุทธอุทานที่เป็นธรรมภาษิต) อิติวุตตะกะ ประมวลพระสูตรที่ไม่ขึ้นต้นด้วย “เอวมเม สุต” แต่เชื่อมเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า “อิติวุจจติ” และ สุตตนิบาต (ประมวลพระสูตรชุดพิเศษเป็นบทร้อยกรองที่เรียกว่า “คาถา” ล้วนก็มี ที่มีบทร้อยแก้วเป็นบทนำก็มี)

ส่วนคัมภีร์ขุททกนิกายเล่มที่ ๒ นี้ ว่าด้วยประมวลเรื่องต่างๆ ๔ เรื่อง คือ

๑. วิมานวัตถุ (ประมวลเรื่องผู้ได้วิมานจำนวน ๘๕ เรื่อง)

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗๕.

^๖พระเทพคิลิก (ระแบบ จิตญาโณ), **พระสูตรต้นตอปิฎก เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๐๓.

^๗สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๑๑.

๒. เปรตวัตถุ (ประมวลเรื่องปรตจำนวน ๕๑ เรื่อง)

๓. เถรคาถา (ประมวลเรื่องธรรมเนียมของพระเถระต่างๆ จำนวน ๒๔๖ เรื่อง)

๔. เถรีคาถา (ประมวลเรื่องธรรมเนียมของพระเถรีต่างๆ จำนวน ๗๓ เรื่อง)^๔

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องการทำความคิดต่างๆ และทั้งผลของการทำดีตอบสนองผู้กระทำทั้งโลกนี้และโลกหน้า

เรื่องวิมานวัตถุ คือ การได้มาซึ่งวิมานนั้น เป็นเรื่องการถามตอบระหว่าง พระมหาโมคคัลลานะเถระกับเทพบุตร ผู้ได้วิมานต่างๆ กันนั้น แม้จะปรากฏว่ามีมากมาย แต่ก็พอสรุปได้ว่า เป็นคำตอบแสดงผลดีของการทำความดี เช่น การทำอัญชลีกรรมต่อท่านผู้มีศีลบ้าง, การถวายทานบ้าง, การรักษาศีลบ้าง, การให้น้ำดื่มบ้าง, การจุดไฟเพื่อประโยชน์แก่คนไปมาในที่มืดบ้าง, การฟังธรรมบ้าง, การรักษากุโบสถศีลบ้าง, การตั้งอยู่ในคุณธรรม เช่น ไมโกรธบ้าง^๕

ดังเรื่องเล่าว่า พระอรรถกถาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์ ปรมัตถทีปนี (อรรถกถาวิมานวัตถุ) กล่าวเรื่องวิมานวัตถุไว้ว่า วันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะเถระได้หลีกเร้นอยู่เกิดความคิดขึ้นมาว่า ปัจจุบันนี้ มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อความถึงพร้อมแห่งไทยธรรม ความถึงพร้อมแห่งทักษิณบุคลลและความถึงพร้อมแห่งเจตนา แม้ไม่มี ก็ยังพากันทำบุญนั้น บังเกิดในเทวโลกเสวยสมบัติ ควรที่เราจาริกไปในเทวโลกทำเทวดาเหล่านั้นเป็นพยานให้บอกผลบุญ ตามที่พวกเขาได้สั่งสมไว้และผลบุญตามที่ได้เห็นมา แล้วกราบทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนั้น พระศาสดาของเรา จักทรงแสดงผลกรรมให้ชัดเจนแก่มนุษย์ทั้งหลาย ทรงชี้แจงเรื่องบุญทั้งหลาย แม้มีประมาณเล็กน้อย ก็มีผลมากมาย โดยมีศรัทธาความเชื่อที่ต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย ทรงทำวิมานวัตถุต่างๆ ให้เป็นวัตถุปฏิบัติเหตุเกิดเรื่องแล้วจักทรงประกาศพระพุทธศาสนาได้ยิ่งใหญ่ การสั่งสอนนั้น จะเป็นประโยชน์สุขแก่ปวงชน แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ในคราวปฐมสังคายนาครั้งที่หนึ่ง พระธรรมสังคากาอาจารย์ได้รวบรวมเรื่องของเทพบุตร เทพธิดาทั้งหลายผู้เกิดในวิมานนั้น มาร้อยกรองและจัดรวมไว้หมวดเดียวกัน เรียกชื่อว่า วิมานวัตถุ^๖

^๔พ.วิ. ๒๖/๑-๑๒๒๘/๑-๑๖๕.

^๕สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, อ่างแก้ว, หน้า ๖๑๑.

^๖พ.วิ.อ. ๒-๔.

๒.๔ โครงสร้างของคัมภีร์วิมานวัตถุ

๒.๔.๑ โครงสร้างแบบแบ่งประเภท

การจัดโครงสร้างของคัมภีร์วิมานวัตถุ ซึ่งได้ประมวลผู้ได้วิมาน จำนวน ๘๕ เรื่อง และแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. อิตถีวิมาน คือ วิมานของเทพธิดา
๒. ปุริสวิมาน คือ วิมานของเทพบุตร

๒.๔.๒ โครงสร้างแบบแบ่งวรรค

เมื่อจัดโครงสร้างแบบแบ่งประเภทแล้ว ก็จะได้แบ่งวิมานออกเป็นวรรค ดังนี้

๑. อิตถีวิมาน แบ่งโดยย่อ มี ๔ วรรค ได้แก่

- ๑) ปฐมวรรค
- ๒) จิตตดาวรรค
- ๓) ปาโรจัตตถวรรค
- ๔) มัญชิภูฏถวรรค

อิตถีวรรคทั้ง ๔ วรรคแบ่งโดยพิสดาร มีดังนี้

๑) ปฐมวรรคมี ๑๗ วิมาน ได้แก่ ปฐมปุริสวิมาน ทุติยปุริสวิมาน ตติยปุริสวิมาน จตุตถปุริสวิมาน กุชชวิมาน ปฐมนาวาวิมาน ทุติยนาวาวิมาน ตติยนาวาวิมาน ปทีปวิมาน ติลทักขิณวิมาน ปฐมปติพพาวิมาน ทุติยปติพพาวิมาน ปฐมสุณิสาวิมาน ทุติยสุณิสาวิมาน อุตตราวิมาน สิริมาวิมาน เปสการียวิมาน

๒) จิตตดาวรรค มี ๑๑ วิมาน ได้แก่ ทาสีวิมาน ลขุมวิมาน อาจามทายิกาวิมาน จันฑาลิวิมาน ภัททิตถิกาวิมาน โสณทินนาวิมาน อุโปสถาวิมาน สุนิทธาวิมาน สุทินนาวิมาน ปฐมภิกขาทายิกาวิมาน ทุติยภิกขาทายิกาวิมาน

๓) ปาโรจัตตถวรรค มี ๑๐ วิมาน ได้แก่ อุฬารวิมาน อุจจุทายิกาวิมาน บัลลังกวิมาน ลดาวิมาน กุตตลวิมาน ทัพพัลลวิมาน เปสวดีวิมาน มิลลิกาวิมาน วิสาธกขิวิมาน ปาโรจัตตถกวิมาน

๔) มัญชิภูฏถวรรค มี ๑๒ วิมาน ได้แก่ มัญชิภูฏถวิมาน ประภัสสรวิมาน นาควิมาน อโถมวิมาน กัญชิกขิกาวิมาน วิหารวิมาน จคริตถีวิมาน อัมพวิมาน ปีติวิมาน อุจจุวิมาน วันทนวิมาน รัชชมาลาวิมาน

๒. ปุริสวิมาน แบ่งโดยย่อ มี ๓ วรรค ได้แก่

- ๑) มหารถวรรค
- ๒) ปายาสีถวรรค
- ๓) สุนิกขิตถวรรค

ปรีสวิมาน แบ่งโดยพิศดาร มี ดังนี้

๑) มหาถาวรค ๑๔ วิมาน ได้แก่ มณฑกเทศาปัตตวิมาน เรวตีวิมาน ฉัตตมาถกวิมาน กักกฏกรสหกวิมาน ทวารปาลวิมาน ปฐมกรณวิมาน ทุตติยกรณวิมาน ปฐมสุจิวิมาน ทุตติยสุจิวิมาน ปฐมนาควิมาน ทุตติยนาควิมาน คติยนาควิมาน จุพรถวิมาน มหารถวิมาน

๒) ปายาสีถาวรค ๑๐ วิมาน ได้แก่ ปฐมอคาริยวิมาน ทุตติยอคาริยวิมาน ผลทายกวิมาน ปฐมอุปัศสยทายกวิมาน ทุตติยอุปัศสยทายกวิมาน ภิกขาทายกวิมาน ขวปาลกวิมาน ปฐมกฤษณทาลีวิมาน ทุตติยกฤษณทาลีวิมาน ปายาสีวิมาน

๓) สุนิกขิตถาวรค ๑๑ วิมาน ได้แก่ จิตตถาววิมาน นันทนวิมาน มณิถุณวิมาน สุวัณณวิมาน อัมพวิมาน โคปาลวิมานกัณฐกวิมาน อนเนกวัณณวิมาน มัญจกฤษณทาลีวิมาน เสริสสกวิมาน สุนิกขิตถวิมาน

วิมานวัตถุนี้ นับเข้าในพระสูตร ได้แก่ “พระสูตรตันตปิฎก”. และนับเข้าในขุททกนิกาย สงเคราะห์เข้าในคาถา ในสัตตสุตตันตปิฎก มีองค์ ๕ คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาภรณ์ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุคธัมมะ เวทลละ^{๑๑} สงเคราะห์เข้าในธรรมชั้นเล็กน้อยในบรรดา ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ซึ่งพระอานนท์ คลังพระธรรมปฏิญาณไว้ว่า “ทวาสิตี พุทฺธ โธ คณฺเห เทว สหสฺสานิ ภิกฺขุ โธ จตุราสิตี สหสฺสานิ เข เม ธมฺมา ปวคฺติโน”. ธรรมเหล่านี้ได้อันเข้าพเข้าให้เป็นไป เข้าเข้าเรียน ธรรมเหล่านั้น จากพระพุทธองค์ ๘๒,๐๐๐ จากภิกษุ (พระสารีบุตรเถระ) อีก ๒,๐๐๐ รวมเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น^{๑๒}

๒.๔.๓ การแบ่งจักรวรรคในคัมภีร์วิมานวัตถุ

เมื่อรวมอิตถวิมาน ซึ่งมีวรรค ๔ และปรีสวิมาน มี ๓ วรรค ก็จะเป็นโครงสร้างรวมแล้ว ได้ ๗ วรรค ได้แก่

๑. ปฐมวรรค
๒. จิตตถาววรรค
๓. ปารีจัตตถาวรค
๔. มัญจกฤษณวรรค
๕. มหาถาวรค
๖. ปายาสีวรรค
๗. สุนิกขิตถาวรค

^{๑๑} ม.ม. ๑๒/๒๓๘/๒๖๘.

^{๑๒} วิ.ม.หา. ๘/๘๒๖/๒๒๔.

๒.๔.๔ โครงสร้างที่จัดโดยวรรคและเรื่อง

เมื่อนำอดีตวิมาน และปฐวิมาน มาจัดลำดับเป็นวรรคและเรื่อง มีรูปแบบดังนี้

๑) วรรคที่ ๑ มี	๑๗ เรื่อง
๒) วรรคที่ ๒ มี	๑๑ เรื่อง
๓) วรรคที่ ๓ มี	๑๐ เรื่อง
๔) วรรคที่ ๔ มี	๑๒ เรื่อง
๕) วรรคที่ ๕ มี	๑๔ เรื่อง
๖) วรรคที่ ๖ มี	๑๐ เรื่อง
๗) วรรคที่ ๗ มี	๑๑ เรื่อง

๒.๔.๕ กาถาในคัมภีร์วิมานวัตถุ

เมื่อนำอดีตวิมานและปฐวิมาน นำจัดโดยรูปแบบของกาถา ก็จะได้มี ๑, ๕๐๐ กาถา ส่วนวรรคของวิมานวัตถุมีปฐวรรค เป็นวรรคต้น ว่าโดยเรื่องมีเรื่องปฐวิมาน วิมานคังทองเป็นเรื่องต้น วิมานวัตถุนั้นมีกาถาว่า ปฐนุเต โสวณณมย์ เป็นกาถาต้น

๒.๕ เนื้อหาในอดีตวิมาน

เนื้อหาสาระในอดีตวิมาน (วิมานของเทพธิดา) คงได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงสร้างของอดีตวิมาน ส่วนเนื้อหาของปฐวิมาน ผู้วิจัย จะได้นำเสนอในหัวข้อที่ ๒.๗ ข้างหน้าตามลำดับต่อไป ซึ่งในอดีตวิมาน มีเนื้อหาสาระที่ควรศึกษา ต่อ ไปนี้

๒.๕.๑ ปฐวรรค

ปฐวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยคั้ง ชื่อนี้ตั้งตามสาระสำคัญของปฐมปฐวิมาน - จตุตถวิมาน เป็น ๔ เรื่องแรกของวรรคนี้ ทั้ง ๔ เรื่อง กล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายคั้งให้ภิกษุหนึ่ง ถันอาหาร มีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. ปฐมปฐวิมาน คือ วิมานคังทองคำ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๑ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมาน มีขนาด ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้จัดตั้งถวายพระเถระรูปหนึ่ง ซึ่งเที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนคน ให้นั่งฉันภัตตาหาร และในขณะที่เดียวกันนางได้กราบ ได้ถวายข้าวและน้ำตามกำลังทรัพย์และปฏิบัติรับใช้จนพระเถระฉันเสร็จ^{๑๑}

๒. ทุตติวิมาน คือ วิมานคังไพฑูรย์ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๒ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี ได้จัดตั้งถวายพระเถระรูปหนึ่งที่เที่ยว

^{๑๑}พ.วิ. ๒๖/๑/๑.

บิณฑบาตมาถึงเรือนของคนให้นั่งฉันภัตตาหาร และในโอกาสนั้น นางได้กราบไหว้ ได้ถวายข้าว และน้ำตามกำลังทรัพย์และได้ปฏิบัติรับใช้จนพระเถระฉันเสร็จ^{๔๔}

๓. ตติยวิมาน คือ วิมานตั้งทองคำ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๓ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ ได้จัดตั้งชั้นดี ถวายพระอรหันต์รูปหนึ่งให้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนนาง เมื่อท่านฉันเสร็จ นางได้ถวายตั้งแต่ท่านและท่านให้คนนำไปถวายเป็นของสงฆ์^{๔๕}

ในวิมานนี้ ผู้วิจัย จะเห็นว่า การให้ทานในพระพุทธศาสนานั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ ปาฏิบุคลิกทาน (การให้จำเพาะบุคคลหรือระบุผู้รับชัดเจน) และสังฆทาน (การให้แก่สงฆ์ คือ ให้ทานแก่พระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เป็นส่วนรวม เป็นของกลางสงฆ์ ไม่ระบุจำเพาะรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมมีอานิสงส์มากกว่าถวายบุคคล)^{๔๖}

๔. จตุตถปฏิรูปวิมาน คือ วิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๔ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานในชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ เพราะได้จัดตั้งถวายพระเถระผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งให้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนของตน^{๔๗}

๕. กุญชรวิมาน คือ วิมานที่มีช้างเป็นพาหนะ เรื่องนี้ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานทองคำสูง ๑๐๐ โยชน์ ในชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ เพราะได้เห็นศิลาจารวัตรของพระเถระรูปหนึ่ง เกิดความเลื่อมใสนิมิตไปที่บ้าน ได้ถวายอาสนะผ้าให้นั่งและถวายภัตตาหารด้วยมือของตน^{๔๘}

๖. ปฐมนาวาวิมาน คือ วิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๑ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานเรือประทุนทองในชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้เห็นภิกษุหลายรูปกำลังเห็นคนเหนื่อยและกระหายน้ำ จึงขมิขม้นจัดหาน้ำดื่มไปถวายด้วยมือตนเอง^{๔๙}

๗. ทูตียนาวาวิมาน คือ วิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๒ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานเรือประทุนทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้

^{๔๔}พ.วิ. ๒๖/๒/๒.

^{๔๕}พ.วิ. ๒๖/๓/๓.

^{๔๖}อง.ฉก.ก. ๒๒/๓๓๐/๔๓๕.

^{๔๗}พ.วิ. ๒๖/๔/๔.

^{๔๘}พ.วิ. ๒๖/๕/๕.

^{๔๙}พ.วิ. ๒๖/๖/๖.

เห็นพระเถระผู้กำลังเหน็ดเหนื่อยและกระหายน้ำมา ได้นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะที่จัดถวายหาน้ำมา
ล้างเท้าและถวายน้ำดื่มด้วยมือตนเอง^{๒๐}

๘. คติยานาวาวิมาน คือ วิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๓ เนื้อความโดยย่อว่า
เป็นวิมานเรือประทุนทองในชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ อุณ
เพราะได้ถวายน้ำดื่มแก่พระผู้มีพระภาคด้วยมือตนเอง^{๒๑}

๙. ปทีปวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายปทีป ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็น เป็น
วิมานที่มีแสงสว่างในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผู้ถวายปทีปคือ หญิงชาวเมืองสาวัตถี ได้ตามปทีปไว้หน้า
ธรรมาสน์แล้วนั่งฟังพระธรรมเทศนา^{๒๒}

๑๐. ดิลกทักขิณวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายเมล็ดงา เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๑ เนื้อความ
โดยย่อว่า เป็นวิมานทองคำขนาด ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นหญิงชาวกรุงราชคฤห์ ได้
ถวายเมล็ดงาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า^{๒๓}

๑๑. ปฐมปติพพตาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื้อสัตย์ต่อสามี เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๑
เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานบุปผชาตินารัณรมย์ มีนภานาพันธุ์ส่งเสียงไพเราะในสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ เป็นหญิงชาวเมืองสาวัตถี เป็นผู้ซื้อสัตย์ต่อสามีเป็นผู้รักษาศีล ให้ทาน ชอบช่วยเหลือ
ผู้อื่น และถวายข้าวและน้ำด้วยความเคารพ^{๒๔}

๑๒. ทุติยปติพพตาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื้อสัตย์ต่อสามี เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๒
เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่มีเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์เปล่งแสงเรืองรองในชั้นดาวดึงส์ เป็นหญิง
ชาวกรุงสาวัตถี เป็นอุบาสิกา ได้ถวายข้าวและน้ำแก่พระเถระผู้เป็นพระอรหันต์ด้วยความเคารพ^{๒๕}

๑๓. ปฐมสุณิสาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใภ้ ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นเรื่องที่
๑ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นหญิงสะใภ้ชาวกรุงสาวัตถี ได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระ
อรหันต์รูปหนึ่ง เกิดความเลื่อมใสได้แบ่งขนมถวายด้วยมือตนเอง^{๒๖}

^{๒๐} พุ.วิ. ๒๖/๗/๗-๘.

^{๒๑} พุ.วิ. ๒๖/๘/๘-๙.

^{๒๒} พุ.วิ. ๒๖/๙/๙-๑๐.

^{๒๓} พุ.วิ. ๒๖/๑๐/๑๐-๑๑.

^{๒๔} พุ.วิ. ๒๖/๑๑/๑๑-๑๒.

^{๒๕} พุ.วิ. ๒๖/๑๒/๑๓.

^{๒๖} พุ.วิ. ๒๖/๑๓/๑๓-๑๔.

๑๔. ทุติยสุณิสาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใกล้ใจความ โดยย่อ กล่าวว่า เป็นเรื่องที่ ๒ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หญิงสะใกล้ใจนี้ เป็นหญิงชาวกรุงสาวัตถีได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ เกิดความเลื่อมใส ได้ถวายขนมกมมาสดด้วยมือตนเอง^{๒๗}

๑๕. อุตตราวิมาน คือ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุตตรา (ธิดาของปุณณเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์) เรื่องนี้มีเนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้รักษาอุโบสถศีล ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม จนบรรลุสัทธาภิรมผล^{๒๘}

๑๖. สิริมาวิมาน คือ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสิริมา (หญิงนครโสภณีกษัตริย์ชาวกรุงราชคฤห์) น้องสาวของหมอชิวก โกมารักษ์และเป็นเพื่อนของอุตตราที่กล่าวมาข้างต้น) เรื่องนี้มี เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่รุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีเพราะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคและได้บรรลุโศคาปัตติผลในคราวเดียวกับนางอุตตรา บรรลุสัทธาภิรมผล หลังจากนั้น นางได้ถวายสลากภัตต์แด่สงฆ์ วันละ ๘ ที่เป็นประจำ^{๒๙}

๑๗. เปสการียวิมาน คือ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ธิดาช่างหูก ชาวกรุงพาราณสี เรื่องนี้มีเนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่มีเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์เปล่งแสงเรืองรองอยู่เป็นนิตย์ มีต้นไม้ทองขึ้นอยู่โดยรอบในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนบรรลุโศคาปัตติผล^{๓๐}

๒.๕.๒ จิตตดาวรรค

จิตตดาวรรค แปลว่า หมวดที่ว่าด้วยสวน จิตรลดาเหล่าเหวดดา หมายถึง สวนจิตรลดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชื่อนี้ ตั้งตามสาระสำคัญของทาสีวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑ ของวรรค โดยใจความสำคัญของแต่ละวิมานในวรรค มี ๑๑ วิมาน ดังต่อไปนี้

๑. ทาสีวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนใช้ เพราะได้เจริญกัมมัฏฐานจนบรรลุโศคาปัตติผลนางจึงไปเกิดเป็นเทพธิดามีรัศมีสว่างไสวดุจดาวประกายพรึกมีบริวารห้อมล้อม เทียวชมสวนจิตรลดาในชั้นดาวดึงส์^{๓๑}

^{๒๗} พ.วิ. ๒๖/๑๔/๑๔-๑๕.

^{๒๘} พ.วิ. ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

^{๒๙} พ.วิ. ๒๖/๑๖/๑๖-๑๗.

^{๓๐} พ.วิ. ๒๖/๑๗/๑๗-๒๐.

^{๓๑} พ.วิ. ๒๖/๑๘/๒๑.

๒. ลขุมาริวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางลขุมามีบ้านตั้งอยู่ใกล้ทางออกประตูบ้านชาวประมง เพราะได้รักษาศีล ให้ทาน และปฏิบัติธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล จึงไปเกิดในวิมานใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๒}

๓. อจามทายิกาวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงฉันทาล ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และมีโอกาสได้กราบไหว้ตามคำแนะนำของท่านมหาโมคคัลลานเถระ ก่อนที่นางจะถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิต นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๓}

๔. จันทาสีวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงฉันทาล ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และได้มีโอกาสถวายอภิวาทตามคำแนะนำ ของพระมหาโมคคัลลานะ ก่อนที่นางจะถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิต นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๔}

๕. กัททิตถิกาวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางกัททิตถิกาอุบาสิกา เพราะได้ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำ และได้ถวายภัตตาหาร แก่ท่านพระสารีบุตรเถระและท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทียวชมสวนนันทวันอันรื่นรมย์^{๑๕}

๖. โสณทินนาวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนใช้ ที่เกิดขึ้นแก่นางโสณทินนาอุบาสิกา เป็นหญิงชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำจนได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้ถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ ด้วยความเคารพ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๖}

๗. อุโบสถาวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดแก่นางอุโบสถอุบาสิกา นางเป็นคนชาวเมืองสาเกต เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ และยังได้ถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ แต่เป็นผู้มีจิตผูกพันกับทิพยสมบัติ ในสวนนันทวัน ชั้นดาวดึงส์จนเกินไป ไม่ได้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้น นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อยู่ ๖๐.๐๐๐ ปีทิพย์ แล้วกลับมาเกิดในมนุษย์โลกอีก และนางก็จะได้บรรลุโสดาปัตติผลในภพที่เกิดนั้น^{๑๗}

^{๑๒} พุ.วิ. ๒๖/๑๕/๒๒.

^{๑๓} พุ.วิ. ๒๖/๒๐/๒๔.

^{๑๔} พุ.วิ. ๒๖/๒๑/๒๕.

^{๑๕} พุ.วิ. ๒๖/๒๒/๒๖.

^{๑๖} พุ.วิ. ๒๖/๒๓/๒๘.

^{๑๗} พุ.วิ. ๒๖/๒๔/๒๕-๓๐.

๘. สุนิทธาวิมาน ใจความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุนิทธาอุบาสิกา อยู่ในกรุงราชคฤห์ เพราะได้ปฏิบัติธรรมรักษาศูโปสถศีลเป็นประจำ และได้ถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๘}

๙. สุนินนาวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุนินนาอุบาสิกาอยู่ในกรุงราชคฤห์ เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโปสถศีลเป็นประจำ และได้ถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๙}

๑๐. ปฐมภิกขาทายิกาวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๑. ทูตยภิกขาทายิกาวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิง ผู้ถวายภิกขาเป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้เห็นพระชินาสพुरुพหนึ่ง กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ เกิดความเลื่อมใส จึงได้นิมนต์ไปบิณฑบาตที่เรือนของตน^{๔๐}

๒.๕.๓ ปาρινัตตกวรรค

ปาρινัตตกวรรค แปลว่า หมวดที่ว่าด้วยคอกปาริชาต ซึ่งนี้ตั้งตามชื่อเรื่องที่ ๑๐ ของวรรคนี้ คือ ปาρινัตตกวิมาน มีใจความสำคัญของแต่ละวิมานในวรรค มีจำนวน ๑๐ วิมาน ดังต่อไปนี้

๑. อุฬารวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานอัน โอฬาร เป็นวิมานทองคำที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใกล้ เป็นคนชาวกรุงราชคฤห์มีศรัทธาได้ถวายขนมเบื้องแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะเที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนของตน ก่อนถูกแม่ผัวผู้ไม่มีศรัทธาตีด้วยสากจนตายและไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๔๑}

๒. อุจฺจุทายิกาวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อย เป็นหญิงสะใกล้ผู้มีศรัทธาชาวกรุงราชคฤห์ ได้ถวายท่อนอ้อยแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระก่อนถูกแม่ผัวผู้ไม่มีศรัทธาตีด้วยตั้งจนตาย และไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๔๒}

๓. บัลลังกวิมานใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานที่มีบัลลังก์สวยงามเกิดแก่หญิงผู้ประพฤติธรรม เช่น มรรคมืองค์ ๘ ประการ และรักษาศูโปสถศีลเป็นประจำ เป็นคนกรุงสาวัตถินั่นเอง จึงไป

^{๓๘} พุ.วิ. ๒๖/๒๕/๓๐.

^{๓๙} พุ.วิ. ๒๖/๒๖/๓๐-๓๑.

^{๔๐} พุ.วิ. ๒๖/๒๘/๓๒.

^{๔๑} พุ.วิ. ๒๖/๒๙/๓๓-๓๔.

^{๔๒} พุ.วิ. ๒๖/๓๐/๓๓-๓๔.

เกิดขึ้นเรียงกันทั้งใจอยู่บนสวรรค์^{๔๓}

๔. ลดาวิมาน ใจความโดยย่อ กล่าวว่าเป็น เรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพธิดาชื่อลดา นางเกิดเป็นเทพธิดาของท้าวเวสวัณมหาราชในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชและได้เป็นบาทบริจาริกาของท้าวสักกะ เรื่องนี้เทพธิดาผู้เป็นน้อง ๔ องค์ คือ สัชชา ปวรา อัจฉิมดี และสุดา เป็นผู้ถาม เทพธิดาลดา จึงเล่าประวัติของตนให้น้องสาวฟัง พร้อมทั้งสอนเรื่องการปฏิบัติต่อสามีด้วย^{๔๔}

๕. กุตติลวิมาน ดังความตอนหนึ่ง ที่พระโพธิสัตว์นามว่ากุตติลบัณฑิต ได้กราบทูลท้าวสักกเทวราช คนได้สอนวิชาการศึกษา ๗ สาขา แก่ศิษย์ชื่อมุติละ แต่เขากลับจะมาประชันกับคนผู้เป็นอาจารย์ ดังนั้น ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งด้วย ท้าวสักกเทวราชจึงตรัสตอบตอบว่า ท่านจะชนะศิษย์อย่างแน่นอน ศิษย์สู้ท่านไม่ได้หรอก ข้าพเจ้าขอเอาใจช่วย^{๔๕}

วิมานนี้ เป็นชื่อรวมของกลุ่มวิมานมีจำนวน ๓๖ เรื่องหรือวิมานแต่ละวิมานก็มีชื่อเฉพาะเทพธิดาเจ้าของวิมานทั้ง ๓๖ องค์ได้สร้างกุศลไว้ในสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ซึ่งวิมานที่แรกมา มีความสังเขป ดังต่อไปนี้

- เรื่องที่ ๑ วัตตุดตมทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายเป็นเนื้อดีเยี่ยม
- เรื่องที่ ๒ บุพผุดตมทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายเป็นไม้ที่ดีเยี่ยม
- เรื่องที่ ๓ คันธุดตมทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายของหอมชั้นเยี่ยม
- เรื่องที่ ๔ ผลุดตมทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผลไม้อย่างดีเยี่ยม
- เรื่องที่ ๕ รสุตตมทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายอาหารที่มีรสเลิศ
- เรื่องที่ ๖ คันธปัญจกสิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ใช้แป้งเจิมสดูป
- เรื่องที่ ๗ เอกุโปสถวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้รักษาอุโปสถ ๑ วัน
- เรื่องที่ ๘ อุทกทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายน้ำบัววนปากและน้ำดื่ม
- เรื่องที่ ๙ อุปีฐฐานวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ตั้งใจปฏิบัติมารดาบิดาของสามี
- เรื่องที่ ๑๐ อปรกัมมกายิตวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ชวนชวาย ช่วยเหลือผู้อื่น

^{๔๓} พ.วิ. ๒๖/๓๑/๓๕-๓๖.

^{๔๔} พ.วิ. ๒๖/๓๒/๓๖-๓๘.

^{๔๕} พ.วิ. ๒๖/๓๓/๕๓.

- เรื่องที่ ๑๑ ซีโรทนทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายข้าวผสมนมสดแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๒ ฆาณิตทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายน้ำอ้อยยบแก่ภิกษุผู้
กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๓ อัจฉุขัณทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อยแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๔ คิมพรุสทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผลมะพลับสุก
แก่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๕ กัถการิกทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผลแดงกวางแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๖ เอฬาลุกทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผล พิกทองแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๗ วัลลิสทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผล แดงโมแก่ภิกษุ
ผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๘ มารุสทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผล ลิ้นจี่แก่ภิกษุ
ผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๑๙ หัตถ์ปปลาทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายเตาผิงแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๒๐ สากมฤทธิทศิกาวิมานว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผักคอง ๑ กำ แต่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๒๑ ปุพผกมฤทธิทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายดอกไม้ ๑ กำ
แก่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๒๒ มุลกทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายหัวมันแก่ภิกษุผู้กำลัง
เที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๒๓ นิมพมฤทธิทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย ผลสะเดาแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๒๔ อัมพกัณฐิกทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผักคองแก่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
- เรื่องที่ ๒๕ โทณนิมมัจฉนิกทศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย แป้งคลุก
งาแก่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๒๖ ภัยพินชนทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย ประคตเอวแต่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๒๗ อังสพัทธทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย สายโยคบาตร
แต่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๒๘ อาโยคปิฎกทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย สายโยค
บาตรแต่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๒๙ วิฐปนทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย พัด สีเหลืองมแต่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๐ คาลปัณณทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย พัดใบตาลแต่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๑ โมรหัตถทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวาย พัดปิดขุมแต่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๒ ฉัตตทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายร่มแต่ภิกษุผู้กำลัง
เที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๓ อุปาหนทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายรองเท้าแต่ภิกษุผู้
กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๔ ปูวทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายขนมแต่ภิกษุผู้กำลัง
เที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๕ โมททาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายขนมต้มแต่ภิกษุผู้
กำลังเที่ยวบิณฑบาต

เรื่องที่ ๓๖ สักขลิกาทาศิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายน้ำตาลกรวดแต่
ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต

๖. ทัพทลลวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานอันรุ่งเรืองที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายสังฆทาน
ผู้ถามเป็นพี่สาวและร่วมสามีกันชื่อภรรยาผู้ถวายทานมากกว่า ส่วนน้องสาวถวายทานน้อยกว่า แต่
ถวายเป็นสังฆทาน จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี แสดงให้เห็นว่า มีผลต่างกันระหว่างปาฏิปุคค
ลิกทานกับสังฆทาน^{๔๖}

คำว่า “ปาฏิปุคคลิกทาน” หมายถึง ทานที่เจาะจงให้เฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ย่อมมี
อานิสงส์ไม่มากนัก ส่วนคำว่า “สังฆทาน” นั้น หมายถึง ทานที่ให้แก่พระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป

^{๔๖} พ. วิ. ๒๖/๓๔/ ๔๗-๕๐.

โดยไม่เจาะจงว่าเป็นรูปใดรูปหนึ่ง ดังนั้น แม้น้องสาวของนางจะถวายที่น้อยกว่า แต่อาานิสงส์ของสังฆทานย่อมยังให้นาง ไปเกิดในสวรรค์ชั้นที่สูงกว่าพี่สาว คือ ชั้นนิมมานรดี ไม่ใช่ชั้นดาวดึงส์^{๔๗}

๗. เปสวดีวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อ เปสวดี เป็นชาวเมืองสาวัตถี เป็นวิมานที่มุงด้วยแก้วผลึกมีขายนเงินขายนทอง มีพื้นวิจิตรหลากสี มีแสงสว่างไสวไป ทิวทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เกิดขึ้นเพราะได้เกลี้ยคอกำ เพื่อบูชาสระของท่านพระสารีบุตร เถระ เมื่อท่านดับขันธปรินิพพาน^{๔๘}

๘. มัลลิกาวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อมัลลิกา (พระธิดาของเจ้า มัลละ กรุงกุสินาราเป็นชายาของเจ้าพันธุมัลลบุตร เสนาบดีแห่งกรุงสาวัตถี) เป็นวิมาน สวยงามวิจิตรยิ่งในชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาศีล ให้ทานและได้นำขายนทองที่ ถักด้วยทองคำ แก้วมณี และแก้วมุกดาไปคลุม พระพุทธรูปเมื่อเสร็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน เขตกรุงกุสินารา^{๔๙}

๙. วิสาหลักิวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุนันทาอุบาสิกา (ธิดาของช่างดอกไม้ในกรุงราชคฤห์) เป็นวิมานอันสวยงามวิจิตรในชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ปฏิบัติธรรมจน บรรลุโสดาปัตติผล รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ ได้ถวายผ้า – อาหาร เสนาสนะ และที่ปัดแต่งผม และได้นำพวงมาลาไปบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเป็นนิตย์ เรื่องนี้ ท้าวสักกะเป็นผู้ถาม และตรัสบอกแก่ท่านพระวิงคีสเถระ ต่อมาพระเถระได้แจ้งแก่พระธรรม สังคหการจารย์ที่ประชุมปฐมสังคายนา^{๕๐}

๑๐. ปาริจฉิตตวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ใช้มาลัยดอกโกศก บูชาพระพุทธรูป นางไปเกิดในชั้นดาวดึงส์ เพราะได้นำดอกโกศกอันสมบูรณ์ด้วยสีและกลิ่นจาก ป่าไม้อันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธรูปอาสน์ขณะที่ขณะผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่^{๕๑}

๒.๕.๔ มัญชิฎฐกวรรค

มัญชิฎฐกวรรค แปลว่า หมวดที่ว่าด้วยวิมานแก้วผลึกมีสีแดง ซึ่งนี้ตั้งตามชื่อของ มัญชิฎฐก วิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑ ของวรรคนี้ มี ๑๒ วิมาน ใจความสำคัญแต่ละวิมานในวรรค มีดังนี้

^{๔๗} พ.วิ. ๒๖/๓๕/๕๐.

^{๔๘} พ.วิ. ๒๖/๓๖/๕๒-๕.

^{๔๙} พ.วิ. ๒๖/๓๗/๕๓-๕๔.

^{๕๐} พ.วิ. ๒๖/๓๘/๕๕.

^{๕๑} พ.วิ. ๒๖/๓๙/๕๖.

๑. มัญชิภูฏกวิมาน ใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานแก้วผลึกสีแดงที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายดอก
สาละ เป็นคนชาวกรุงสาวัตถี นางเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้นำดอกสาละอัน
สมบูรณ์ ด้วยสีและกลิ่นจากป่าอันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธอาสน์ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ประทับอยู่^{๕๒}

๒. ปกัสสรวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพธิดาผู้งามผุดผ่อง เป็นคนชาวกรุงราชคฤห์ ผู้
เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะถวายพวงมาลัย ดอกมะลิและน้ำอ้อยงบบแก่ท่านพระมหาโมคคัล
ลานเถระขณะที่ยวบิณฑบาต แต่ไม่มีเวลาจะนั่งฟังอนุโมทนาจากพระเถระ^{๕๓}

๓. นาควิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผ้าคู่หนึ่งแก่พระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรม
เทศนาบรรลุนิเวศนาปัจฉิมผล เป็นคนชาวเมืองพาราณสี นางเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๔. อโกลมวิมาน ว่าด้วยวิมานที่มีรัศมีสว่างไปทุกทิศที่เกิดขึ้นแก่นางอโกลมผู้ถวาย
ขนมกุมมาสแก่ นางได้วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๔}

๕. กัญชิกทายิกาวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายน้ำข้าวปรุงผสมผลพุทราอบ
เป็นภรรยาของหมอกคนหนึ่ง ในหมู่บ้านอันธกวินทะ แคว้นมคธ นางเห็นพระอานนท์มายืน
บิณฑบาตที่หน้าบ้าน จึงออกไปถามว่าท่านต้องการยาอะไรและได้รับคำตอบว่า พระผู้มีพระภาค
ทรงอาพาธด้วยโรคลมในพระอุทร มีพระประสงค์จะเสวยน้ำข้าว นางจึงจัดน้ำข้าวใส่มาตรด้วยความ
ปิติใจ เมื่อนางสิ้นชีวิตแล้ว ไปเกิดในวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๕}

๖. วิหารวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้อนุโมทนาการถวายวิหาร (สหાયของนาง
วิสาขามหาอุบาสิกา) ชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้อนุโมทนาการสร้างวิหารถวายสงฆ์เป็นวิมานอัน
รุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๖}

๗. จตุรติวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิง ๔ นาง ผู้ถวายดอกไม้ต่างชนิดกัน พวกนาง
เป็นชวานครปิ่นณคตะ แคว้นเฮลิกา ครั้งศาสนาของพระกัสสปพระพุทธเจ้า เพราะต่างถวายดอกไม้
ต่างสีต่างพันธุ์แก่ภิกษุผู้ที่ยวบิณฑบาตทั้ง ๔ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๗}

^{๕๒} พุ.วิ. ๒๖/๓๕/ ๕๖.

^{๕๓} พุ.วิ. ๒๖/๔๐/ ๕๗.

^{๕๔} พุ.วิ. ๒๖/๔๑/ ๕๗.

^{๕๕} พุ.วิ. ๒๖/๔๒/ ๕๗.

^{๕๖} พุ.วิ. ๒๖/๔๔/ ๖๑.

^{๕๗} พุ.วิ. ๒๖/๔๕/ ๖๔-๖๕.

๘. อัมพวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวดี ผู้ถวายวัดสวนมะม่วง เป็นวิมานอันรุ่งเรืองนำรั้นรมย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๔๘}

๙. ปีติวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงอุบาสิกาชาวกรุงราชคฤห์ เข้าครุวันหนึ่งนางได้นำดอกบวบขม ๔ ดอกจะไปบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ไปยังไม่ทันถึงถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิตไปเกิดในสวรรค์ชั้นวิมาน^{๔๙}

๑๐. อุกกุวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อยแก่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ถูกแม่หัวผู้ไม่มีศรัทธาทุ่มด้วยก้อนดินจนเสียชีวิตไปเกิดในวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๐}

๑๑. วันทวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวดี นางได้กราบไหว้สมณะที่เดินทางผ่านหมู่บ้านของนางเพื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงเกิดศรัทธากราบลงแล้วยืนประคองอัญชลีไว้เหนือศีรษะจนภิกษุเหล่านั้นเดินลับตาไป วิมานนี้อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๑}

๑๒. รัชชุมลวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวดี ผู้กราบไหว้สักการะเคารพพระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งใหญ่นิรันดรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้พบพระผู้มีพระภาคขณะที่นางกำลังผูกคอตายเพื่อหนีสภาพคนใช้ ที่ถูกนายผู้หญิงค่าว่าทูปอยู่เป็นประจำ เมื่อได้ฟังอนุปฐพีกถาและอริยสัจ ๔ ก็ได้บรรลุโศคาปัตติผล ขอมกลับไปปรับใช้ตามเดิมและทำให้นายหญิงและชายได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ด้วย^{๕๒}

๒.๖ เนื้อหาในปริสวิมาน

ดังที่กล่าวแล้วว่าในปริสวิมาน ประกอบด้วยวรรค จำนวน ๓ วรรคด้วยกัน และจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๑ มหารถวรรค

ที่มาของชื่อวรรค มหารถวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยรถใหญ่ ชื่อนี้ตั้งตามชื่อและสาระสำคัญของมหารถวิมานซึ่งเป็นวิมานที่มีรถใหญ่เทียมม้า ๑.๐๐๐ ตัวเป็นพาหนะ ที่ชื่อว่ารถใหญ่เพราะเทียมกับรถของเทพบุตรอีกองค์หนึ่ง ซึ่งเล็กกว่า เป็นรถเทียมม้า ๑๐๐ ตัว เรียกว่า จุพรถวิมาน มี ๑๔ วิมาน ใจความสำคัญแต่ละวิมานในวรรค มีดังต่อไปนี้

^{๔๘} พุ.วิ. ๒๖/๔๖/๖๖

^{๔๙} พุ.วิ. ๒๖/๔๗/๖๗-๖๘.

^{๕๐} พุ.วิ. ๒๖/๔๘/๖๘-๖๙.

^{๕๑} พุ.วิ. ๒๖/๔๙/๖๙-๗๐.

^{๕๒} พุ.วิ. ๒๖/๕๐/๗๐-๗๒.

๑. มัณฑุกเทวบุตรวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่มัณฑุกเทวบุตร เป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะในชาติก่อนเป็นกบมีความเลื่อมใสในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคขณะทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทที่ริมสระคักคราเขตกรุงจำปา แคว้นอังคะ^{๖๓}

๒. เรวดีวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นันทิยอุบาสกผู้เป็นสามีของนางเรวดีชาวกรุงสาวัตถี เป็นวิมานงามมีรัศมีอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ให้ทานตามประสงค์ของผู้รับทาน ต่างกับนางเรวดีผู้ตระหนี่ไม่เคยให้ทาน จึงทนทุกข์ทรมานในอุสสทนรภ^{๖๔}

๓. ถัดตามาณวกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ถัดตามาณผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นชาวกรุงสาวัตถีเพราะได้พบพระผู้มีพระภาคและประกาศตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๕}

๔. กักกฏกรสหายกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้านาชาวกรุงสาวัตถี ผู้ถวายแ่งปูแค่พระเถระรูปหนึ่งผู้อาพาเป็นโรคหูที่หมอรักษาไม่หาย พระผู้มีพระภาคทรง แนะนำให้ฉันอาหารปู เป็นวิมานทองคำอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๖}

๕. ทวารपालกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้าประตูผู้ชักชวนคนทำบุญ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เพราะเป็นผู้คอยเปิดประตูนิมนต์ภิกษุให้เข้ามารับบิณฑบาตที่เรือนั้น เป็นวิมานอันรุ่งเรืองทั่วทุกทิศให้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๗}

๖. ปฐมกรณียวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้รู้จักที่ควรทำ เป็นชาวกรุงสาวัตถีเป็นวิมานอันรุ่งเรืองไปทุกทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายอาหารแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า^{๖๘}

๗. ทุติยกรณียวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้รู้จักที่ควรทำ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายอาหารแก่พระเถระรูปหนึ่ง^{๖๙}

๘. ปฐมสูจิวิมาน ว่าด้วยเรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้ถวายเข็ม แก่ท่านพระสารีบุตรเถระเรื่องที่ ๑ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองไปทุกทิศ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๐}

^{๖๓}พ.วิ. ๒๖/๕๑/ ๗๔.

^{๖๔}พ.วิ. ๒๖/๕๒/ ๗๔-๗๖.

^{๖๕}พ.วิ. ๒๖/๕๓/ ๗๘-๘๑.

^{๖๖}พ.วิ. ๒๖/๕๔/ ๘๑.

^{๖๗}พ.วิ. ๒๖/๕๕/ ๘๒.

^{๖๘}พ.วิ. ๒๖/๕๖/ ๘๓.

^{๖๙}พ.วิ. ๒๖/๕๗/ ๘๓.

^{๗๐}พ.วิ. ๒๖/๕๘/ ๘๔.

๘. ทูตยสุจิตวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้ถวายเข็ม แด่ภิกษุผู้กำลังเย็บจีวร เรื่องที่ ๒ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๐}

๑๐. ปฐมนาควิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกคนหนึ่ง เป็นชาวกรุง สาวัดดี เป็นวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะ เพราะบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๑}

๑๑. ทูตยนาควิมาน ว่าด้วยวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะ เพราะรักษาศีล ๕ เป็นประจำ รักษาอุโบสถศีลทุกวันพระ ได้ถวายทานและฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาค จึงได้ไปในวิมานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๒}

๑๒. ทูตยนาควิมาน ว่าด้วยวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะ ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้เฝ้าไร่อ้อย ให้พรหมณ์ผู้มีจิตวิญญู ชาวกรุงราชคฤห์ เพราะได้สร้างที่พักแรมมุงด้วยผ้าถวายแด่พระชีนาสพรูปหนึ่งที่กำลังเดินไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงไปเกิดในวิมานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๓}

๑๓. จูพรถวิมาน ว่าด้วยวิมานที่มีรถทิพย์คันเล็กเป็นพาหนะเกิดขึ้นแก่สุชาตกุมาร เป็นพระราชกุมารสุชาตแห่งโปตลินคร แคว้นอัสสกะ เพราะได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคตามคำแนะนำของท่านพระมหากัจจายนเถระ จึงเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๔}

๑๔. มหารถวิมาน ว่าด้วยวิมานที่มีรถใหญ่เป็นพาหนะ เกิดขึ้นแก่คนเลี้ยงโค เป็นชาวกรุง สาวัดดีเพราะได้ถวายมหาทานแด่พระสงฆ์ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะเป็นประธาน จึงเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๕}

๒.๖.๒ ปายาสีกวรรค

ปายาสีกวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเทพบุตรผู้เคยเป็นคนรับใช้เจ้าปายาสี ชื่อนี้ตั้งตามชื่อปายาสีวิมานเป็นเรื่องที่ ๒ ของวรรคนี้ ความจริงปายาสีวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ขุนคลังของเจ้าปายาสีที่ชื่ออุตตระ ไม่ใช่วิมานที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสี วิมานที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสีก็มี คือ

^{๑๐} พุ.วิ. ๒๖/๕๘/ ๘๔-๘๕.

^{๑๑} พุ.วิ. ๒๖/๖๐/ ๘๕.

^{๑๒} พุ.วิ. ๒๖/๖๑/ ๘๖.

^{๑๓} พุ.วิ. ๒๖/๖๒/ ๘๖.

^{๑๔} พุ.วิ. ๒๖/๖๓/๘๗.

^{๑๕} พุ.วิ. ๒๖/๖๔/ ๘๑.

เสริสสทวิมานในสุณิกขิตตวรคฆาหน้า เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงแต่งตั้งให้ครองเสดัพยนครในฐานะเจ้าเมือง มีปรากฏอยู่ในปายาสีสูตร มี ๑๐ วิมาน ส่วนเนื้อหาที่สำคัญของแต่ละวิมานในวรรค มีดังต่อไปนี้

๑. ปฐมอคาริยวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้เป็นอยู่ข้าว อยู่น้ำของพระสงฆ์ เรื่องที่ ๑ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานทองคำอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๗}

๒. ทุตยอคาริยวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยา ผู้เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ ของพระสงฆ์เรื่องที่ ๒ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานที่มีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๘}

๓. ผลทายกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นเจ้าพนักงานเฝ้าสวนมะม่วงของพระเจ้าพิมพิสาร ผู้กำลังนำผลมะม่วงอย่างดีเยี่ยมไปถวาย พระเจ้าพิมพิสาร แต่เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ เทียบนิมิตพบตาอยู่จึง ได้ถวายผลมะม่วงนั้น แต่พระเถระ โดยยอมให้ลงโทษทางอาญา เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๙}

๔. ปฐมอุปัศสทายกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้บำรุงพระอรหันต์เรื่อง ที่ ๑ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะผู้รับเป็นภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรกำลังเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ กรุงราชคฤห์^{๒๐}

๕. ทุตยอุปัศสทายกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้บำรุงพระอรหันต์เรื่อง ที่ ๒ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะผู้รับเป็นภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรหลายรูป กำลังเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ กรุงราชคฤห์^{๒๑}

๖. ภิกษาทายกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษชาวกรุงราชคฤห์ เพราะเป็นผู้ถวายอาหารแก่ภิกษุผู้เดินทางไกล ที่มาขี้นบิณฑบาตอยู่หน้าบ้านของตน เป็นวิมานแก้วมณีอันสวยงามในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๒๒}

^{๑๗} พ.วิ. ๒๖/๖๕/๕๖.

^{๑๘} พ.วิ. ๒๖/๖๖/๕๖.

^{๑๙} พ.วิ. ๒๖/๖๗/๕๗.

^{๒๐} พ.วิ. ๒๖/๖๘/๕๘.

^{๒๑} พ.วิ. ๒๖/๖๙/๕๘.

๙. ยวาลกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ผู้เฝ้านาข้าวเหนียว เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เพราะ ได้ถวายขนมที่ตนกำลังจะบริโภคร่วมกับพระชัชวาลพรุหนึ่งที่กำลังเที่ยวบิณฑบาต ผลบุญส่งผลให้เป็น วิมานแก้วมณีกว้าง ๑๒ โยชน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๘๒}

๑๐. ปฐมกษัตริย์วิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้บำรุงสงฆ์ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เป็น วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะ ได้ถวายมหาทาน แก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และ ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะจาริกอยู่ในแคว้นกาฬิ^{๘๓}

๑๑. ทศกษัตริย์วิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้บำรุงสงฆ์ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะ ได้ ถวายมหาทาน แก่ท่านพระสารีบุตรเถระและท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะจาริกอยู่แคว้นกาฬิ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๘๔}

๑๒. ปายาสวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้เป็นคนรับใช้เจ้าปายาสีแห่งเสตัพพนครชื่อ อุตตระ (ในอรรถกถาเรียกวิมานนี้ว่า “อุตตระวิมาน”) เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งดุจสุธรรมสภาของ ท้าวสักกเทวราช เพราะตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ ได้ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ ด้วยความเคารพเป็นประจำ ต่างกับเจ้าปายาสี ถึงแม้จะกลับใจเป็นสัมมาทิฏฐิแล้ว แต่มิได้ให้ทานด้วยความเคารพจึงไปเกิดใน สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช^{๘๕}

๒.๖.๓ สุนิกขิตตวรรค

สุนิกขิตตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเทพบุตรผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบ ซ่อนนี้ตั้งตามชื่อ และสาระสำคัญของสุนิกขิตตวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑๑ ของวรรคนี้ มี ๑๑ วิมาน ส่วนเนื้อหาที่สำคัญ ของแต่ละวิมานในวรรค มีดังต่อไปนี้

๑. จิตตลาวิมาน ว่าด้วยวิมานอันรุ่งเรืองเหมือนสวนจิตรลดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถี เพราะ ได้เลี้ยงบิดามารดา ไม่ยอมแต่งงาน เป็นผู้ยึดดีในการให้ทาน และรักษาศีลอุโบสถเป็นประจำ^{๘๖}

^{๘๒} พุ.วิ. ๒๖/๓๐/๕๕.

^{๘๓} พุ.วิ. ๒๖/๓๑/๕๕-๑๐๐.

^{๘๔} พุ.วิ. ๒๖/๓๒/๑๐๐.

^{๘๕} พุ.วิ. ๒๖/๓๓/๑๐๐.

^{๘๖} พุ.วิ. ๒๖/๓๔/ ๑๐๑-๑๐๒.

๒. นันทนวิมาน ว่าด้วยวิมานอันรุ่งเรืองสว่างอยู่เหมือนสวนนันทวันในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้เลี้ยงดูบิดามารดาผู้เฒ่าแก่ไม่ยอมแต่งงาน เป็นผู้ถวาย ข้าวและน้ำอย่าง ไพบุลย์โดยเคารพ แต่สมณะผู้มีศีล^{๔๗}

๓. มณิฉฐวิมาน ว่าด้วยวิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ มีห้อง ๗๐๐ ห้อง ที่เกิดขึ้นแก่ อุบาสกผู้ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะเป็นผู้รักษาศีล ให้ทาน และทำถนนเข้าบ้าน เพื่อบิณฑบาตของภิกษุทั้งได้ปลูกต้นไม้ ๒ ข้างทางให้ร่มรื่น^{๔๘}

๔. สุวัณณวิมาน ว่าด้วยวิมานเหนือภูเขาทอง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสก ชาวนครอันธกวินตะ ผู้สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่บนภูเขา โสฬสภูม้านั้น ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๔๙}

๕. อัมพวิมาน ว่าด้วยวิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ มี ๗๐๐ ห้อง ที่เกิดขึ้นแก่บุรุษเชิงใจ คนหนึ่งชาวกรุงราชคฤห์เป็นผู้รับจ้างรดน้ำต้นไม้เมฆะมวง ได้ถวายน้ำสรงแด่ท่านพระสารีบุตรเถระ ขณะเดินผ่านแดดในฤดูร้อน ผ่านมาใกล้สวนนั้น เป็นวิมานอันรุ่งเรืองบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๐}

๖. โคपालวิมาน ว่าด้วยวิมานอันรุ่งเรืองสว่างไสวไปทุกทิศที่เกิดขึ้นแก่คนเลี้ยงโคชาวกรุง ราชคฤห์ ผู้ถวายขนมแก่ภิกษุ เป็นวิมานบนในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายขนมแด่ท่านพระ มหาโมคคัลลานเถระ^{๕๑}

๗. กัณฐกวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่กัณฐกะ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองบนสวรรค์ ชั้น ดาวดึงส์ เพราะได้นำเสด็จเข้าชายสิทหัตถะออกผนวช^{๕๒}

๘. อเนกวันณวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพบุตรผู้มีรัศมีหลากสีผู้เคยบวชเป็นสาวก ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสุเมธะ เพราะได้ชักชวนคนทั้งหลายให้บูชาพระสถูปบรรจุ พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น^{๕๓}

๙. มัญจกุนทลวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่มัญจกุนทลสมาณพ ผู้ทำใจให้เสื่อมใสใน พระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาปรากฏ

^{๔๗} พุ.วิ. ๒๖/๗๕/ ๑๐๓.

^{๔๘} พุ.วิ. ๒๖/๗๖/ ๑๐๓-๑๐๔.

^{๔๙} พุ.วิ. ๒๖/๗๖/ ๑๐๔.

^{๕๐} พุ.วิ. ๒๖/๗๗/ ๑๐๔.

^{๕๑} พุ.วิ. ๒๖/๗๘/ ๑๐๕.

^{๕๒} พุ.วิ. ๒๖/๗๙/ ๑๐๖.

^{๕๓} พุ.วิ. ๒๖/๘๐/ ๑๐๖-๑๐๗.

ขณะนอนป่วยใกล้จะตาย เกิดความเลื่อมใส เกิดปีติใจได้ถวายอัญชลีกรรมแก่พระผู้มีพระภาคเป็นครั้งแรกในชีวิต^{๔๔}

๑๐. เสริสสกวิมาน ว่าด้วยวิมานไม้ซีก ที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสีในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช อดีตผู้ครองเสตัพยนครในแคว้นโกศล เพราะได้สันทนารมกับท่านพระกุมารกัสสปเถระ จนกลับใจจากนัตถิกทฎฐิ (มีความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป) เป็นคนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติก้าวว่า ขาดสูญ โลกหน้าไม่มี สัตว์ที่ผุดเกิดไม่มีผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี มานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมจนตลอดพระชนมายุ^{๔๕}

๑๑. สุนิกขิตตวิมาน ว่าด้วยวิมานเสาแก้วมณีที่สูง ๑๒ โยชน์มี ๗๐๐ ห้อง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถีผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบอยู่หน้าสถูป เป็นวิมานอันรุ่งเรืองบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะเป็นผู้จัดดอกไม้ที่คนอื่นวางกันไว้ไม่เรียบร้อยให้เรียบร้อย แล้ววางไว้ที่พระสถูปของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เพราะเขาปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำ จึงได้ไปเกิดในวิมานนี้^{๔๖}

๒.๗ แนวคิดเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ได้กล่าวถึง “เทวดา” ว่าแต่ละจำพวกได้ประกอบกุศลกรรมไว้อย่างไร จึงได้ไปเสวยผลบุญประเภทนั้นๆ ในสวรรค์แต่ละชั้น โดยแยกออกเป็น ความหมายของเทวดา, ประเภทของเทวดา, ลักษณะของเทวดา และวิมานของเทวดา ดังนี้

๒.๗.๑ ความหมายของเทวดา

คำว่า “เทวดา” นั้น หมายถึง “หมู่เทพ, ชาวสวรรค์” เป็นคำรวมเรียกชาวสวรรค์ทั้งเพศชายและเพศหญิง และอาศัยอยู่ในภพภูมิของผู้ที่เคยสร้างคุณความดี เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ต่างจากมนุษย์คือ มีอาหารทิพย์ส่วนอายุก็ต่างกันมากอีกด้วย ส่วนที่เหมือนกับมนุษย์ ก็คือ การเคลื่อนหรือจูดิจจากสวรรค์แล้วไปสู่ภูมิอื่นๆ ได้ไม่แน่นอน ยังคงอยู่ในสังสารวัฏ เนื่องจากเทวดาและมนุษย์ยังเป็นปุถุชนเช่นเดียวกันนั่นเอง^{๔๗} นอกจากนี้ เทวดาและมนุษย์มีส่วนที่เหมือนกัน ก็คือ ยังคงอยู่ในกามาวจรภูมิ^{๔๘} เช่นกัน และยังคงเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกัน ข้อแตกต่างจึงอยู่ที่โอกาสว่า ใครจะ

^{๔๔} พุ.วิ. ๒๖/๘๑/ ๑๐๘-๑๑๐.

^{๔๕} พุ.วิ. ๒๖/๘๒/ ๑๑๐-๑๑๑.

^{๔๖} พุ.วิ. ๒๖/๘๓/ ๑๑๑-๑๑๓.

^{๔๗} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญา โน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, อ่างแล้ว, หน้า ๑.

^{๔๘} ม.ม. ๑๒/๑๓๐/๑๔๘.

สร้างคุณธรรม ความดีมาน้อยเท่าใด^{๕๕} บางครั้งมนุษย์ก็อาจจะพัฒนาคุณธรรมได้มากกว่าเทวดาเสียอีก หากมองแง่ปกติ เทวดาก็จะสูงกว่ามนุษย์ด้วยคุณธรรมนั่นเอง แต่ถ้ามมนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อใด ก็จะขึ้นไปเทียมเท่าหรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าเทวดา^{๕๖}

๒.๗.๒ ประเภทของเทวดา

ในคัมภีร์จุลนิเทศ ยังได้จำแนกเทวดาหรือเทพไว้ ๓ ประเภท ได้แก่

(๑) สมมติเทพ พวกเทวดาโดยสมมติ หมายถึง พระราชา พระราชินี และพระราชโอรส พระราชธิดา

(๒) อุบัติเทพ พวกเทวดาโดยอุบัติ หมายถึง เทวดาทั้ง ๖ ชั้น และรวมไปถึงพรหมด้วย

(๓) วิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ หมายถึง พระอรหันต์ พระพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้า^{๕๗}

ส่วนในความเชื่อของบรรพบุรุษไทยแต่เดิมาก็เรียกทั้งเทวดาและผี เช่น คำว่า คนดีผีคุ้ม ผีในที่นี้ หมายถึง เทวดา เป็นคำเรียกแทนกันในบางครั้ง และเชื่อกันว่า เทพารักษ์หรือเทวดา ส่วนใหญ่จะเป็นผีดี คือ ให้การคุ้มครองรักษา หรือช่วยเหลือคนทั่วไป มีอยู่ในสภาพธรรมชาติ เช่น บนพื้นดิน ต้นไม้ ท้องฟ้า อากาศ ภูเขา^{๕๘}

๒.๗.๓ ลักษณะของเทวดา

ลักษณะชีวิตของเทวดาที่มาจุติในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ดังกล่าวนั้น ยังมีความยินดี พอใจ คิดใจในกามคุณ ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และโผฏฐัพพะ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่ได้นับถือเทพเจ้าองค์ใดเป็นจุดศูนย์กลาง เป็นผู้สร้างก็จริง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องเทวดา ในคัมภีร์สูตรตันตปิฎกยังมีตำนานที่กล่าวถึงเทวดา พระอินทร์ แต่เป็นการกล่าวถึงในลักษณะของส่วนประกอบในการสอนประชาชนเท่านั้น และยอมรับว่าเทวดาเป็นตัวตนชนิดหนึ่ง เป็นสมาชิกอาศัยในโลกและจักรวาลกำเนิดของเทวดา คือ โอปปาทิกะ กำเนิดเป็นปฏิสนธิด้วย ลักษณะทางกายภาพครบถ้วนและเติบโตใหญ่ขึ้นมาทันที “มีลักษณะที่ประณีตงดงามมีศรีมีประดับด้วยอาภรณ์รุ่งเรือง มีกายละเอียด มีจิต

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๖๖-๔๖๗.

^{๕๖} อ.อ.อ.อ. ๒๓/๑๖๑/๓๑๔.

^{๕๗} อ.อ.อ. ๓๐/๓๑/๘๖.

^{๕๘} พระมหาสุรเดช สุรสถโก (อินทศักดิ์), “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณคดีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๘, หน้า ๖๓-๖๔.

และมีเพศ^{๑๑๓} มีวิมานเป็นที่อยู่อาศัยดังข้อความที่กล่าวไว้ในทามลิสสูตรที่ ๔ ว่า “ทามลิตเวบุตรมี
วรรณะงามยิ่งนัก ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง”^{๑๑๔}

อย่างไรก็ตาม ความเด่นของเทวดาแตกต่างจากมนุษย์ ก็คือ มีรัศมี มีสมบัติ มีวิมานเป็นที่อยู่
อาศัยและเกิดขึ้นเองจากกุศลกรรมในวิถีทางต่างๆ กันในอดีตชาติ สามารถเนรมิตจำแลงกายได้
อยากได้สิ่งใดก็เนรมิต เหมือนเช่นในมหาเวสสันดรชาดก ได้กล่าวถึงท้าวสักกะเทวราชว่า “ทรง
แปลงเพศเป็นพราหมณ์ให้ปรากฏแก่สองกษัตริย์นั้น” ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่มีความสุขสบายด้วย
ประการต่างๆ ไม่จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรน ไม่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และถ้าหากว่าบุคคล
ใดต้องการจุติเป็นเทวดาแล้ว ในปัจจุบันชาติต้องทำความดีประการต่างๆ เช่น ทำทาน ทำบุญกุศล
อบรมจิต เจริญภาวนา และบำเพ็ญสมาธิ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เทวดาในพุทธศาสนา มิได้เป็นอมตะ
และมีได้ทรงสภาพนิรันดร ยังคงอยู่ภายในกฎแห่งกรรมทุกองค์เมื่อใด ที่หมดผลแห่งกรรมก็จะจุติ
ทันที เป็นที่น่าสังเกตว่าความคิดเกี่ยวกับเทวดาจะปรากฏในคัมภีร์สุดตันตปิฎก โดยได้กล่าวถึง
ลักษณะของเหล่าเทวดาว่า ได้เข้ามาอบน้อมนมัสการพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงแวดล้อมด้วยบรรดา
มนุษย์ เพื่อสดับพระธรรมเทศนา

ในบางครั้ง พวกเทวดา ก็จะไปเข้าเฝ้ากราบทูลถามปัญหาต่างๆ ต่อพระพุทธเจ้า จากกรณี
เช่นนี้ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้านั้น ทรงเด่นกว่าเทวดาทิ้งปวง และพระพุทธเจ้าก็ดี พระอรหันต์ก็ดี
ในพระพุทธศาสนายกย่อง ว่าเป็น “บริสุทธิเทพ” คือ เป็นเทวดาโดยบริสุทธิ เเด่นกว่าเทวดา
ทั้งหลาย^{๑๑๕}

๒.๗.๔ คุณลักษณะของเทวดา

คุณลักษณะของเทวดาในพระพุทธศาสนา ท่านกล่าวว่า น่าจะมีสภาพเหมือนมนุษย์ คือ
ทางกายภาพประกอบด้วยความรู้สึก การรับรู้สัมผัส ด้านจิตภาพนั้น ประกอบด้วยวิญญูณาตุดูเป็น
ชาตुरूด้วยใจ และมีสติสัมปชัญญะ ได้รับการยกย่องในพระพุทธศาสนา ว่ามีสภาวะเหมือนมนุษย์
เพียงแต่อำนาจเหนือธรรมชาติบางประการ และมีอำนาจช่วยเหลือมนุษย์ได้

^{๑๑๓} ตี.ส. ๑๕/๒๒๐/๖๖.

^{๑๑๔} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนาวិทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,
๒๕๒๑), หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^{๑๑๕} พระครูโสภณปริยัติยาทร (เชื้อม ชินวโส/สอนรอด), “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่อง
จักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑, หน้า ๘๒ - ๘๓.

ในบางครั้ง พระอินทร์ก็ทรงช่วยเหลือต่อพระพุทธเจ้าและพระสาวก บางครั้งก็เป็น การช่วยเหลือผู้มีคุณธรรมอื่นๆ ให้ได้ประกอบกุศลกรรม และในเรื่องที่เกี่ยวกับตำแหน่งของพระอินทร์ นั้น กล่าวกันไว้ว่า เมื่อหมดกุศลกรรม แม้แต่พระอินทร์ก็ยังต้องจุติไปแล้วมีพระอินทร์องค์ใหม่มา แทนที่ ดังนั้น หากบุคคลใดประกอบด้วยกุศลกรรมบถอยู่ในเกณฑ์ ก็ย่อมมีโอกาสเป็นพระอินทร์ ได้เช่นกัน

ตัวอย่างเช่นในเมตตสูตร กล่าวถึง “สุนตตะผู้เป็นผู้ประกอบด้วยบุญกุศลอยู่ในเกณฑ์เสมอ ได้จุติเป็นพระอินทร์ถึง ๓๖ ครั้ง”^{๑๐๖} ดังมีคำนวนยกย่องว่า “พระอินทร์เป็นใหญ่ในเหล่าเทวดา กามาวจร เป็นผู้คุ้มครองโลกและจักรวาล ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์”^{๑๐๗} ตามลักษณะชีวิตที่กล่าวมานี้ มี ข้อพึงสังเกตว่าเทวดาทุกองค์ ย่อมเป็นเช่นเดียวกับสัตว์โลกทั้งปวง คือ ไม่อาจก้าวล่วงพ้นการเกิด และการตายได้ ย่อมตกอยู่ภายในกฎแห่งกรรมเหมือนกัน

บทสรุปท้ายบทที่ ๒ เรื่องศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสูตรตันตปิฎก โดยสังเขป ดังนี้ ในเบื้องต้นได้กล่าวถึงความหมาย ความเป็นมา โครงสร้าง และเนื้อหาทั้งหมดของคัมภีร์วิมานวัตถุ นอกจากนั้น ก็ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งอธิบายถึงความหมาย ประเภท และคุณลักษณะของเทวดา โดยเนื้อความส่วนใหญ่ก็เป็นการกล่าวถึงสาเหตุหรือบูรพกรรม ที่เทวดาตนนั้นๆ ได้กระทำอะไรไว้ จึงมีผลดังที่ปรากฏให้เห็นแล้ว นอกเหนือจากนั้นแล้ว ในบทที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้วิจัย ไคร่ขอกล่าวถึงหลักพุทธปรัชญาในแง่มุมต่างๆ ให้แจ่มแจ้งต่อไป

^{๑๐๖} อจ.สตตตก. ๒๓/๖๓/๖๖.

^{๑๐๗} พุ.ชา. ๒๘/๑๔๕/๑๕๐.

บทที่ ๓

ศึกษาพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ

๓.๑ ความหมายของหลักธรรม

คำว่า “ธรรม” (Dhamma) หมายถึงสภาพที่ทรงไว้ธรรมคา ธรรมชาติ สังขธรรม^๑ ส่วนอีกนัยหนึ่ง “พระธรรม” (The Doctrine) หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น โดยมีคุณลักษณะถึง ๖ อย่าง คือ เป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติพึงเห็นชัดด้วยตนเอง, ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา, ควรเรียกให้มาดู, ควรน้อมเข้ามา, อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตนเอง^๒

เมื่อจัดเป็นหมวดก็มี ๒ ลักษณะ คือ เป็นรูปธรรม อรูปธรรม^๓, และเป็นโลกียธรรม ธรรมที่เป็นวิสัยของโลกอย่างหนึ่ง, โลกุตตรธรรม คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ซึ่งเป็นธรรมที่อันมิใช่วิสัยของโลก^๔

ส่วนในงานวิจัยนี้ คำว่า “พุทธปรัชญา” หมายถึงเอา “หลักธรรม” หรือคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์วิมานวัตถุ และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์นี้เท่านั้น ซึ่งมีทั้งพระพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ที่ตรัสตามเทวดาบ้าง คำสนทนาระหว่างพระมหาโมคคัลลานะบ้าง ท้าวสักกมะหาราชบ้าง เทพบุตรและเทพธิดาบ้าง

๓.๒ ประเภทของหลักพุทธปรัชญา

ประเภทของหลักธรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุนี้ ผู้วิจัย ได้รวบรวม เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์นี้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะกล่าวถึงหลักธรรมในระดับพื้นฐาน เพื่อการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ คือ อานิสงส์ของการให้ทาน และอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ อุโบสถศีล บุญกิริยาวัตถุ ส่วนการปฏิบัติธรรมเจริญสมณะวิปัสสนากรรมฐาน โดยตรง ก็มีบ้างเป็นส่วนน้อย มีสาระสำคัญที่ควรศึกษา ดังต่อไปนี้

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔ - ๑๐๕.

^๒ม.บ. ๑๒/๕๕/๖๗.

^๓อภิ.ถ. ๓๔/๗๐๕/๓๕๕.

^๔อภิ.ถ. ๓๔/๗๐๖/๓๕๕.

๓.๓ หลักพุทธปรัชญาในอิตถีวิมาน

เนื้อสาระโดยย่อในอิตถีวิมาน ผู้วิจัย ขอยกมากล่าวเพียง ๓ ประเด็น ก่อนที่จะกล่าวในเชิงวิเคราะห์ตามลำดับต่อไป คือ

ด้านความหมายของอิตถีวิมาน คือ เป็นวิมานของเทพธิดา หรือวิมานที่เป็นที่อยู่ของเหล่านางเทพธิดา

ด้านประเภทของอิตถีวิมาน ท่านไม่ได้แบ่งเป็นประเภท หากแต่แบ่งออกเป็นวรรครวม ๔ วรรค

ด้านเนื้อหา มีความเกี่ยวข้องกับหลักพุทธปรัชญาส่วนใหญ่ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง และ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง ส่วนหลักพุทธปรัชญาอื่นๆ หรือปณิณณะกรรมเล็กน้อย ก็มีอยู่บ้าง คงจะได้อธิบายไปแต่ละวิมาน

อย่างไรก็ตาม คึงกล่าวเป็นเบื้องต้นแล้วว่า หลักพุทธปรัชญาในอิตถีวิมาน ท่านไม่ได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่เหมือนในพระสูตรอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัย จึงได้รวบรวมจัดประเภทของหลักพุทธปรัชญา ตามเนื้อหาสาระของแต่ละวิมาน ไปตามลำดับ โดยในอิตถีวิมานนี้ แบ่งออกเป็น ๔ วรรค และถ้านับเป็นเรื่องประมวลได้ ๕๐ เรื่อง ดังนี้

- ๑) ปฐมวรรค มี ๑๗ เรื่อง
- ๒) จิตตลตาวรรค มี ๑๑ เรื่อง
- ๓) ปาริจฉัตตกวรรค มี ๑๐ เรื่อง
- ๔) มัญญสิฏฐกวรรค มี ๑๒ เรื่อง

๓.๓.๑ หลักพุทธปรัชญาในปฐมวรรค

ปฐมวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยตั้ง ซึ่งนี้ตั้งตามสาระสำคัญของปฐมปฐมวิมาน – จุดตปฐมวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๔ เรื่องแรกของวรรคนี้ ทั้ง ๔ เรื่องกล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายคั่งให้ภิกษุหนึ่งฉันอาหาร^๔ โดยมีจำนวน ๑๗ เรื่อง ได้แก่

๑. ปฐมปฐมวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี ได้จัดตั้งคถอยพระเถระรูปหนึ่ง ซึ่งเที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนตนให้นั่งฉันภัตตาหาร และในขณะที่เดียวกัน นางได้กราบได้ถวายข้าวและน้ำตามกำลังทรัพย์และปฏิบัติรับใช้จนพระเถระฉันเสร็จ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้แสดงปฏิสันถารธรรมและได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานตั้งทองคำ ซึ่งมีขนาด ๑๒ โยชน์ ในชั้นดาวดึงส์

^๔ พ.วิ. ๒๖/๑-๑๗/๑-๒๐.

๒. ทศยวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี ได้จัดตั้งถวายพระเถระรูปหนึ่ง ที่เที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนของคนให้นั่งฉันภัตตาหาร และในโอกาสนั้น นางได้กราบไหว้ ได้ถวายข้าวและน้ำตามกำลังทรัพย์ และได้ปฏิบัติรับใช้จนพระเถระฉันเสร็จ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้แสดงปฏิสันถารธรรมและได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานตั้งไพฑูรย์ ในชั้นดาวดึงส์

๓. ตติยวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ ได้จัดตั้งชั้นดี ถวายพระอรหันต์รูปหนึ่ง ได้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนนาง เมื่อท่านฉันเสร็จ นางได้ถวายตั้งแต่ท่านและท่านให้คนนำไปถวายเป็นของสงฆ์

ในกรณีการถวายทาน ดังได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า หากเป็นการถวายเฉพาะบุคคลโดยระบุว่าจะให้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ดังในปฐมปิฐวิมาน และทศยวิมาน ส่วนในตติยวิมานนั้น ท่านกล่าวว่า มีอานิสงส์มากกว่า ๒ ข้อเบื้องต้น เนื่องจากเป็นสังฆทาน คือ การถวายแก่พระสงฆ์ ตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป และเมื่อวิเคราะห์แล้ว จะเห็นว่าตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานตั้งทองคำ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๔. จตุตถปิฐวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ เพราะได้จัดตั้งถวายพระเถระผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งให้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนของตน

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้แสดงปฏิสันถารธรรมและได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ ในชั้นดาวดึงส์

๕. กุญชรวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ เพราะได้เห็นศิลาจารวัตรของพระเถระรูปหนึ่งเกิดความเลื่อมใสนิมนต์ไปที่บ้าน ได้ถวายอาสนะผ้าให้นั่งและถวายภัตตาหารด้วยมือของตน

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่มีช้างเป็นพาหนะ เป็นวิมานทองคำสูง ๑๐๐ โยชน์ ในชั้นดาวดึงส์ ส่วนเหตุผลที่ว่า นางมีช้างเป็นพาหนะนั้น เนื่องจากว่า ในขณะที่นางถวายอาสนะผ้าภัตตาหารนั้น ได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า “ด้วยอานุภาพบุญของดิฉันนี้ ขอจงมีสมบัติทิพย์ทั้งดงามด้วยบัลลังก์เรือนยอดเหนือกุญชรอันเป็นทิพย์ ในความเป็นไปทุกอย่าง ขอจงอย่าขาดดอกปทุมเลย”^๖

๖. ปฐมนาววิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้เห็นภิกษุหลายรูปกำลังเหน็ดเหนื่อยและกระหายน้ำ จึงขมิขมันจกหาน้ำดื่มไปถวายด้วยมือตนเอง

^๖ บ.วิ.อ. ๔/๒๑๖.

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้แสดงปฏิสันถารธรรมและได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เป็นวิมานเรือประทุนทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนเหตุผลที่ว่า นางได้เรือเป็นพาหนะนั้น เนื่องจากว่า ในอดีตชาติ หญิงนั้นตั้งบุญนั้นไว้ในใจ รำลึกถึงในระหว่างๆ ค่อยมาก็ตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ ด้วยบุญญาภพของนาง วิมานใหญ่งดงามด้วยต้นกัลปพฤกษ์ก็เกิดขึ้น แม่น้ำกลาดเกลื่อนด้วยกองทรายและหาดทรายขาว ประหนึ่งประดับด้วยเงิน ประกอบด้วยข่ายมุกดา ไหลมาเฉพาะน้ำที่ใสไร้มลทิน ดังก้อนแก้วมณี ล้อมรอบวิมานนั้น. ณ สองฝั่งของแม่น้ำนั้น และใกล้ประคองอุทยานและวิมาน สระโบกขรณีขนาดใหญ่ประดับด้วยคงปทุม ๕ สี ก็บังเกิดพร้อมด้วยเรือทอง”

๗. ทูตยนาวาวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้เห็นพระเถระผู้กำลังเหน็ดเหนื่อยและกระหายน้ำมา ได้มีมนต์ให้หนึ่งบนอาสนะที่จัดถวายหาน้ำมาล้างเท้าและถวายน้ำดื่มด้วยมือตนเอง

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้แสดงปฏิสันถารธรรมและได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการให้ทาน คือ ได้วิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เป็นวิมานเรือประทุนทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนเหตุผลที่ว่า นางได้เรือเป็นพาหนะ เนื่องจาก ในครั้งเป็นมนุษย์เคยถวายน้ำดื่มแก่พระภิกษุที่เดินทางสัญจรไปมาขณะกระหาย และตั้งจิตปรารถนาจะได้เรือเป็นพาหนะคงเรื่องที่อธิบายมาแล้วนั้น

๘. ตติยนาวาวิมาน กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ “อุณเฑาะ” เพราะได้ถวายน้ำดื่มแก่พระผู้มีพระภาคด้วยมือตนเอง

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการให้ทาน คือ ได้วิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เป็นวิมานเรือประทุนทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนเหตุผลที่ว่านางได้เรือเป็นพาหนะนั้น ก็มีคำอธิบายเหมือนในปฐมนาวาวิมานข้างต้น

๙. ปทิววิมาน กล่าวถึงผู้ถวายปทีปคือ หล้า ชาวเมืองสาวัตถี ได้ตามปทีปไว้หน้าธรรมาสน์ แล้วนั่งฟังพระธรรมเทศนา

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยและธรรมสวนมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการให้ทาน คือ ได้วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายปทีป เป็นวิมานที่มีแสงสว่างในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๐. ติลทกจิณวิมาน กล่าวถึงเป็นหญิงชาวกรุงราชคฤห์ ได้ถวายเมล็ดงาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายเมล็ดงา เป็นวิมาน ทองคำขนาด ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๑. ปฐมปติพพาวิมาน กล่าวถึงหญิงชาวเมืองสาวัตถี เป็นผู้ซื้อสัตว์ต่อสามีเป็นผู้รักษาศีลให้ทาน ชอบช่วยเหลือผู้อื่น และถวายข้าวและน้ำด้วยความเคารพ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัย, ศีลมัย, เวชยาวัจนมัย (บุญสำเร็จด้วยการชวนชวนงานคนอื่น) ในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื้อสัตว์ต่อสามี เป็นวิมานบุพผาคินารัณรมย์ มีนภานาพันธุ์ ส่งเสียงไพเราะในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๒. ทุติยปติพพาวิมาน กล่าวถึงหญิงชาวกรุงสาวัตถี เป็นอุบาสิกา ได้ถวายข้าวและน้ำแก่พระเถระผู้เป็นพระอรหันต์ด้วยความเคารพ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื้อสัตว์ต่อสามี เป็นวิมานที่มีเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์เปล่งแสงเรืองรองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๓. ปฐมสุณิสาวิมาน กล่าวถึงหญิงสะใภ้ชาวกรุงสาวัตถี ได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง เกิดความเลื่อมใส ได้แบ่งขนมถวายด้วยมือตนเอง

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใภ้ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๔. ทุติยสุณิสาวิมาน กล่าวถึงหญิงสะใภ้ในที่นี้ คือ หญิงชาวกรุงสาวัตถี ได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ เกิดความเลื่อมใส ได้ถวายขนมกุมมาสด้วยมือตนเอง

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญตามหลักทานมัยในบุญกิริยาวัตถุ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๕. อุตตราวิมาน กล่าวถึงนางอุตตรา (ธิดาของปุลณเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์) ที่ได้รับการอุโบสถศีล ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม จนบรรลุดุสิตาทามีผล

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละคร ได้ทำบุญในบุญกิริยาวัตถุชื่อว่าด้วย ศีลมัย, ธรรมสวนมัยและภวานามัย (บุญสำเร็จด้วยการเจริญภavanaหรือการปฏิบัติธรรม) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๖. สิริมาวิมาน กล่าวถึงแก่นางสิริมา (หญิงนคร โสภณีย์ กรุงราชคฤห์ น้องสาวของหมอชิว กโฆมารักและเป็นเพื่อนของอุตตราที่กล่าวมาข้างต้น) เพราะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาค หลังจากนั้นนางได้ถวายสลากภัตแด่สงฆ์ วันละ ๘ ที่เป็นประจำ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ทำบุญตามในบุญกิริยาวัตตูลชื่อว่าด้วย ธรรมสวนมัย และทานมัย ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่รุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี และได้บรรลุนิโคตปัตติผลในคราวเดียวกับนางอุตตราบรรลุนิโคตปัตติผล

๑๗. เปสการีวิมาน กล่าวถึงธิดาข้างหูก ชาวกรุงพาราณสี เพราะได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ทำบุญในบุญกิริยาวัตตูลชื่อว่าด้วย “ภวานามัย บุญสำเร็จด้วยการปฏิบัติธรรมหรือเจริญภาวนา” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่มีเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์ เปล่งแสงเรืองรองอยู่เป็นนิตย์ มีต้นไม้ทองขึ้นอยู่โดยรอบในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และผลปฏิบัติธรรมกรรมฐานจนได้บรรลุนิโคตปัตติผลในที่สุด

ภาพรวมในอิตถีวิมาน

ด้วยเหตุนี้ ในอิตถีวิมาน มักกล่าวถึง บุญ ซึ่งมีนัยสำคัญหลายประการ ดังนี้

๑) หมายถึง ผลบุญคือผลของความดี เช่น ในข้อความว่า เพราะสมათานกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นเหตุ บุญย่อมเจริญเพิ่มพูน^๕

๒) หมายถึง ความประพฤติดุจจริตในระดับกามาวจร และรูปาวจร

๓) หมายถึง ภาวที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นสุคติพิเศษ เช่น ในคำว่า วิญญาณที่เข้าถึงบุญ^๖

๔) หมายถึง กุศลเจตนา เช่น ในคำว่า บุญกิริยาวัตตูล^๗

๕) หมายถึง กุศลธรรมในภูมิ ๓ เช่น ในคำว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญ^๘ เพราะบุญเป็นชื่อของความสุข^๙

ประเภทของท่าน มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) ปาฏิบุคลิกทาน คือ การให้จำเพาะบุคคล, ทานที่ให้เจาะจงตัวบุคคลหรือให้เฉพาะแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง

๒) สังฆทาน คือ การให้แก่สงฆ์, ทานที่ถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวม หรือให้แก่บุคคล เช่น พระภิกษุหรือภิกษุณีอย่างเป็นทางการ ในฐานะเป็นตัวแทนของสงฆ์ โดยอุทิศต่อสงฆ์ ไม่เจาะจงรูปใครรูปหนึ่ง

^๕ที.ปา. ๑๑/๕๐/๘๖.

^๖ถี.นิ. ๑๖/๑๕๑/๕๕.

^๗พ.อิตติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐.

^๘พ.อิตติ. ๒๕/๒๐๐/๒๔๐.

^๙พ.อิตติ. ๒๕/๒๐๐/๒๔๐.

ในบาลีเดิม เรียก ปาฏิบุคลิกทาน ว่า “ปาฏิบุคลิกาทกขิณา” (ขอถวายหรือของให้ที่จำเพาะบุคคล) และเรียกสังฆทาน ว่า “สงฺฆคทา ทกขิณา” (ขอถวายหรือของให้ที่ถึงในสงฆ์)

ในทาน ๒ อย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญสังฆทานว่าเป็นเลิศ มีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า “เราไม่กล่าวว่ ปาฏิบุคลิกทานมีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ไม่ว่าโดยปริยายใดๆ และได้ตรัสชักชวนให้ให้สังฆทาน”^{๑๑}

องค์ประกอบของทักษิณาทาน ในพระไตรปิฎก เล่ม ๒๒ อังคตตรนิกาย ปิณฑกนิบาต ในทานสูตร กล่าวว่า ทักษิณาทานนั้น ฟังมีองค์ ๖ ได้แก่

๑) ฝ่ายทายกผู้ให้ทาน ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ก่อนให้ก็มีใจดี, กำลังให้ก็ทำจิตให้เลื่อมใส และครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน

๒) ฝ่ายปฏิคาหกผู้รับทาน ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ, เป็นผู้ปราศจากโทสะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ, เป็นผู้ปราศจากโมหะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ^{๑๒}

ส่วนในชั้นอรรถกถา ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “ทานสมบัติ” คือ ความพร้อมพร้อม ความสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้บริจาคแล้วเป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก ได้แก่

๑) เขตสมบัติ บุญเขตถึงพร้อม คือ ปฏิคาหก หรือผู้รับทานเป็นผู้ประพฤติกิมีคุณธรรม

๒) ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม คือ สิ่งที่เป็นของบริสุทธิ

๓) จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม คือ ให้ด้วยความตั้งใจ คิดจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนให้มีใจยินดี ขณะให้ก็มีจิตผ่องใส และครั้นให้ทานแล้วก็มีเบิกบานใจ^{๑๓}

นอกจากนั้น ก็ยังมีลักษณะของ “สัพปุริสทาน” คือ ทานของคนดีว่าฟังมีลักษณะ ๘ ประการ ได้แก่ ให้สิ่งสะอาด, ให้สิ่งประณีต, ให้ตามกาล, ให้สิ่งที่ควร, เลือกแล้วจึงให้, ให้เนืองๆ เป็นนิจ, ขณะให้จิตเลื่อมใส และให้แล้วก็มีใจ^{๑๔}

วัตถุล้นควรให้ทาน มี ๑๐ อย่าง ได้แก่

๑) อนุณ์ ข้าว

๒) ปาน้ำ

^{๑๑}ม.อ. ๑๔/๗๑๐/๔๕๕-๔๖๑.

^{๑๒}อ.จ.ป.ม.ก. ๒๒/๓๐๘/๔๘๖.

^{๑๓}ม.อ.อ. ๒๕๑.

^{๑๔}อ.จ.อ.ม.ก. ๒๓/๑๒๗/๒๔๘.

- ๓) วัสดุ ผ้า
- ๔) ยานี พาหนะ
- ๕) มาลา ดอกไม้
- ๖) กนฐี ของหอม
- ๗) วิเลปน์ เครื่องแต่งประดับ
- ๘) เสยย์ ที่อยู่ ที่นอน
- ๙) วัสดุ ที่ปัก ที่อาศัย
- ๑๐) ปทีเปยข์ ประทีป เครื่องให้แสงสว่าง^{๑๗}

ตัวอย่างการให้ทาน (ทานมัย) ในปีจตุรศก อิตถิวิมาน

๑) เรื่องศคิยวิมาน กล่าวถึงการถวายน้ำดื่มแก่พระผู้มีพระภาคของหญิงคนหนึ่ง จึงเป็นทานมัย นำเพื่อบูญญด้วยวัตถุสิ่งของ

๒) เรื่องปทีปวิมาน กล่าวถึงหญิงชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่งได้ถวายประทีป คือ หล้อ

๓) เรื่องคิลทกขิมวิมาน กล่าวถึงหญิงชาวเมืองราชคฤห์ผู้ถวายเมล็ดงาแก่พระผู้มีพระภาค

เจ้า

วิมานที่ว่าด้วยการรักษาศีล การฟังธรรมและการเจริญภาวนา

ก. คำว่า “ศีล” มีสาระสำคัญอยู่ที่เจตนาหรือความประสงค์ที่จะเว้นหรือไม่เว้น ซึ่ง เรียกว่า วิริติ คือ (การเว้นจากทุจริต, การเว้นจากกรรมชั่ว) มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑) สัมปัตตวิริติ (เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า, เว้นเมื่อประสบซึ่งหน้า หรือเว้นได้ทั้งที่ประจวบโอกาส คือ ไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน ไม่ได้สมทานสิกขาบทไว้เลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ในขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วยหรือคุณวุฒิต่างนี้ ไม่สมควรกระทำการกรรมเช่นนั้น แล้วงดเว้นเสียได้ไม่ทำผิดศีล

๒) สมทานวิริติ (เว้นด้วยการสมทาน คือ ตนได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน โดยได้รับศีล คือ สมทานสิกขาบทไว้แล้ว ก็งดเว้นตามที่ได้สมทานนั้น

๓) สมุจเฉทวิริติ หรือ เสตุฆาตวิริติ (เว้นด้วยตัดขาด, ด้วยชักสะพานตัดตอนเสียทีเดียว, เว้นได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นความชั่ว ของพระอริยะทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรคซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้นๆ เสร็จสิ้นแล้ว ไม่เกิดมี แม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย และในวิริติ ๒ ข้อแรก ยังไม่อาจวางใจได้แน่นอน วิริติข้อที่ ๓ จึงจะแน่นอนสิ้นเชิง^{๑๘}

^{๑๗} อ.อ.อ.อ. ๒๓/๕๒/๕๐.

^{๑๘} ที.ตี.อ. ๑/๓๗๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงศีล ว่ามี ๒ ระดับ ได้แก่

๑) ศีลระดับพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติสำหรับพุทธบริษัท อันประกอบด้วย ศีล ๕ ศีล ๘ (สำหรับคฤหัสถ์), ศีล ๑๐ (สำหรับสามเณร), และศีล ๒๒๗ สิกขาบทสำหรับพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา (ส่วนศีลนงภิกษุณี จะไม่ขอยกมากล่าวถึงในที่นี้)

๒) ศีลระดับการครองเรือนหรือคิหิวินัยสำหรับคฤหัสถ์ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังคาลสูตร เช่น การไม่ติดอบายมุข ๖ เป็นต้น ก็จัดอยู่ในกลุ่มศีลเช่นเดียวกัน^๘

ส่วนอุโบสถศีลนั้น ถือว่าเป็นการรักษาศีลพิเศษ เรียกศีลอุโบสถหรืออุโบสถศีลก็ได้ มีทั้งหมด ๘ ข้อด้วยกัน ดังนี้

๑) เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

๒) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่อนุญาตให้ถือกรรมสิทธิ์ ครอบครอง

๓) เว้นจากการประพฤติดิพพรหมจรรย์ คือ ไม่ร่วมประเวณี

๔) เว้นจากการพูดเท็จ

๕) เว้นจากการค้ำน้ำเมา

๖) เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

๗) เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้เครื่องตกแต่งกาย

๘) เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หุหุราฟุ่มเฟือย^๙

ตัวอย่างของผู้รักษาศีล, ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ในปีธูวิมาน มีดังนี้

๑) เรื่องอุตตราวิมาน กล่าวถึง ธิดาของบุณเณสเรชฐีชาวเมืองรชเทเพห์ ได้รักษาศีล ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม จนบรรลุสุทธิตถาคามีผล

๒) เรื่องสิริมาวิมาน กล่าวถึง นางสิริมาซึ่งเป็นหญิงโสเภณีชาวเมืองราชคฤห์ ได้ฟังธรรม จากพระผู้มีพระภาคเจ้า จนได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้ถวายสลากภัตแด่พระสงฆ์อีกด้วย

๓) เรื่องเปสการีวิมาน กล่าวถึง ธิดาของนายช่างหูกชาวเมืองพาราณสี ได้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนบรรลุโสดาปัตติผล

ในตัวอย่างที่ยกมานี้ ก็เป็นการกล่าวถึงทั้งการรักษาศีล การฟังธรรมและการปฏิบัติธรรม คือ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อชี้ให้เห็นว่า บุคคลผู้ประพฤติตนตามหลักบุญกิริยาวัตถุในแต่ละข้อ

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖๘-๗๖๘.

^๙ อัง.อรรถก. ๒๓/๑๓๑/๒๕๓.

นั้น ก็ข้อมให้อานิสงส์ต่างกันออกไป เพียงแต่ระดับที่สวดยบุญจะเหมือนกัน คือ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนอายุขัยก็อยู่ที่เหตุของแต่ละบุคคลประกอบอีกส่วนหนึ่งด้วย

วิมานที่ว่าด้วยเรื่องปกิณณะกรรม เช่น เรื่องปฐมปติพพาวิมาน กล่าวถึงหญิงผู้ซื่อสัตย์ต่อสามี ถือว่านางได้ประพฤติธรรมตามหลักของฆราวาสธรรม คือ ธรรมของผู้ครองเรือน มี ๔ อย่าง ดังนี้

๑) สัจจะ ความจริง เช่น ซื่อสัตย์ต่อกัน

๒) ทมะ ความฝึกล้น ปรับปรุงตน เช่น รู้จักข่มใจ ควบคุมอารมณ์ บังคับตนเองปรับตัวเข้ากับภาระงานและสิ่งแวดล้อมให้ได้

๓) ขันติ ความอดทน

๔) จาคะ ความเสียสละ เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ^{๒๐}

นอกจากนั้น นางยังได้ประพฤติธรรมอีกหลายข้อ คือ การรักษาศีล ให้ทาน มีข้าวและน้ำ โดยความเคารพ ให้การช่วยเหลือบุคคลอื่น

ดังนั้น โดยภาพรวมในหมวดปิฎกวรรคทั้ง ๑๗ วิมาน หากสรุปลงในบุญกิริยาวัตถุ ก็จะเกี่ยวกับการให้ทาน การรักษาศีล การฟังธรรม การปฏิบัติธรรมหรือการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แต่ในบางแห่งก็ใช้คำว่า ปฏิบัติธรรมเท่านั้น ไม่ระบุชัดเจนลงไปว่าเป็นสมณะหรือวิปัสสนา แต่เมื่อสังเกตการปฏิบัติแล้วก็เป็นกรบรลุธรรมในชั้นโศคาบันบุคคล จึงเข้าใจว่าเป็นกรรมฐานระดับวิปัสสนา

๓.๓.๒ หลักพุทธปรัชญาในจิตตลตาวรรค

จิตตลตาวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยสวนจิตตรดาของเหล่าเทวดา หมายถึง สวนจิตตรดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งนี้ตั้งตามสาระสำคัญของทาสีวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑ ของวรรค มี ๑๑ เรื่อง ได้แก่

๑. ทาสีวิมาน วิมานว่าด้วยเรื่องนางทาสี สรุปได้ดังนี้

๑) เรื่องย่อ คือ กล่าวถึงหญิงคนใช้ ที่ได้เจริญกรรมฐานด้วยตนเอง

๒) ค้านไทยธรรม ไม่ปรากฏว่าได้ถวายสิ่งใด

๓) ผู้รับไทยธรรม ไม่ปรากฏ เพียงกล่าวถึงนางทาสีคนนี้ว่าไปปฏิบัติธรรมเท่านั้น

๔) หลักธรรมที่ปฏิบัติ ได้แก่ สมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนผลของการกระทำหรือปฏิบัติ คือ ได้บรรลุโศคาปัตติผล

๕) อานิสงส์เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว คือ การไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

^{๒๐} ตี.ศ. ๑๕/๗๔๕/๓๑๖.

๒. ลขุมาวิมาน วิมานที่เกิดขึ้นแก่นางลขุมมา

๑) เรื่องย่อ คือ กล่าวถึงนางลขุมมา ซึ่งมีบ้านตั้งอยู่ใกล้ทางออกประตูบ้าน อาชีพชาวประมง

๒) สาเหตุที่ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้รักษาศีล ให้ทาน ปฏิบัติธรรม^{๒๒}

๓) ผลของการกระทำหรือปฏิบัติ คือ ได้บรรลุนิพพานและเมื่อสิ้นชีวิตไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ทำบุญในบุญกิริยาวัตถุข้อว่าด้วย ทานมัย, ศีลมัย และภาวนามัย ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้บรรลุนิพพาน จึงไปเกิดในวิมานใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. อจามตภาวิมาน กล่าวถึงหญิงผู้กำพร้า

๑) เรื่องย่อ กล่าวว่า นางมีศรัทธาได้ถวายข้าวตั้งแต่พระมหากัสสปะเถระเจ้า

๒) ผลการปฏิบัติเช่นนั้น คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “พุทธคารวตา การทำความเคารพความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า” และในสังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์

๔. จันทาลิวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงจันทาล นางเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และมีโอกาสได้กราบไหว้ตามคำแนะนำของ พระมหาโมคคัลลานเถระ ก่อนที่นางจะถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิต

๕. กัททิตถิวิมาน กล่าวถึงนางกัททิตถิอุบาสิกา เพราะได้ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำ และได้ถวายภัตตาหาร แก่พระสารีบุตรเถระ และพระมหาโมคคัลลานเถระ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ธรรมสวนมัย, ศีลมัย และทานมัย” ส่วนผลการให้ทาน คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทียบชมสวนนันทวันอันรื่นรมย์

๖. โสณทินนาวิมาน กล่าวถึงนางโสณทินนาอุบาสิกา เป็นหญิงชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำจนได้บรรลุนิพพาน และได้ถวายทานแก่พระอรียสงฆ์ด้วยความเคารพ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ภาวนามัย, ศีลมัย และทานมัย” ส่วนผลการให้ทาน คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๗. อุโบสถวิมาน กล่าวถึงนางอุโบสถ อุบาสิกาชาวเมืองสาเกต เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ และยังได้ถวายทานแก่พระอรียสงฆ์ด้วยความเคารพ แต่เป็นผู้มีจิต

^{๒๒} พ.วิ. ๒๖/๑๕/๒๒-๒๓.

ผูกพันกับทิพยสมบัติในสวณันทวันชั้นดาวดึงส์จนเกินไป ไม่ได้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้น พระมหาโมคคัลลานเถระปลอบใจว่า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่านางจะบรรลुโสคาปัตติผล เมื่อกลับไปเกิดเป็นมนุษย์อีก

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ภาวนามัย, ศีลมัย และทานมัย” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อยู่ ๖๐.๐๐๐ ปีทิพย์ แล้วกลับมาเกิดในมนุษย์โลกอีก

๘. สุนิตทาวิมาน กล่าวถึงนางสุนิตทาอุบาสิกา ชาวเมืองกรุงราชคฤห์ เพราะได้ปฏิบัติธรรมรักษากุโปสถศีลเป็นประจำ และได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ภาวนามัย, ศีลมัย และทานมัย” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๙. สุทินนาวิมาน กล่าวถึงนางสุทินนาอุบาสิกาอยู่ในกรุงราชคฤห์ เพราะได้ปฏิบัติธรรมรักษากุโปสถศีลเป็นประจำ และได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ภาวนามัย, ศีลมัย และทานมัย” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๐. ปฐมภิกษาทายิกาวิมาน กล่าวถึงหญิงผู้ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้า ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๑. ทุศยภิกษาทายิกาวิมาน กล่าวถึงหญิง ผู้ถวายภิกษา เพราะได้เห็นพระจีณาสพรูปหนึ่ง กำลังเที่ยววิณฑนาการอยู่ เกิดความเลื่อมใส จึงได้นิมนต์ไปวิณฑนาการที่เรือนของตน

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “สังฆคารวตา ความเคารพ ความเลื่อมใสต่อพระสงฆ์ผู้ควรเลื่อมใส และทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

หลักพุทธปรัชญาในจิตตตถาวรรค อิตถีวิมาน

ในจิตตตถาวรรคนี้ มีจำนวน ๑๑ เรื่อง โดยเริ่มตั้งแต่เรื่อง ทาสีวิมาน ไปจนถึง เรื่อง ทุศยภิกษาทายิกาวิมาน ผลการศึกษาวิจัย พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในจิตตตถาวรรค สรุปลงสาระสำคัญที่ควรศึกษา ดังนี้

๑. ว่าด้วยการเจริญกรรมฐาน

มี ๒ เรื่อง คือ เรื่องทาสีวิมาน และสุนิตทาวิมาน คำว่า “การปฏิบัติธรรม” หมายถึง การปฏิบัติกรรมฐาน พึงทราบความย่อ ต่อไปนี้

๑) สมถกรรมฐานหรือสมถภาวนา คือ การงานเป็นที่ตั้งแห่งความสงบใจหรือการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ โดยมีวิธีปฏิบัติ ๔๐ อย่าง หากปฏิบัติได้เพียงวิธีใดวิธีหนึ่งก็ทำให้จิตใจสงบลงได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น เจริญอานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์^{๒๓}

๒) วิปัสสนากรรมฐานหรือวิปัสสนาภาวนา คือ การงานเป็นที่ตั้งแห่งความรู้แจ้งเห็นจริงหรือการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ตามสภาพที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ^{๒๔} วิธีปฏิบัติก็มีหลายอย่าง เช่น กำหนดรูปนามเป็นไตรลักษณ์ ๑ คือ กำหนดเห็นรูปนามเป็นทุกข์ ไม่เที่ยง เป็นสิ่งไม่ใช่ตัวตน เราเขา สัตว์ บุคคล^{๒๕}

๒. ว่าด้วยการประพาศิธรรมหลายข้อ มี ๖ เรื่อง คือ

๑) ลขุมาวิมาน กล่าวถึง นางลขумаได้รักษาศีล ให้ทาน และปฏิบัติธรรมจนกระทั่งบรรลุโสดาปัตติผล

๒) กัททิตถิกาวิมาน กล่าวถึง อุบาสิกาชื่อกัททิตถิกา ได้ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำ และได้ถวายทานแก่พระอัครสาวกทั้งสอง

๓) โสณทินนาวิมาน กล่าวถึง อุบาสิกาชื่อ โสณทินนา ได้ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำ และได้ถวายทานแก่พระสงฆ์ด้วยความเคารพ

๔) อุโบสถาวิมาน กล่าวถึง หญิงชาวเมืองสาเกต ได้ให้ทานแก่พระอริยสงฆ์ ด้วยความเคารพ ได้รักษาศีลอุโบสถ และได้ปฏิบัติธรรมเจริญกรรมฐาน

๕) สุนิททาวิมาน กล่าวถึง หญิงชาวเมืองราชคฤห์ ได้ให้ทานแก่พระอริยสงฆ์ ด้วยความเคารพ ได้รักษาศีลอุโบสถ และได้ปฏิบัติธรรมเจริญกรรมฐาน

๖) สุทินนาวิมาน กล่าวถึงหญิงชาวเมืองราชคฤห์ ได้ให้ทานแก่พระอริยสงฆ์ ด้วยความเคารพ ได้รักษาศีลอุโบสถ และได้ปฏิบัติธรรมเจริญกรรมฐาน

อย่างไรก็ตาม ในข้อ (๒) ถึง (๖) มีข้อพึงสังเกตเกี่ยวกับคุณลักษณะในการให้ทานของคนดีนั้นมีประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง ดังต่อไปนี้

- ก. ให้ทานด้วยศรัทธา
- ข. ให้ทานด้วยความเคารพ
- ค. ให้ทานตามกาลสมัย
- ง. ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์

^{๒๓}ที.ปา. ๑๑/๓๕๗/๒๕๐.

^{๒๔}อจ.ทุก. ๒๐/๒๗๕/๗๗.

^{๒๕}ปู.ธ. ๒๕/๓๐/๕๐.

ง. ให้ทาน ไม่กระทบตนและไม่กระทบผู้อื่น^{๒๖}

๓. ว่าด้วยปกิณณกะธรรม มี ๓ เรื่อง คือ

๑) เรื่องอาจามทายิกาวิมาน กล่าวถึง หญิงจัณฑาล ผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และได้กราบไหว้บุคคลที่ควรเคารพ จักว่าได้ประพฤดิธรรมตามหลักศรัทธา ๔ ข้อ คือ

ก) เชื่อกรรม

ข) เชื่อผลกรรม

ค) เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน หากทำกรรมใดไว้ก็ต้องรับกรรมนั้น

ง) เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า^{๒๗}

๒) เรื่องทศยภิกขาทายิกาวิมาน กล่าวถึง หญิงคนหนึ่งที่ได้เห็นพระจีณาสพรูปหนึ่งแล้วเกิดความเลื่อมใส และนิมนต์ไปรับภัตตาหารเช้าในบ้านของตน อย่างไรก็ตาม การเห็นสมณะหรือผู้สงบ และมีความเคารพศรัทธานั้น จักว่าได้ปฏิบัติธรรมด้วยการบูชา กราบไหว้ นับถือให้การต้อนรับด้วยวัตถุทาน ตามหลักมงคลสูตรในข้อที่ ๓ คือ “บูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมฺมุคฺคํ” การบูชาบุคคลที่ควรบูชากราบไหว้เป็นมงคลยิ่ง^{๒๘}

๓) เรื่องปฐมภิกขาทายิกาวิมาน กล่าวถึง หญิงที่ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้า จักอยู่ในทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน

๓.๓.๓ พุทธปรัชญาในปาริฉัตตวรรค

ปาริฉัตตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยคอกปาริชาต ซึ่งนี้ตั้งตามชื่อเรื่องมี ๑๐ เรื่อง ได้แก่

๑. อุฬารวิมาน กล่าวถึงวิมานอันโอฬารเป็นวิมานทองคำที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใภ้เป็นคนชาวกรุงราชคฤห์มีศรัทธาได้ถวายขนมเบื้องแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระขณะเที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนของตน ก่อนถูกแม่ผัวผู้ไม่มีศรัทธาตีด้วยสาธกจนตาย

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ศิวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “สังฆคารวตา ความเคารพ ความเลื่อมใสต่อพระสงฆ์ผู้ควรเลื่อมใส และทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน” ส่วนผลการให้ทาน คือได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒. อุจฺจุทายิกาวิมาน กล่าวถึงวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อย เป็นหญิงสะใภ้ผู้มีศรัทธาชาวกรุงราชคฤห์ ได้ถวายท่อนอ้อยแด่พระมหาโมคคัลลานเถระก่อนถูกแม่ผัวผู้ไม่มีศรัทธาตีด้วยตั้งจนตาย

^{๒๖} อ.จ.ป.พ.ก. ๒๒/๑๕๒/๑๒๓.

^{๒๗} อภิ.วิ. ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

^{๒๘} พ.พ. ๒๕/๕/๓.

- ๘) ท่อนอ้อย
 ๑๐) ผลมะพลับสุก
 ๑๑) ผลแดงกวาง
 ๑๒) ผลฟักทอง
 ๑๓) ผลแดงโม
 ๑๔) ผลลิ้นจี่
 ๑๕) เต่าผิงไฟ
 ๑๖) ฟักคอง
 ๑๗) ดอกไม้ ๑ กำ
 ๑๘) หัวมัน
 ๑๙) ผลสะเดา
 ๒๐) แป้งกลูกงา
 ๒๑) ประคคเอาจ
 ๒๒) สายโยคบาตร
 ๒๓) พัดสี่เหลี่ยม
 ๒๔) พัดใบตาล
 ๒๕) พัดปัดยุง
 ๒๖) ร่ม
 ๒๗) รongเท้า
 ๒๘) ขนมห
 ๒๙) ขนมหัดม
 ๓๐) น้ำตาลกรวด

ข. หมวดศีลมัช บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล มีเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องเอฎุโปสถวิมาน

ค. หมวดปกิณณกรรม คือ หมวดธรรมทั่วไป มีเพียง ๒ เรื่อง คือ

๑) เรื่องอุปัฏฐานวิมาน กล่าวถึง หญิงผู้ตั้งใจปฏิบัติต่อบิดามารดาของสามี ตามหน้าที่ของภริยา ๕ ประการ)

๒) เรื่องอุปกรัหมภายิตวิมาน กล่าวถึง หญิงผู้ชวนชววยช่วยเหลือคนอื่น จัดเป็น“เวยยาวัจจมัช บุญสำเร็จด้วยการชวนชววย” หรือช่วยเหลือต่อบุคคลอื่น

ในอุตตวิมานทั้งหมดนี้ สรูปหลักธรรมที่แสดงไว้ คือ “ทานมัช, ศีลมัช, เวยยาวัจจมัช และหน้าที่ของภริยา ๕ ประการ ในชื่อว่าด้วย การสงเคราะห์ญาติฝ่ายสามี”

ส่วนผลการปฏิบัติธรรมในอุคตวิมานนี้ ไม่ได้ระบุไว้โดยตรง แต่พึงเข้าใจว่า บุคคลเหล่านี้ เมื่อสิ้นชีพแล้ว ย่อมไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เหมือนกัน แต่ต่างกันที่ความประณีตในแต่ละวิมาน อายุขัย และความสุข เนื่องจากเหตุที่ประกอบต่างกัน ผลจึงต่างกันด้วย

๖. ทัททลวิมาน กล่าวถึงวิมานอันรุ่งเรืองที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายสังฆทาน ผู้ถามเป็นพี่สาวและร่วมสามีกันชื่อภัทราผู้ถวายทานมากกว่า แต่ไม่เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนน้องสาวถวายทานน้อยกว่า แต่ถวายเป็นสังฆทาน จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี แสดงให้เห็นว่า มีผลต่างกันระหว่างปาฏิปุคคิกทานกับสังฆทาน

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ไปเกิดในสวรรค์แต่ไม่ใช่ชั้นดาวดึงส์

๗. เปสวตีวิมาน กล่าวถึง เรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อ เปสวตี เป็นคนชาวเมืองสาวัตถี เกิดขึ้นเพราะได้เกลี้ยดอกคำบูชาสระของท่านพระสารีบุตร เถระเมื่อท่านดับขันธปรินิพพาน

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายดอกคำบูชาพระสารีบุตร” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานที่มุงด้วยแก้วผลึกมีขำเงินขำทอง มีพื้นวิจิตรหลากสี มีแสงสว่างไสวไป ทิวทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๘. มัลลิกาวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อมัลลิกา พระธิดาของเจ้ามัลละ กรุงกุสินารานารายณ์ของเจ้าพันธุลมัลลบุตร เสนาบดีแห่งกรุงสาวัตถี) เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาศีล ให้ทานและได้นำขำทองที่ถักด้วยทองคำ แก้วมณี และแก้วมุกดาไปคลุมพระพุทธรูปเมื่อเสร็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน เขตกรุงกุสินารา^{๓๓}

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ทานมัย, ศีลมัย และภาวนามัย” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมาน สวยงามวิจิตรยิ่งในชั้นดาวดึงส์

๙. วิสาธกขิวิมาน กล่าวถึงวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุนันทาอุบาสิกา ธิดาของช่างดอกไม้ในกรุงราชคฤห์) เนื่องจากนางได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโปสถศีลเป็นประจำ ได้ถวายผ้า อาหาร เสนาสนะ และปทีปแต่สงฆ์ และได้นำพวงมาลาไปบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเป็นนิตย์ เรื่องนี้ท้าวสักกะเป็นผู้ถาม และศรีสวภอกแก่ท่านพระวังคีสเถระ ต่อมาพระเถระได้แจ้งแก่พระธรรมสังคาคทาจารย์ในที่ประชุมปฐมสังคายนา^{๓๔}

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่า ตัวละครได้ปฏิบัติธรรมในข้อ “ทานมัย, ศีลมัย และภาวนามัย” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้วิมานอันสวยงามวิจิตรในชั้นดาวดึงส์ และได้บรรลุโสดาปัตติผล

^{๓๓}พ.วิ. ๒๖/๓๖/ ๕๒-๕๓.

^{๓๔}พ.วิ. ๒๖/๓๗/ ๕๓-๕๔.

๑๐. ปาโรจฉัตตกวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้เข้ามาลัยดอกโกศกนุชา พระพุทธเจ้า เพราะได้นำดอกโกศกอันสมบูรณ์ด้วยสีและกลิ่นจาก ป่าไม้อันชวนเข้าไปโปรยลงบน พุทธอาสน์ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่าตัวละคร ได้ปฏิบัติกรรมในข้อ “ทานมัยและศีลมัย” ส่วนผลการปฏิบัติ กรรม คือ ได้ไปเกิดในชั้นดาวดึงส์

หลักพุทธปรัชญาในปาโรจฉัตตกวรรค อิตถีวิมาน

ปาโรจฉัตตกวรรค มีจำนวน ๑๐ เรื่อง สรุปผลการศึกษาวิจัย พบว่า มีหลักธรรมที่มี สาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

ก. ว่าด้วยทานมัย เช่น

๑) เรื่องอุฬารวิมาน กล่าวถึง หญิงสะใภ้ชาวเมืองราชคฤห์ มีศรัทธาในการทำบุญให้ทาน และได้ถวายขนมแด่พระมหาโมคคัลลานเถระ จัดเป็นทานมัย

๒) เรื่องอุจจุทาทิกาวิมาน ได้ถวายท่อนอ้อยแด่พระมหาโมคคัลลานเถระ จัดเป็น ทานมัย

๓) เรื่องวัดตุดตมทาทิกาวิมาน กล่าวถึง หญิงผู้ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม จัดเป็นทานมัย

ข. ว่าด้วยการรักษาศีล เช่น เถอโปสถวิมาน กล่าวถึง หญิงผู้รักษาอุโบสถ ๑ วัน

ค. ว่าด้วยหมวดปกิณณกะธรรม หรือปฏิบัติกรรมหลายข้อร่วมกัน เช่น

๑) เรื่องบัลลังกวิมาน กล่าวถึง หญิงผู้ประพฤติธรรม คือ มรรค ๘ ประการ และรักษาศีล อุโบสถเป็นประจำ

๒) เรื่องลดาวิมาน กล่าวถึง หญิงคนหนึ่งที่สองน้องสาวให้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะภริยา ต่อสามี อย่างไรก็ตาม มีหลักธรรมที่ควรนำมาวิเคราะห์ ตามหลักในทศ ๖ ว่าด้วยหน้าที่ของภริยาว่า พึงอนุเคราะห์สามีด้วยหลักกรรม ๕ ข้อ ดังนี้

ก. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

ข. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

ค. ไม่นอกใจ

ง. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

จ. ขยัน ไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง^{๓๒}

^{๓๒}ที่.ปา. ๑๑/๕๙-๑๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

๓) เรื่องอุปกรรมายิตวิมาน กล่าวถึง หญิงคนหนึ่งที่ยวนขวายช่วยเหลือคนอื่น โดยหลักก็จัดอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ในข้อที่ ๕ ว่าด้วยเวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยชวนช่วยรับใช้หรือให้ความช่วยเหลือต่อบุคคลอื่น^{๓๓}

๓.๓.๔ หลักพุทธปรัชญาในมัญชิฎฐกวรรค

มัญชิฎฐกวรรค แปลว่า หมวคว่าด้วยแก้วผลึกสีแดง มีจำนวน ๑๒ เรื่อง ดังต่อไปนี้

๑. มัญชิฎฐกวิมาน กล่าวถึง วิมานแก้วผลึกสีแดงที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายนกสาละ เป็นคนชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้นำดอกสาละอันสมบูรณ์ ด้วยสีและกลิ่นจากป่าอันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธอาสน์ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่^{๓๔}

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพตัตถกรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการถวายนกสาละเป็นทาน” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒. ปภัสสรวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพธิดาผู้งามผุดผ่อง เป็นคนชาวกรุงราชคฤห์ เพราะถวายนกมาลัย ดอกมะลิและน้ำอ้อยยงบแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระขณะที่ขบิณฑบาต แต่ไม่มีเวลาจะนั่งฟังอนุโมทนาจากพระเถระ

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพตัตถกรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายนกมาลัย ดอกมะลิและน้ำอ้อยยง” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. นาควิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองพาราณสี ผู้ถวายนกผู้หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรมเทศนา

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพตัตถกรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายนกผู้, และธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และบรรลุนิพพาน

๔. อโกลมวิมาน กล่าวถึง วิมานที่มีรัศมีสว่างไปทุกทิศที่เกิดขึ้นแก่นางอโกลมผู้ถวายนกมกุมมาสแห่ง

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพตัตถกรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จ ด้วยการถวายนกมกุมมาสแห่ง” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๕. กัญชุกทาศิกาวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายนกผู้หนึ่งแด่พระอรหันต์มาช้านาน เป็นภรรยาของหมอกคนหนึ่งในหมู่บ้านอันธกวินทะ แคว้นมคธ นางเห็นพระอรหันต์มาช้านาน บิณฑบาตที่หน้าบ้าน จึงออกไปถามว่าท่านต้องการยาอะไรและได้รับคำตอบว่า พระผู้มีพระภาค

^{๓๓}ที.ม.อ. ๓/๒๔๖.

^{๓๔}พ.วิ. ๒๖/๓๕/ ๕๗.

ทรงอาพาธด้วยโรคลมในพระอุทร มีพระประสงค์จะเสวยน้ำข้าว นางจึงจัดน้ำข้าวได้มาตรด้วย
ความปีติใจ

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายน้ำข้าว
ปรุงผสมผลพุทธาอบ” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์

๖. วิหารวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้นุ โมทนาการถวายวิหาร สหายของนาง
วิสาขมหาอุบาสิกา) ชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้อุ โมทนาการสร้างวิหารถวายสงฆ์

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ปิดทานุ โมทนาบุญ บุญสำเร็จด้วยการร่วม
อนุโมทนาส่วนบุญ” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๗. จตุรติวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิง ๔ นาง ผู้ถวายดอกไม้ต่างชนิดกัน พวก
นางเป็นชาวนครปีณณกตะ แคว้นเอสิกา ครั้นศาสนาของพระกัสสปพระพุทธเจ้า เพราะต่างถวาย
ดอกไม้ต่างสีต่างพันธุ์แต่ภิกษุผู้เที่ยววิณฑบาตทั้ง ๔ รูป

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายดอกไม้”
ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๘. อัมพวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดแก่หญิงชาวกรุงสาวัตถี ผู้ถวายวัดสวนมะม่วง ในเรื่องนี้
ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายวัดสวนมะม่วง” ส่วนผลการ
ปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองน่านรมย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๙. ปีติวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงอุบาสิกาชาวกรุงราชคฤห์ เข้าครุวันหนึ่งนาง
ได้นำดอกบวบขม ๔ ดอก จะไปบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่
ไปยังไม่ทันถึงถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิต

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายดอกบวบ
ขม” ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๐. อุจจวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อยแต่ท่านพระมหาโมคคัล
ลานเถระ ถูกแม่ควผู้ไม่มีศรัทธาท่วมด้วยก้อนดินจนเสียชีวิต

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายท่อนอ้อย”
ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๑. วันทวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวัตถี นางได้กราบไหว้สมณะที่
เดินทางผ่านหมู่บ้านของนาง เพื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงเกิดศรัทธากราบลงแล้วยื่นประคอง
อัญชลีไว้เหนือศีรษะ จนภิกษุเหล่านั้นเดินลับตาไป

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ปุชา จ ปุชเนียนิ เอตมมจกมุตตม”^{๓๕} การบูชาบุคคลผู้ควรบูชากราบไหว้ ถือเป็นอุคมมจกขยง ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๒. รัชชมาลาวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวัตถี ผู้กราบไหว้สักการะเคารพพระพุทธเจ้า เพราะได้พบพระผู้มีพระภาคขณะที่นั่งกำลังผูกคอตายเพื่อหนีสภาพคนใช้ที่ถูกนายผู้หญิงตำว่าทุบตีอยู่เป็นประจำ เมื่อได้ฟังอนุปุพพิททาและอริยสัง ๔ ภายหลังยอมกลับไปรับใช้ตามเดิม และทำให้นายหญิงและชาย ได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ด้วย^{๓๖}

ในเรื่องนี้ ก็เป็นการประพาศิธรรมในชื่อว่าด้วย “ปุชา จ ปุชเนียนิ เอตมมจกมุตตม” การบูชาบุคคลผู้ควรบูชากราบไหว้ ถือเป็นอุคมมจกขยง นอกจากนั้นก็ ได้ฟังธรรมเทศนาชื่ออนุปุพพิททา ๕ ข้อ และอริยสัง ๔ ข้อ ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ฟังธรรมแล้วได้บรรลุโศคาปัตติผล และเมื่อสิ้นชีพแล้วก็ ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

หลักพุทธปรัชญาในมัญชิฎฐกวรรค

มัญชิฎฐกวรรคนี้มี ๑๒ เรื่อง สรุปผลการศึกษาวิจัย พบว่า หลักธรรมที่ควรศึกษา มีตัวอย่างดังนี้

๑. เรื่องมัญชิฎฐกวิมาน กล่าวถึง วิมานแก้วผลึกสีแดงที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายดอกตาลงบนพุทธอาสน์ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ จัดเป็นทานมัย

๒. เรื่องหญิงผู้ถวายผ้าคู่หนึ่ง แก่พระพุทธเจ้าและ ได้ฟังธรรมเทศนา จัดเป็นธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม

๓. เรื่องวิหารวิมาน กล่าวถึง หญิงคนหนึ่ง ได้อนุโมทนาการสร้างวิหารถวายสงฆ์ จัดเป็น ปัตตานุโมทนา มัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาเมื่อคนอื่นทำความดี

๔. เรื่องรัชชมาลาวิมาน กล่าวถึง หญิงชาวเมืองสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระผู้ผู้มีพระภาคเจ้า คือสดับเทศนาชื่อ อนุปุพพิททา ๕ และสดับอริยสัง ๔ ประการตามลำดับ ดังนี้

ก.อนุปุพพิททา ๕

คือ เรื่องที่กล่าวถึงตามลำดับ, ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอหยาตัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้นๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์ ซึ่งอนุปุพพิททา ๕ ได้แก่

๑) ทานกตา คือ เรื่องทาน, กล่าวถึงการให้ การเสียสละเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน

^{๓๕} ปุ.สุ. ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

^{๓๖} ปุ.วิ. ๒๖/๕๐/ ๓๐-๓๒.

๒) สัตกถา คือ เรื่องศีล, กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

๓) สักคถา คือ เรื่องสวรรค์, กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกาม ที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อต้น

๔) กามาทีนวกถา คือ เรื่องโทษแห่งกาม, กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงไหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้

๕) เนกขัมมานิสังสกถา คือ เรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม, กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น^{๓๖}

อย่างไรก็ตาม ตามปกติ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุนิพพานพิเศษ ทรงแสดงอนุปฺพทิกถานี้ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจ ๔ เป็นการทำให้พร้อมที่จะรับ คูกผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่างๆ ได้ด้วยดี

ข. อริยสัจ ๔

อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ (The Four Noble Truths) ได้แก่

๑) ทุกข์ ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, ภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

๒) ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สාරอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่คิดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมือองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๓๗}

อริยสัจ ๔ นี้ เรียกกันสั้นๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค การแสดงอริยสัจ ๔ นี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามุกกัณฐิกขา ธรรมเทศนา แปลตามอรรถกถาว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรง

^{๓๖}วิ.ม. ๔/๒๗/๓๒, ที.ที. ๘/๒๓๗/๑๘๕.

^{๓๗}วิ.ม. ๔/๑๔/๑๘.

หยิบยกขึ้นถือเอาไว้ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงเห็นด้วยพระสยามบุญญา ไม่สาธุการแก่ผู้อื่น แต่ตามทีอธิบายกันมา มักแปลว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง โดยไม่ต้องง้อปรารภคำถามหรือการทูลขอร้องของผู้ฟัง อย่างการแสดงธรรมเรื่องอื่นๆ ความจริง จะแปลว่า พระธรรมเทศนาขั้นสุดยอดก็ได้ ซึ่งสมกับเป็นเรื่องที่ทรงแสดงท้ายสุดต่อจากอนุพุทธิกถา ๕ นั้น^{๓๕}

สรุปหลักพุทธปรัชญาในอิตถิวิมาน

ในภาพรวมแล้ว มีทั้งหลักธรรมที่เป็นหมวดหมู่ และปณิณณะกรรม ผู้วิจัย ไม่ได้จัดเรียงไปตามหมวดหมู่ของหลักธรรม แต่ได้รวบรวมและเรียบเรียงไปตามแต่ละวรรคนั้น ๆ ดังนี้

๑. ปฏิสันถารธรรม ๒ คือ อามิสปฏิสันถาร และธรรมปฏิสันถาร

๒. บุญกิริยาวัตถุในชื่อว่าด้วย ทานมัย, ศีลมัย, ภวานามัย, เวชยาวิจจมัย, ปิตตานุโมทนามัย และธัมมัสสวนมัย

๓. การวธรรม ๖ ในชื่อว่าด้วย พุทธการวตา, สังฆการวตา, ลิกขการวตา

๔. มงคลสูตร ๓๘ ในชื่อว่าด้วย มาดาปิตุอุปภูฏานัน, ปุชา จ ปุชียานัน เอตมมุงคกมุตตม

๕. อนุพุทธิกถา ๕ ทุกข้อ

๖. อริยสัจ ๔ ทุกข้อ

๓.๔ พุทธปรัชญาในปฐวิมาน

หลักธรรมในปฐวิมานนี้ ผู้วิจัย ได้แยกแยะออกเป็น ประเด็นหลักๆ ๓ ด้าน คือ

ด้านความหมาย วิมานนี้ หมายถึง สวรรค์อันเป็นที่อยู่ของหมู่เทพบุตรทั้งปวง

ด้านประเภทแห่งธรรม ส่วนใหญ่ ก็จะเป็นบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ และปณิณณะกรรม เล็กน้อยอย่างอื่นปะปนกันบ้าง

ด้านเนื้อหาสาระนั้น มีความเกี่ยวข้องกับเทพบุตร จำนวน ๓๕ องค์ ที่ได้ไปเสวยผลกุศลกรรมในสวรรค์ชั้นต่างๆ กันออกไป

ปฐวิมาน แปลว่า “หมวดว่าด้วยรถใหญ่” รวมทั้งหมดมี ๓๕ เรื่อง แบ่งเป็นวรรคได้ ๓ วรรค คือ

๑) มหารถวรรค ๑๔ เรื่อง

๒) ปายาสถิถวรรค ๑๐ เรื่อง

๓) สุนิกขิตตวรรค มี ๑๑ เรื่อง มีสาระที่ควรศึกษาดังนี้

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๑.

๓.๔.๑ หลักพุทธปรัชญาในนพมหาอรรถ

ความย่อในนพมหาอรรถ มีจำนวน ๑๔ เรื่อง^{๔๐} ดังต่อไปนี้

๑. มัชฌิมกถาปุคควิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่มัชฌิมกถาปุคค เพราะในชาติก่อนเป็นกบมีความเลื่อมใส ในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาค ขณะทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทที่ริมสระคัคครา เขตกรุงจำปา แคว้นอังคะ

๒) หลักธรรมที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “สัทธาสัมปทา ความเชื่ออย่างมีเหตุผลด้วยศรัทธาที่มั่นคง” ซึ่งเป็นข้อแรกในธรรมที่เป็นเหตุให้สมหมายในปรโลก อันประกอบด้วย ๑) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา, ๒) สติสัมปทาถึงพร้อมด้วยศีล, ๓) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยจาคะหรือบริจาคทาน และ ๔) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา^{๔๑}

๓) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒. เรวดีวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่นันทียอุบาสก ผู้เป็นสามีของนางเรวดี ชาวกรุงสาวัตถี

๒) เพราะได้ให้ทานตามประสงค์ของผู้รับทาน ต่างกับนางเรวดีผู้ตระหนี่ไม่เคยให้ทาน จึงทนทุกข์ทรมานในอุสสทนรก

๓) หลักธรรมที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน” และโทษของความตระหนี่ไม่ให้สิ่งของเป็นทาน

๔) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานงามมีรัศมีอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. ฉัตตมาถววิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่ฉัตตมาถพ ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นชาวกรุงสาวัตถี

๒) หลักธรรมที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ที่พึ่งอันประเสริฐคือพระรัตนตรัย” หรือ ไตรสรณคัมภ์ เพราะได้พบพระผู้มีพระภาค และประกาศตนขอถึงพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่ง

๓) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

^{๔๐} พ.วิ. ๒๖/๕๑-๖๔/ ๗๔-๘๔.

^{๔๑} อ.อุฎฐก. ๒๓/๑๔๔/๒๕๒. บางครั้งธรรมหมวดนี้ เรียกว่า “สัมปรายิกัตถะประ โยชน” คือ ประโยชน์ในโลกหน้า”

๔. กัถกฏกรสทหายกวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้านาชาวกรุงสาวัตถี
- ๒) ไทยธรรม คือ แกงปู
- ๓) ผู้รับไทยธรรม คือ พระเถระรูปหนึ่งผู้อาพาธเป็นโรคหุที่หมอรักษาไม่หาย พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้ฉันอาหารปู
- ๔) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน คือ ถวายแกงปู”
- ๕) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานทองคำอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๕. ทวารपालกวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้าประตูผู้ชักชวนคนทำบุญ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เพราะเป็นผู้คอยเปิดประตูนิมนต์ภิกษุให้เข้ามารับบิณฑบาตที่เรือนนั้น
- ๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “เวทยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนถวาย”
- ๓) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองทั่วทุกทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๖. ปฐมกรณียวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้รู้จักที่ควรทำเรื่องที่ ๑ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ถวายอาหารแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า
- ๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายทาน”
- ๓) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองไปทุกทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๗. ทุติยกรณียวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้รู้จักที่ควรทำเรื่องที่ ๒ เพราะได้ถวายอาหารแก่พระเถระรูปหนึ่ง
- ๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายทาน”
- ๓) ผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในชั้นดาวดึงส์

๘. ปฐมสูจิวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง เรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้ถวายเข็ม แต่ท่านพระสารีบุตรเถระเรื่องที่ ๑ ชาวกรุงราชคฤห์
- ๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายทาน”
- ๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองไปทุกทิศ ในชั้นดาวดึงส์

๘. ทุคิยสูจิวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้ถวายเข็ม แด่ภิกษุผู้กำลังเย็บจีวร เรื่องที่ ๒ เป็นชาวกรุงราชคฤห์

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในชั้นดาวดึงส์

๑๐. ปฐมนาถวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกคนหนึ่ง เป็นชาวกรุง สาวดี เป็นวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะเรื่องที่ ๑ เพราะบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “บูชา จ ปุชณียานํ เอตมมมงคลมุตตมํ” การบูชาบุคคลหรือวัตถุสถานที่อันควรบูชาเป็นมงคล

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๑. ทุคิยนาถวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะเรื่องที่ ๒ เพราะรักษาศีล ๕ เป็นประจำรักษายุโบสถศีลทุกวันพระ ได้ถวายทานและฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาค

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย, ศีลมัย และธัมมัสสวนมัย” บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน การรักษาศีล และการฟังธรรม

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๒. ตคิยนาถวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะเรื่องที่ ๓ ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้เฝ้าไร่ อ้อยให้พรหมณ์ผู้มีจักษุวิญญู ชาวกรุงราชคฤห์ เพราะได้สร้างที่พักแรมมุง ด้วยผ้าถวายแด่ พระจีณาสพรูปหนึ่ง ที่กำลังเดินไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายทาน เป็น “วเสยฺยทาน” และ “วสถทาน” ได้แก่ ให้ที่พักที่อาศัยแก่คนอื่น

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๓. จุพฺรตวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่มีรถทิพย์คันเล็ก เป็นพาหนะเกิดขึ้นแก่สุชาตกุมาร เป็นพระราชกุมารสุชาตแห่งโปตลินคร แคว้นอัสสกะ เพราะได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาค ตามคำแนะนำของพระมหากัจจายนเถระ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ปุชา จ ปุชณียานํ เอตมมจฺจลุมฺคตฺมํ” การบูชาบุคคลหรือวัตถุสถานที่อันควรบูชาเป็นมงคล

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๔. มหารถวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่มีรถใหญ่เป็นพาหนะเกิดขึ้นแก่คนเลี้ยงโค เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ถวายมหาทานแก่พระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย นุญฺสาเรจฺจด้วยการถวายมหาทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

หลักพุทธปรัชญาในมหารถวรรค มีจำนวน ๑๔ เรื่อง ดังต่อไปนี้

๑. ว่าด้วยทานมัย ศีลมัย ภวานามัยและธัมมัสสวนมัย

๑) เรื่องเรวัตวิมาน กล่าวถึง การให้ทานจัดเป็นทานมัย)

๒) เรื่องกักกฏกรสทนายกวิมาน กล่าวถึง การถวายแก่พระสงฆ์ จัดเป็นทานมัย)

๓) เรื่องปฐมกรรมวิมาน กล่าวถึง การถวายอาหารแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า จัดเป็นทาน

มัย)

๔) เรื่องทุดิยวิมาน กล่าวถึง การถวายทานแก่พระสงฆ์ จัดเป็นทานมัย)

๕) เรื่องปฐมสูจิวิมาน กล่าวถึง การถวายเข็มแก่พระสารีบุตรเถระ อัครสาวก จัดเป็นทานมัย)

๖) เรื่องทุดิยวิมาน กล่าวถึง การถวายเข็มแก่พระสงฆ์ จัดเป็นทานมัย)

๗) เรื่องทุดิยนาควิมาน กล่าวถึง การถวายทาน การรักษาศีล และการฟังธรรมเทศนา จัดเป็นทานมัย ศีลมัย และธัมมัสสวนมัย)

๘) เรื่องคตยนาควิมาน กล่าวถึง การสร้างที่พักถวายแก่พระสงฆ์ จัดเป็นเสยทานและวสทาน คือ การที่อยู่ที่นอนและการให้ที่พักที่อาศัยเป็นทาน)^{๔๒}

๙) เรื่องมหารถวิมาน กล่าวถึง การถวายมหาทานแก่พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากัสสปะทรงเป็นประมุข จัดเป็นทานมัย)

๒. ว่าด้วยปกิณณกะธรรม

๑) เรื่องมณฑุกเทพบุตรวิมาน กล่าวถึง ในชาติก่อนเป็นกบ มีความเลื่อมใสในพระสุริยเสียงของพระผู้มีพระภาค ขณะทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท ที่ริมสระคัคคราเขตกรุงจำปา แคว้นอังกะ

^{๔๒} อก. อฏฐก. ๒๓/๕๒/๕๐.

๒) เรื่องฉัตรคณาณกวิมาน กล่าวถึง ฉัตรคณาณพ ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นชาวกรุงสาวัตถีเพราะได้พบพระผู้มีพระภาคและประกาศตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมในวิมานนี้ คือ การมีรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ได้แก่ (๑) พระพุทธเจ้า (๒) พระธรรม (๓) พระสงฆ์^{๔๓} ส่วนวิธีปฏิบัติต่อพระรัตนตรัย ก็คือ การน้อมใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยนั้น เข้าใจความหมายอย่างถูกต้อง และยึดถือเป็นหลักแห่งความประพฤติหรือเป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิต เรียกว่า “ไตรสรณคมน์”

๓) เรื่องทวารपालกวิมาน กล่าวถึง คนเฝ้าประตูเมืองผู้ชักชวนคนอื่นร่วมทำบุญ และถวายทาน อย่างไรก็ตาม การทำบุญที่ชักชวนคนอื่นให้ร่วมทำด้วยนั้น มีผลต่างจากการทำเพียงลำพังของตนเอง ดังพระพุทธดำรัสใน ขุททกนิกาย ธรรมบท ตอนหนึ่งว่า

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้คิดว่า ‘เราให้ของๆ ตนเท่านั้นควร, ประโยชน์อะไรด้วยการชักชวนคนอื่น’ ดังนี้แล้ว จึงให้ทานด้วยตนเองเท่านั้น ไม่ชักชวนผู้อื่น, เขาย่อมได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ ในที่ๆ คนเกิดแล้ว, บางคนชักชวนผู้อื่น ไม่ให้ด้วยตน, เขาย่อมได้บริวารสมบัติ ไม่ได้โภคสมบัติ ..., บางคนทั้งให้ด้วยตน ทั้งชักชวนผู้อื่น, เขาย่อมได้ทั้งโภคสมบัติ ทั้งบริวารสมบัติ ในที่ๆ คนเกิดแล้ว^{๔๔}

ความอธิบายในพระพุทธดำรัสนี้ หมายความว่า ผู้ทำบุญถ้าไม่ชักชวนคนอื่น ก็จะย่อมเฉพาะ โภคสมบัติ แต่หากเขาชักชวนคนอื่นให้มาร่วมทำบุญด้วยก็จะได้ทั้ง โภคสมบัติ และบริวารสมบัติ

๔) เรื่องปฐมนาควิมาน และ เรื่องจุพรวณวิมาน กล่าวถึง การบูชาพระสลุปพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ^{๔๕}

อย่างไรก็ตาม เรื่องการบูชาปูนิยสถานนั้น ย่อมได้อานิสงส์เช่นกัน เนื่องจากการระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ ๕ ข้อด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ก. อรหํ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารวัฏฏ์ได้แล้ว เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น)

ข. สมมาตมพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง)

^{๔๓} พ. พ. ๒๕/๑/๑.

^{๔๔} มหามกุฏราชวิทยาลัยหน้า, พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑๘.

^{๔๕} พ. ๖. ๒๔๗, พ. ชา. ๖/๑๘๕.

ค. วิชาจรรยาสมุปนุโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา) คือความรู้ และจรรยา คือความประพฤติ

ฅ. สุกโค เป็นผู้เสด็จไปคิแล้ว) คือ ทรงดำเนินพระพุทธรจริยาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และแม้ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ประคิฐานพระศาสนาไว้เป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา

ง. โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก) คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมคาแห่งโลก คือ สังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอชยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมคา โดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมคานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้

จ. อนุตฺตโร ปุริสทมุสสารติ เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียมเท่า

ฉ. สดฺดา เทวมนุสฺसानัน เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ช. พุทุโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาคิคๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงงมงายด้วย อนึ่ง เพราะไม่คิค ไม่หลง ไม่ห้วงก้วงวลงในสิ่งใดๆ มีการคานึงประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาณ การที่ทรงพระคุณสมบุรณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบริ้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุคือความเป็นผู้ตื่นและยอมให้เกิดผล คือ ทำให้ทรงเบิกบานด้วย

ฅ. ภคฺวา ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใด ก็ถ่วงพลอดคิยทุกประการ หรือ เป็นผู้จําเนกแจกธรรม^{๔๖}

พุทธคุณ ๕ นี้ เรียกอีกอย่างว่า “นวารหาทิกุณ” คุณของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ มีอรหํ เป็นต้น บางที่เรียก นวรหคุณ หรือ นวารหคุณ แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๕ ประการ เมื่อย่อลงมาก็เหลือเพียง ๓ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) ปิณฺณฺยาริคุณ พระคุณอย่างยั้ง คือ พระปิณฺณฺยา
- ๒) วิสุทฺธิคุณ พระคุณอย่างยั้ง คือ ความบริสุทธิ์
- ๓) กรมฺหาริคุณ พระคุณอย่างยั้ง คือ พระมหากรมฺหา^{๔๗}

^{๔๖}ม.ม. ๑๒/๕๕/๖๗.

^{๔๗}ที.ม. ๑๐/๔๐๖ - ๔๔๑/๒๗๐-๓๐๒.

ในพระคุณ ๓ นี้ ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่างๆ มี ๒ คือ ปัญญา และกรุณา ส่วนวิสุทธิ เป็นพระคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้ว เพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้ คัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่แยกไว้เป็นข้อหนึ่งต่างหาก

๓.๔.๒ หลักพุทธปรัชญาในปายาสีวรรค

หมวดว่าด้วยเทพบุตรผู้เคยเป็นคนรับใช้พระเจ้าปายาสี มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ได้แก่

๑. ปฐมอการีวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้เป็นอยู่ชั่ว อยู่น้ำของพระสงฆ์เรื่อง ที่ ๑ เป็นชาวกรุงราชคฤห์

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานทองคำอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒. ทุติยอการีวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้เป็นอยู่ชั่วอยู่น้ำของพระสงฆ์เรื่อง ที่ ๒ เป็นชาวกรุงราชคฤห์

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานที่มีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศในชั้น ดาวดึงส์

๓. ผลทายกวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นเจ้าพนักงานเฝ้าสวนมะม่วงของพระเจ้าพิมพิสาร ผู้กำลังนำผลมะม่วงอย่างดีเยี่ยมไปถวายพระเจ้าพิมพิสาร แต่เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานเถระเที่ยวบิณฑบาตอยู่ จึงได้ถวายผลมะม่วงนั้นแก่พระเถระโดยยอมให้ลงโทษทางอาญา

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในชั้นดาวดึงส์

๔. ปฐมอุปีสสยทายกวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้บำรุงพระอรหันต์เรื่องที่ ๑ เพราะ ผู้รับเป็นภิกษุผู้มีศีลาจรรวัตรกำลังเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ กรุงราชคฤห์

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในชั้นดาวดึงส์

๕. ทุติยอุปีสสยทากวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้บำรุงพระอรหันต์เรื่องที่ ๒ เพราะผู้รับเป็นภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรหลายรูปกำลังเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ กรุงราชคฤห์
- ๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”
- ๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๖. ภิกขาทากวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษชาวกรุงราชคฤห์ เพราะเป็นผู้ถวายอาหารแด่ภิกษุผู้เดินทางไกล ที่มาขึ้นบิณฑบาตอยู่หน้าบ้านของตนเป็นวิมานแก้วมณีอันสวยงามในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในชั้นดาวดึงส์

๗. ขวปาลกวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่ผู้เฝ้านาข้าวเหนียว เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เพราะได้ถวายขนมที่ตนกำลังจะบริโภคนแก่พระจีณาสพรูปหนึ่งที่กำลังเที่ยวบิณฑบาต

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานแก้วมณีกว้าง ๑๒ โยชน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๘. ปฐมกุณฑลวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้บำรุงสงฆ์เรื่องที่ ๑ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ถวายมหาทานแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะจาริกอยู่ในแคว้นกาฬี

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในชั้นดาวดึงส์

๙. ทุติยกุณฑลวิมาน

- ๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้บำรุงสงฆ์เรื่องที่ ๒ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ถวายมหาทานแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะจาริกอยู่ในแคว้นกาฬี

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๐. ปายาสีวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้เป็นคนรับใช้เจ้าปายาสีแห่งเสตัพยนครชื่อ อุตตระ ในอรรถกถาเรียกวิมานนี้ว่า “อุตตระวิมาน”) เพราะตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ ได้ถวายอาหารแด่ พระสงฆ์ด้วยความเคารพเป็นประจำ ต่างกับเจ้าปายาสี ถึงแม้จะกลับใจเป็นสัมมาทิฏฐิแล้ว แต่มิได้ ให้ทานด้วยความเคารพ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในบุญกิริยาคือข้อที่ ๑๐ ว่าด้วย “ทิฏฐุชกรรม การทำความเห็นให้ตรง”^{๔๔} และจัดเป็นการปฏิบัติธรรมในชื่อว่า “สัมมาทิฏฐิ คือ การเห็นชอบ”^{๔๕} ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนั้น

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองยิ่งดุจสุธรรมสภาของท้าวสักกเทวราช และไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช

หลักพุทธปรัชญาในปายาสีวรรค หลักธรรมในปายาสีวรรค มี ๑๐ เรื่อง ได้แก่

๑. วิมานที่ว่าด้วยทานมัย สิลมัย ภวานามัย และธัมมัสสวนมัย

๑) ปฐมอคารีวิมาน กล่าวถึง สองสามีภริยาชาวเมืองราชคฤห์เรื่องที่ ๑ ที่ให้ความอุปถัมภ์อาหารและน้ำแด่พระสงฆ์ ทานมัย)

๒) ทุติยอคารีวิมาน กล่าวถึง สองสามีภริยาชาวเมืองราชคฤห์เรื่องที่ ๒ ที่ให้ความอุปถัมภ์อาหารและน้ำแด่พระสงฆ์ ทานมัย)

๓) ผลทายกวิมาน กล่าวถึง เจ้าหน้าที่เฝ้าสวนมะม่วงของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ถวายผลมะม่วงแก่พระมหาโมคคัลลานเถระทานมัย)

๔) ภิกษาทายกวิมาน กล่าวถึง บุรุษชาวเมืองราชคฤห์ ได้ถวายอาหารแก่พระภิกษุผู้เดินทางไกล

ในเรื่องนี้ จะเกี่ยวกับการถวายทานซึ่งถือเป็นกรณีพิเศษ เรียกว่า “กาลทาน” หมายถึงการให้ทานตามกาลและตามบุคคล ซึ่งมีผลไพบุลย์ นำสุขมาให้ กาลทาน มี ๕ ประการ ดังแสดงไว้ในกาลทานสูตร ดังนี้

- ก. ให้แก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
- ข. ให้แก่ผู้เตรียมจะไป
- ค. ให้แก่ผู้เป็นไข้
- ง. ให้ในสมัยข้าวยากหมากแพง

^{๔๔} ที.ม.อ. ๓/๒๔๖.

^{๔๕} ที.ม. ๑๕/๑๖๖๕/๕๒๘.

ง. ให้ข้าวอย่างดีและผลไม้ใหม่แก่ท่านผู้มีศีล^{๕๐}

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุผลในวิมานนี้เอง จะเห็นว่า ธรรมเนียมปฏิบัติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวอีสาน) ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เป็นต้น มักจะนิยมถวายผลไม้ใหม่แก่พระสงฆ์ในวัด ก่อนที่จะนำมาบริโภคหรือส่งขายที่ตลาด จึงชี้ให้เห็นถึงความเชื่อว่าจะทำให้คนได้รับสิ่งที่ดีกว่าคนอื่น เนื่องจากได้ถวายสิ่งอันเลิศก่อนจะบริโภคนั่นเอง

๒. ว่าด้วยหมวดปกิณณะกรรม มีตัวอย่างต่อไปนี้

๑) ปฐมอุปัชฌายกวิมาน กล่าวถึง สองสามีภริยาอุปัฏฐากพระอรหันต์เรื่องที่ ๑

๒) ทุติยอุปัชฌายกวิมาน กล่าวถึง สองสามีภริยาอุปัฏฐากพระอรหันต์เรื่องที่ ๒

ทั้ง ๒ วิมานนี้ จัดลงในบุญกิริยาวัตถุในชื่อว่า “เวทย์วิจรมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชวย” หรือให้การช่วยเหลือต่อคนอื่นในเมื่อมีโอกาสอันควรกระทำ^{๕๑}

๓) ปายาสีวิมาน กล่าวถึง บุรุษรับใช้พระเจ้าปายาสี ผู้มีความเห็นชอบเป็นสัมมาทิฐิ

อย่างไรก็ตาม สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบนั้น เป็นองค์แรก ของมรรคมี ๘ ประการ ส่วนปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐินั้นหรือ ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของความดีงามทั้งปวง มี ๒ ประการ ดังนี้

ก. ปรโตโมสะ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระดั้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

ข. โยนิโสมนติการ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือกระทำในใจโดยแยกเขยมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย^{๕๒}

อย่างไรก็ตาม ข้อธรรม ๒ อย่างนี้ ได้แก่ ธรรมหมวดที่ ๑ และ ๒ นั้นเอง แปลอย่างปัจจุบันว่า “องค์ประกอบของการศึกษา” หรือ “บุพภาคของการศึกษา” โดยเฉพาะข้อที่ ๑ ในที่นี้ใช้คำกว้างๆ

^{๕๐} อก.ปณจก. ๒๒/๓๖/๕๗

^{๕๑} ที.ม.อ. ๓/๒๔๖.

^{๕๒} ม.ญ. ๑๒/๔๕๗/๕๓๕.

๓.๔.๓ หลักพุทธปรัชญาในสุนักจิตตวรรค

หมวดว่าด้วยเทพบุตรผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบ มี ๑๑ วิมาน^{๕๓} ได้แก่

๑. จิตตลาวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้เลี้ยงบิดามารดา ไม่ยอมแต่งงาน เป็นผู้ยินดีในการให้ทาน และรักษาศีลอุโบสถเป็นประจำ

๒) หลักธรรมที่ปฏิบัติในมงคลสูตร ชื่อว่าด้วย “มาตาปิตุอุปัฏฐานํ เอตมมมงคลมุตตม”^{๕๔} การดูแลบิดามารดาเป็นมงคลยิ่ง และยังถือว่าได้ประพฤติวัตรบท ๗ อีกด้วย

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองเหมือนสวนจิตรลดาในชั้นสวรรค์ดาวดึงส์

๒. นันทนวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้เลี้ยงดูบิดามารดาผู้เฒ่า แต่ไม่แต่งงาน เป็นผู้ถวายข้าวและน้ำอย่างไพบุลย์โดยเคารพ แต่สมณะผู้มีศีล^{๕๕}

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในมงคลสูตร ชื่อว่าด้วย “มาตาปิตุอุปัฏฐานํ เอตมมงคลมุตตม” การดูแลบิดามารดาเป็นมงคลยิ่ง และยังถือว่าได้ประพฤติวัตรบท ๗ อีกด้วย

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองสว่างอยู่เหมือนสวนนันทวันในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. มณีภูมวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ชาวกรุงสาวัตถี เพราะเป็นผู้รักษาศีล ให้ทาน และทำถนนเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตของภิกษุทั้งได้ปลูกต้นไม้ ๒ ข้างทางให้ร่มรื่น

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในชื่อว่าด้วย “ทานมัยและ ศีลมัย” บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน การทำถนนเป็นทางเดิน และการรักษาศีล

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ มีห้อง ๗๐๐ ห้อง ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๔. สุวณณวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง อุบาสกชาวนครอันธกวินทะ ผู้สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่บนภูเขาโล้นหมู่บ้านนั้น ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า

^{๕๓} พุ.วิ. ๒๖/๗๔-๘๔/ ๑๐๑-๑๒๐.

^{๕๔} พุ.สุ. ๒๕/๓๑๖/๓๗๖.

^{๕๕} พุ.วิ. ๒๖/๗๕/ ๑๐๓.

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการสร้างวิหารเป็นทานที่พิศที่อาศัย”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานเหนือภูเขาทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๕. อัมพวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง บรูษเข็ญใจคนหนึ่งชาวกรุงราชคฤห์เป็นผู้รับจ้างรดน้ำต้นมะม่วง ได้ถวายน้ำสรงแด่ท่านพระสารีบุตรขณะเดินฝ่าแดดในฤดูร้อน ผ่านมาใกล้สวนนั้น

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายน้ำสรง”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ มี ๑๐๐ ห้อง และเป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๖. โคपालวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง คนเลี้ยงโคชาวกรุงราชคฤห์ ผู้ถวายขนมแด่ภิกษุ เพราะได้ถวายขนมแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการถวายขนม”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองสว่างไสวไปทุกทิศ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๗. กัณฐกวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่กัณฐกะ เพราะได้นำเสด็จเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช ในสมัยก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่าด้วย “พาหนทณั คือ การให้พาหนะเป็นทาน”^{๕๖} เพื่อความสะดวกในการเดินทาง

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๘. อเนกวิณณวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพบุตรผู้มีรัศมีหลากสีผู้เคยบวชเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสุเมธะ เพราะได้ชักชวนคนทั้งหลายให้บูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

^{๕๖} อัง.อฎฐก. ๒๓/๑๒๗/๒๔๘.

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในมงคลสูตร ข้อที่ ๓ ว่าด้วย “ปุชา จ ปุชณียานํ เอตมฺงคฺคณฺตมฺ การบูชาบุคคลหรือสถานที่อันควรแก่การบูชาเป็นมงคลยิ่ง”^{๕๖}

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในชั้นดาวดึงส์

๘. มัญจกษัตริย์วิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่มัญจกษัตริย์มาณพ ผู้ทำใจให้เลื่อม ในพระพุทธเจ้า เพราะได้เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาปรากฏ ขณะนอนป่วยใกล้จะตาย เกิดความเลื่อมใส เกิดปีติใจได้ ถวายอัญชฎิกรรมแก่พระผู้มี พระภาคเป็นครั้งแรกในชีวิต

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในการวตารธรรม ข้อว่า “พุทธการวต ความเคารพ ความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า”^{๕๗}

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๐. เสริสสกวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง อดีตผู้ครองเสตัพยนครในแคว้น โกศล เพราะได้สนทนารธรรมกับ ท่านพระ कुमारกัสสปเถระ จนกลับใจจากนัตถิกทิกฏฐิ มีความเห็นผิดว่า ไม่มีบุญบาป) เป็นคนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติกถาว่าขาดบุญ โลกหน้าไม่มี สัตว์ที่ผุดเกิด ไม่มีผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี มานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมจนตลอดพระชนมายุ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในบุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๑๐ ว่าด้วย “ทิจฺจุชฺชกรรฺม การทำความเห็นให้ตรง” และมรรค ๘ ข้อว่าด้วย สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานไม้ซีกที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสี ในสวรรค์ชั้น ขามุหาราช

๑๑. สุนิกขิตตวิมาน

๑) เรื่องย่อ กล่าวถึง อุบาสกชาวกรุงสาวัตถีผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบอยู่หน้าสถูป เพราะเป็นผู้จัดดอกไม้ที่คนอื่นวางกันไว้ ไม่เรียบร้อยให้เรียบร้อย แล้ววางไว้ที่พระสถูปของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เพราะเขาปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำ

๒) หลักพุทธปรัชญาที่ปฏิบัติในข้อว่า “เวทยาวัจจมัยํ บุญสำเร็จด้วยชวนชวายนในกิจอันชอบ”

๓) ส่วนผลการปฏิบัติธรรม คือ ได้ไปสู่วิมานเสาแก้วมณีที่สูง ๑๒ โยชน์มี ๑๐๐ ห้อง และเป็นวิมานอันรุ่งเรืองในชั้นดาวดึงส์

^{๕๖} พุ.สุ. ๒๕/๕/๓.

^{๕๗} อัง.ภก. ๒๒/๓๐๓/๓๖๘.

หลักพุทธปรัชญาในสำนักจิตตวรรค

ในสำนักจิตตวรรค ปุริสวิมานนี้มี ๑๑ เรื่อง สรุปผลการศึกษาวิจัย พบว่า มีหลักธรรมที่ควรศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. ว่าด้วยทานมัย สีลมัย ภาวนามัย และธัมมัสสวนมัย

๑) เรื่องอัมพวิมาน กล่าวถึง บุษยเชษฐาใจคนหนึ่ง ได้ถวายน้ำสรงแด่พระสารีบุตรเถระ จัดเป็นทานมัย)

๒) เรื่องโคपालวิมาน กล่าวถึง คนเลี้ยงโคชาวกรุงราชคฤห์ ผู้ถวายขนมแด่พระภิกษุ เนื่องจาก ได้ถวายขนมแก่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ จัดเป็นทานมัย)

๓) เรื่องกัมมฐกวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่มีกัมมฐกะ เนื่องจาก ได้นำเสด็จเจ้าชาย สิทธัตถะออกผนวช ยานทาน ให้พาหนะเป็นทาน)

๔) เรื่องสุนิกขิตตวิมาน กล่าวถึง เวชยาวิจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนช่วยช่วยเหลือ

๒. ว่าด้วยปกิณณกะธรรม มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) เรื่องจิตตลดาวิมาน กล่าวถึง อุบาสกชาวเมืองสาวัตถี ได้เลี้ยงดูบิดามารดา ให้ทาน และรักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ หลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติในวิมานนี้ คือ การเลี้ยงดูหรือการอุปฐากบิดามารดา จัดเป็นมงคลอย่างยิ่งต่อบุตรธิดา ดังพระดำรัสว่า “มาตาปิตุอุปฐาณํ เอตมมงคลมุตตมัม”^{๔๕} และถือว่าเป็นการประพฤติธรรมตามนัยแห่งมงคลสูตรในข้อที่ ๑๑

อีกอย่างหนึ่ง การเลี้ยงดูบิดามารดานั้น เป็นข้อหนึ่งในวัตรบท คือ หลักปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติประจำ ตัวอย่างเช่น มฆมาณพ ได้เป็นท้าวสักกะพระอินทร์) ด้วยหลักธรรม ๗ ข้อ ได้แก่

ก) มาตาเปติภโร เลี้ยงดูมารดาบิดา

ข) กุเลเชฐฐาปจายี เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล

ค) สณฺหวาโจ พுகคำสุภาพอ่อนหวาน

ฌ) อปีสุณฺวาโจ ไม่พูดส่อเสียด

ง) ทานสัวิกฺกรโต ชอบเผื่อแผ่ให้ปิ่น ปราศจากความตระหนี่

จ) สจฺจวาโจ มีวาจาสัตย์

ฉ) อโกธโนหรือโกธาภิกฺโก ไม่โกรธ ระวังความโกรธได้^{๔๖}

^{๔๕} พ.พ. ๒๕/๕/๓.

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖๕.

๒) เรื่องมณิฉณวิมาน กล่าวถึง อุบาสกผู้ปลุกต้นไม้ให้ร่มเงา เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะเป็นผู้รักชาติ ให้ทาน และทำถนนเข้าบ้านเพื่อความสะดวกของภิกษุทั้งได้ปลุกต้นไม้ ๒ ข้างทางให้ร่มรื่น เป็นการให้ร่มไม้เป็นทาน)

๓) เรื่องสุวณณวิมาน กล่าวถึง อุบาสกชาวนครอันธกวินทะ ผู้สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่บนภูเขาโล้นหมู่บ้านนั้น อย่างไรก็ตาม ในวิหารทาน มีที่สิ้นสุดแห่งกิจที่จะพึงทำ เพราะฉะนั้น วิหารทานนี้จึงใช้ทรัพย์สินน้อยกว่า มีการตระเตรียมน้อยกว่าสลากภัตตทาน ก็ในวิหารทานนี้ ท่านกล่าวอานิสงส์ไว้ ๕ ประการมีว่า เพียงเพื่อกำจัดความหนาวเป็นต้น เพราะฉะนั้น วิหารทานนี้ พึงทราบว่ามีผลมากกว่า และมีอานิสงส์มากกว่าสลากภัตตทาน. และที่มีการตระเตรียมน้อยกว่าแม้วิหารทานนี้ ดังนี้ เพราะไม่มีกิจที่จะต้องทำในสภะนั้นน้อยๆ เพราะฉะนั้น สภะนั้น จึงมีการใช้ทรัพย์สินน้อยกว่า และมีการตระเตรียมน้อยกว่าวิหารทาน^{๖๐}

๔) เรื่องอเนกวัณณวิมาน กล่าวถึง เทพบุตรผู้มีรัศมีหลากสี ซึ่งเคยบวชเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสุเมธะ เนื่องจาก ได้ชักชวนคนทั้งหลายให้บูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๕) เรื่องมัญจกณทลวิมาน กล่าวถึง วิมานที่เกิดขึ้นแก่มัญจกณทลมาณผู้ทำใจให้เลื่อมในพระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาปรากฏ ขณะนอนป่วยใกล้จะตาย เกิดความเลื่อมใส เกิดปีติใจได้ถวายอัญชลีกรรมแต่ พระผู้มีพระภาค เป็นครั้งแรกในชีวิต

๖) เรื่องเสริสสทกวิมาน กล่าวถึง วิมานไม้ซีกที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาติในสวรรค์ชั้นจาคุมหาราช อดีตผู้ครองเขตต์พจนครในแคว้นโกศล เพราะได้สนทนาธรรมกับพระกุมารกัสสปเถระ จนกลับใจจากนัตถิกทิกฐิ มีความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป) เป็นคนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติกล่าววาขาดสูญ โลกหน้าไม่มี สัตว์ที่ผุดเกิดไม่มีผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี มานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมจนตลอดพระชนมายุ^{๖๑}

อย่างไรก็ตาม การสนทนาธรรมตามกาลสมัย หรือธรรมสาถ์จกานั้น ท่านถือว่าได้ปฏิบัติธรรมหรือได้ประพฤติตามธรรมในข้อที่ ๓๐ ความว่า “กาเลน ธมฺมสากฺขณา เอตมฺมฺงฺคฺลมฺมุตฺตมฺ” การสนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอย่างยิ่ง^{๖๒}

^{๖๐}ที่.ส.อ. ๘/๒๔.

^{๖๑}ม.ม. ๑๓/๑๐๕/๑๑๑.

^{๖๒}พ.ศ. ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

สรุปหลักพุทธปรัชญาในปฐวิมาน

ผลการศึกษาวิจัยในปฐวิมาน พบว่า หลักพุทธปรัชญาในส่วนที่เหมือนกันกับอิตถีวิมาน คือ เรื่องเกี่ยวกับทานมัย สีลมัย ภาวนามัย และธัมมัสสวนมัย นั้น ไม่ได้อธิบายเพิ่มเติมเป็นพิเศษอีก ดังนั้น ผู้สนใจพึงดูคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในอิตถีวิมานข้างต้นของบทที่ ๓ นี้

อย่างไรก็ตาม ส่วนหลักพุทธปรัชญาที่ไม่เหมือนกัน ก็ได้อธิบายเสริมในแต่ละวิมานเพื่อให้ ความกระชับ ไม่ซ้ำซากกันนั่นเอง และโดยภาพรวมของหลักพุทธปรัชญาในปฐวิมาน สรุปได้ ดังนี้

๑. ว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ คือ ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย ธัมมัสสวนมัย เวชยาวัจจมัย และ ทิฏฐุชุกรม การทำความเห็นให้ตรง ก็จัดเป็นบุญเช่นกัน)
๒. ว่าด้วยธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ คือ รัตนตรัย ๓ มี พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
๓. ว่าด้วยธรรมที่ปฏิบัติแล้วได้โลกสมบัติและบริวารสมบัติ
๔. ว่าด้วยพุทธคุณ ๘ ประการ
๕. ว่าด้วยทานตามสมัย ๕ ข้อ
๖. ว่าด้วยปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ๒ ข้อ
๗. ว่าด้วยหลักวัตถุบท ๗ ข้อที่ทำให้เกิดเป็นพระอินทร์หรือท้าวสักกเทวราช

บทที่ ๔

วิเคราะห์พุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุเพื่อประโยชน์แก่การประยุกต์ใช้

ในบทนี้ ผู้วิจัย ได้ยกหลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุทั้งหมด ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้ามาแล้ว โดยในส่วนที่เหมือนกันก็จะยกมาเพียงเรื่องเดียว เช่น เรื่องทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน เป็นต้น ส่วนเรื่องใดที่ไม่ซ้ำประเด็นกันก็ยกมากล่าวทั้งหมด และเรียงไปตามวิมาน คือ หลักพุทธปรัชญาในอิตถีวิมาน และปฐวิมาน โดยผลของการประยุกต์หลักพุทธปรัชญานั้น มีลักษณะที่เชื่อมโยง และสอดคล้องกับหลักประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อผลที่ได้ในทางปฏิบัติ ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อชีวิต บุคคลและสังคมในด้านใดบ้าง ดังต่อไปนี้

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักธรรมในอิตถีวิมานและปฐวิมาน

ในอิตถีวิมานนั้น ประกอบด้วย ๔ วรรค และในปฐวิมาน ประกอบด้วย ๓ วรรคสรุปผลการศึกษาวิจัย พบว่า มีหลักพุทธปรัชญาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่

๑. ปฏิสันถาร ๒

การประยุกต์หลักพุทธปรัชญา ๒ ข้อนี้ หากจะใช้ให้ได้ผลดี ควรใช้ควบคู่กันไป กล่าวคือ เมื่อบุคคลไปมาหาสู่กันในฐานะเพื่อนบ้านกัถิ ในฐานะแขกผู้มาเยือนบ้านของเรากัถิ สิ่งที่ต้องปฏิบัติ ได้แก่ การต้อนรับด้วยอามิส วัตถุสิ่งของ เช่น น้ำดื่ม ของว่าง อาหาร ส่วนธรรมปฏิบัติสันถาร ได้แก่ การกล่าวต้อนรับด้วยไมตรีจิต ให้การปรึกษาปัญหาโดยเมตตาจิต ตั้งใจที่จะช่วยเหลือหรือให้การสนับสนุนกิจกรรมที่เขาขอร้อง โดยชอบนั้น ด้วยความเต็มใจและเข้าใจรายละเอียดของเรื่องราว เหตุการณ์ด้วยปัญญาอันต้องแท้ ก่อนที่จะปฏิบัติกิจกรรมหรือการงานนั้นๆ

๒. บุญกิริยาวัตถุ

การประยุกต์หลักทานมัยนี้ สามารถปฏิบัติได้ง่าย เพียงแต่อาศัยวัตถุ ปัจจัย ๔ คือ เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นหลักสำคัญ ในปัจจุบัน ก็มีเงินทองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพื่อการบริจาคในโอกาสต่างๆ ที่เราควรจะช่วยเหลือหรืออนุเคราะห์ได้ เช่น บริจาคทรัพย์สินสมทบทุนสร้างโรงพยาบาล ซื้อเครื่องมือแพทย์ บริจาคโลหิตให้สภากาชาดไทย ให้ผู้ป่วยฉุกเฉิน บริจาคทรัพย์สิน เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น เสียภาษีอากรช่วยประเทศ แต่ทั้งนี้ การบริจาคให้ทานควรเป็นไปตามฐานะ และอรรถภาพของตนเอง โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญไม่ให้ลำบากตนเองและบุคคลในครอบครัว

ศีลมัช การประยুক্তหลักศีลมัชนี ท่านได้กล่าวถึงเฉพาะศีลในระดับกฤหัสถ์ คือ เบญจศีล และอุโบสถศีล เนื่องจากในอิตถีวิมานและปริสวิมานนั้น ไม่ได้กล่าวถึงศีลของสามเณรและพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยภาพรวม จึงเป็นการกล่าวถึง ศีลระดับคหิวินัยสำหรับฆราวาสเป็นหลักนั่นเอง โดยมีเจตนาเพื่อป้องกันภัยและความเสียหายของบุคคลและส่วนรวม ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สรรูปสาระของศีล ก็มีอยู่ ๓ ระดับ คือ

๑) ศีลที่ตั้งใจปฏิบัติไม่ละเมิดศีล ในแต่ละข้อ โดยไม่ได้สมทาน

๒) ศีลสมทาน คือ รับศีลไปจากพระสงฆ์แล้วก็รักษาศีลนั้น ในโอกาสต่างๆ เช่น รับศีลในวันพระบ้าง วันอุโบสถ เป็นอุโบสถศีลบ้าง นอกนั้น ก็ยังรับศีลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

๓) วิสุทธิตีล คือ ศีลของพระอริยสงฆ์ซึ่งเป็นการรักษาศีลโดยปกติวิสัย ไม่ใช่ศีลของปุถุชน กาวนามัช การประยুক্তหลักกาวนามัชนี้ ที่พุทธศาสนิกชนนิยมปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน ก็มี การประยুক্তในหลายลักษณะ เช่น การเดินจงกรม การนั่งภาวนานานเก้าอี้ การนั่งภาวนาแบบหมู่น คณะใหญ่ และมีพระอาจารย์คอยกำกับหรือเทศนา ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติ โดยมีมุ่งศึกษาอยู่ ๒ ประเด็น คือ

๑) ปฏิบัติสมถกาวนา เป็นอุบายหรือวิธีที่ทำให้สงบระงับจากนิวรณ์ธรรม ด้วยกรรมฐาน ๔๐ ข้อ เพียงข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ แล้วแต่อุปนิสัย และจริตของบุคคลผู้ปฏิบัติ เช่น บางคนก็ฝึกกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เรียกว่า อานาปานสติ กรรมฐาน

๒) ปฏิบัติวิปัสสนากาวนา เป็นวิธีเจริญปัญญา โดยการใช้ปัญญากำกับจิตใจรู้หน้าที่ของขั้น ๕ รู้กิจ รู้ลักษณะ เช่น กำหนดอริยสังขาร ๔ ข้อ คือ รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค การกำหนดรู้ไตรลักษณ์ เป็นทุกข์ ทนได้ยากยิ่ง และไม่ใช่ว่าตัวตนเราเขาสัตว์บุคคล เป็นต้น ล้วนเป็นกระบวนการฝึกฝนให้เกิดปัญญาระดับสูงในพระพุทธศาสนา เพื่อเป้าหมายสำคัญ คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ในแต่ละขั้นไปนั่นเอง

ทัศนะของผู้วิจัย เกี่ยวกับเรื่องศีล, การฟังธรรม, การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่มนุษย์เราควรมีพฤติกรรมทาง กาย วาจาที่เหมาะสม ไม่เป็นภัยต่อคนอื่น ดังนั้น ศีล จึงเหมาะที่จะเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เนื่องจาก ไม่ประทุษร้ายกัน ไม่ล่วงในสิทธิทั้งชีวิตและทรัพย์สินของคนอื่น ไม่ล่วงต่อคู่ครองคนอื่น ไม่กล่าวคำเท็จ และไม่ดื่มสุรายาเมาหรือยาเสพติดให้โทษ อันเป็นเหตุให้ล้มสติ ประมาท ส่วนการฟังธรรม ย่อมได้อานิสงส์หรือผลดีถึง ๕ ประการ ได้แก่

๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

- ๒) สิ่งที่เคยฟังแล้วก็ทำให้แจ่มแจ้ง
- ๓) แก่ข้อสงสัยได้หรือบรรเทาความสงสัยได้
- ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
- ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^๑

ส่วนคำว่า “ภาวนามัย” บุญสำเร็จด้วยการภาวนานั้น โดยรูปศัพท์ใช้คำว่า “วิปัสสนา” ซึ่งหมายถึง ความเห็นแจ้ง เห็นจริง ด้วยการเจริญวิปัสสนา ปฏิบัติวิปัสสนา บำเพ็ญวิปัสสนา, ฝึกอบรมปัญญาโดยพิจารณาสังขาร คือ รูปธรรมและนามธรรมทั้งหมดแยกออกเป็นขั้นๆ กำหนดด้วยไตรลักษณ์ว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา^๒ ตัวอย่างเช่น เรื่อง เปสการิยวิมาน หลิงชาวเมือง พาราณสีซึ่งเป็นธิดาช่างผูก ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนได้บรรลุโศคาปัตติผล^๓

เวทยาวัจจมัย การประยুক্তหลักเวทยาวัจจมัย นี้ พุทธศาสนิกชน สามารถนำไปใช้ได้ ในหลายโอกาส เนื่องจากเวทยาวัจจมัย เป็นการชวนขวนขวายในกิจที่ชอบ การงานที่สุจริต เว้นจากโทษ ทุจริต เช่น ช่วยงานบุญขึ้นบ้านใหม่ ช่วยงานบุญบรรพชาสามเณร และ อุปสมบทพระภิกษุ ช่วยเหลือเพื่อนบ้านในคราวประสบเหตุต่างๆ เช่น งานศพ งานทำบุญ ๗ วัน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ กลายเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธมาแต่สมัย โบราณถึงปัจจุบัน เนื่องจากการอนุเคราะห์กัน ด้วยไมตรีหรือมิตรภาพที่ดี ควรปฏิบัติสืบต่อไปยังอนุชนรุ่นถัดไปอย่างต่อเนื่อง

ปัตตานุโมทนา มัย การประยুক্তหลักปัตตานุโมทนา มัยนี้ หมายถึง การร่วมอนุโมทนาส่วน บุญหรือส่วนความดีที่ตนเองประกอบ บำเพ็ญด้วยกาย วาจาและใจ เช่น เมื่อเพื่อนบ้านหรือญาติ ทำบุญให้ผู้สิ้นชีพิตักษัย ญาติก็ไปร่วมอนุโมทนาบุญด้วย หรือในกรณีอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน หากบุคคลทำความดีแล้ว เราได้อนุโมทนาด้วย แม้จะไม่ได้บริจจาคทรัพย์สิ่งของใดๆ แต่ท่านกล่าวว่า ได้ บุญเช่นกัน

ธัมมสวนมัย การประยুক্তหลักธัมมสวนมัยนี้ หมายถึง การฟังธรรมตามกาล ตามเวลาอัน ควร ถือว่าเป็นมงคลชีวิตอีกข้อหนึ่ง เนื่องจากทำให้ผู้ฟัง ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่ตน ไม่เคยฟัง หรือเรื่องราวที่ตนเคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจก็จะได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น จิตใจก็ย่อมผ่องใส เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง เนื่องจากการฟังธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจหรือพฤติกรรมของมนุษย์ได้ดี ดัง จะเห็นได้จากสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่บรรดาพระสาวกต่างๆ ด้วยวิธีนี้เป็น

^๑อง.ปญจก. ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๖.

^๓พ.วิ. ๒๖/๑๓/๑๕-๒๐.

ส่วนใหญ่ เช่น แสดงธรรมจักรกับปวัตตคนสูตรแก่เหล่าพระปัญจวัคคีย์ จนพระอัญญาโกณฑัญญะสามารถที่จะบรรลุธรรมถึงขั้นพระโสดาบันบุคคล เพราะว่าองค์ประกอบการเกิดปัญญามี ๓ ระดับนั่นเอง ได้แก่ การฟัง การคิด และการลงมือปฏิบัติสิ่งที่ตนพิจารณาดีแล้วนั้น

ทฤษฎีธรรม การประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมนี้ หมายถึง การทำความเข้าใจหรือทฤษฎีให้ตรง คือ ให้ความเห็นเป็นสัมมาทฤษฎี กล่าวคือ เห็นว่า มีบุญ มีบาป มีนรก มีสวรรค์ บุคคลผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามหลักพุทธธรรม สามารถที่จะบรรลุธรรมได้มีอยู่ในโลกนี้จริง แต่ความเห็นชนิดนี้ ฟังประกอบด้วยปัญญาเช่นกัน มีลักษณะเป็นการเห็นตามทำนองคลองธรรม ตามหลักพุทธศาสนา

๓. การดูแลมารดาบิดา

การประยุกต์หลักมงคลข้อนี้ เพื่อส่งเสริมความดีแก่บุตรธิดา ให้รู้คุณค่า รู้จักตอบแทนคุณแก่บุพการีชน ผู้มีอุปการะมาก่อน เนื่องจากท่านทั้ง ๒ นี้ คือ บิดา และมารดา เป็นผู้ให้เลือดเนื้อให้ชีวิตแก่บุตรธิดา เป็นครูคนแรก เป็นอาจารย์คนแรก เป็นเหมือนพระพรหมผู้คอยเอ็นดูสัตว์ เป็นผู้ให้ความสะดวกในชีวิตแก่บุตรธิดา ตามสมควรแก่ฐานะ ดังนั้น การดูแล จึงถือเป็นหน้าที่ซึ่งบุตรธิดาทุกคนไม่ควรเพิกเฉย แต่ควรเอาใจใส่ เอื้อเฟื้อด้วยปัจจัย ๔ การให้กำลังใจ การดูแลยามเจ็บป่วย ไข้ ไม่สบาย ก็พาไปพบแพทย์ ตรวจสอบสุขภาพ ดูแลไม่ให้เสียใจ ไม่ให้กระเทือนใจ เป็นต้น

๔. การบูชาบุคคลหรือวัตถุอันควรแก่การบูชา

การประยุกต์หลักมงคลข้อนี้ มีข้อพึงสังเกตอยู่ ๒ ประการ คือ การบูชาบุคคลที่ควรแก่การเคารพบูชาประการหนึ่ง และการบูชาวัตถุ สถานที่อันควรแก่การบูชา ประการหนึ่ง กล่าวคือ บุคคลใด เป็นผู้กระทำอุปการคุณต่อตนเองและสังคม ก็ควรได้รับการยกย่อง ชมเชย สรรเสริญ เช่น พระพุทธเจ้า ทรงมีพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่แผ่ไพศาลไปยังสรรพสัตว์ทั่วหน้า ได้ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้พ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมของบุคคล ในกรณีเช่นนี้ถือว่า เป็นบุคคลผู้ควรแก่การเคารพบูชา แม้บิดามารดา ก็เป็นปุชียบุคคลของบุตรธิดา พระมหากษัตริย์ ก็ทรงเป็นปุชนิยบุคคลที่เหล่าพสกนิกร ฟังให้ความเคารพและบูชาเช่นกัน เนื่องจากเป็นบุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์อย่างมหาศาล และหาบุคคลอื่นกระทำได้ยากยิ่งนัก

ส่วนการบูชาอย่างที่ ๒ ก็คือ วัตถุหรือสถานที่อันควรบูชา เช่น พระพุทธรูป ซึ่งถือว่าเป็นที่ตั้งแห่งพุทธานุสติ สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ในประเทศอินเดีย มีสถานที่ประสูติ เป็นต้น ก็ควรให้ความสำคัญในการกราบไหว้บูชา หรือ เคารพเช่นกัน เนื่องจากเป็นเหมือนตัวแทนของพระพุทธองค์นั่นเอง

๕. อนุพพิทตา ๕

การประยุกต์หลักอนุพพิทตานี้ มีข้อพึงสังเกตในปัจจุบัน ดังนี้

๑) ในชื่อว่าด้วย การให้ทาน และการรักษาศีล เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วสำหรับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป

๒) ในชื่อว่าด้วย การกล่าวพรรณนาถึงสวรรค์หรือที่อยู่อันเป็นที่สุข เป็นดินแดนที่อุดม สมบูรณ์ด้วยของทิพย์ มีความสะดวก สบาย ในแต่ละชั้น และเป็นที่อยู่ของคนดีเท่านั้น คือ ผู้เคยให้ ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ส่วนการประยุกต์ใช้ก็จะกล่าวถึง การทำ ความดี ในลักษณะต่างๆ ของบุคคลในนิทานบ้าง ในพระสูตรบ้าง ชาดกบ้าง เรื่องเล่า ความเชื่อ เกี่ยวกับสวรรค์ให้แก่คนอื่นฟัง และเกิดความดีความชอบที่จะทำความดี และได้รับผลเช่นนั้นบ้าง

๓) ในชื่อว่าด้วย การพรรณนาถึงโทษแห่งกาม (กามาทีนวกถา) และชื่อว่าด้วย การ พรรณนาถึงอานิสงส์ของการบรรพชา มักจะใช้ควบคู่กันไป กล่าวคือ การไปปฏิบัติธรรม จำศีล ที่ สำนักปฏิบัติบ้าง ที่วัด โดยมีพระสงฆ์คอยดูแลเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน ให้คำปรึกษา แนะนำวิธีการ ปฏิบัติทุกชั้นตอน เช่น การเข้าค่ายปฏิบัติธรรม ๗ วันบ้าง ๑๐ วันบ้าง ของกลุ่มข้าราชการตำรวจ ข้าราชการทหารลาอุปสมบทหมู่ เนื่องในโอกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชย์ สมบัติครบ ๘๐ พรรษา เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ ถือว่าเป็นการประยุกต์หลัก ๒ ข้อ ข้างต้นนั่นเอง

๖. อริยสัจ ๔ การประยุกต์หลักอริยสัจธรรมนี้ มีข้อพึงสังเกต ดังนี้

๑) หลักของทุกข์ของอริยสัจ การกำหนดทุกข์หรือปัญหา เหมือนแพทย์ผู้ฉลาดรู้จักโรคที่ เกิดขึ้นว่าเป็นโรคใด

๒) หลักของสมุทัยของอริยสัจ การกำหนดรู้สาเหตุทุกข์ หรือต้นตอของปัญหา เหมือนแพทย์ผู้ ฉลาด รู้จักสมุฏฐานของโรค แล้วจัดยาให้ถูกกับโรค หรือวิธีการบำบัดให้ถูกวิธีการรักษา

๓) หลักของนิโรธของอริยสัจ การกำหนดรู้ความดับทุกข์หรือดับปัญหานั้นเสียได้ เหมือน แพทย์ผู้ฉลาด รู้ผลที่เกิดขึ้นว่า หากปราศจากโรคภัยไข้เจ็บแล้ว คนป่วยก็จะมีความสุขกาย สบายใจ ไม่คิดวิตกกังวลต่อไป คนหมดทุกข์ก็เช่นกัน

๔) หลักของมรรค อริยสัจ การปฏิบัติตามหนทางหรือวิธีการเพื่อความดับทุกข์ หรือ แนวทางการกำจัดปัญหา ให้สิ้นไป โดยอาศัยเครื่องมือหรือยาวนานเอก ๘ อย่าง คือ

ก. สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ คือ ความรู้หรืออริยสัจ ๔, เห็นไตรลักษณ์ ๓, รู้กุศลอกุศล มूल, กุศลและอกุศลมูล, เห็นปฏิจปฏุปบาท

ข. สัมมาสังกัปปะ มีความเห็นชอบ คือ คำรื้อออกจากกาม, คำรื้อออกจากพยาบาท, คำริไม่ เบียดเบียนต่อสัตว์ทั้งปวง

ค. สัมมาวาจา มีการเจรจาชอบ คือ เว้นจากวจีทุจริต ๔ (เว้นจากพูดเท็จ เว้นพูดส่อเสียด เว้นพูดคำหยาบ เว้นพูดเพ้อเจ้อ)

ข. สัมมาสัมมัสนะ มีการงานที่ชอบ คือ ประกอบด้วยกายสุจริต ๓ (ไม่ฆ่าสัตว์, ไม่ลักทรัพย์, ไม่ประพฤตผิดใจในกามคุณ)

ง. สัมมาอาชีวะ มีการเลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นมิฉลาชีพ ประกอบสัมมาชีพ

จ. สัมมาวายามะ มีความพยายามชอบ คือ ประกอบด้วยสัมปธาน ๔ (ตั้งวระปธาน เพียรระวังอกุศลมิได้เกิดขึ้น, ปหานปธาน เพียรทำลายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว, ภาวนาปธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้น, อนุรักษนาปธาน เพียรรักษาอกุศลที่เกิดขึ้นมิให้เสื่อมไป)

ฉ. สัมมาสติ มีความระลึกชอบ คือ มีสติในสติปัญญา ๔ (กาย, เวทนา, จิต, ธรรม)

ช. สัมมาสมาธิ มีความตั้งจิตมั่นชอบ คือ ฉาน ๔ (ปฐมฉาน, ทุติยฉาน, ตติยฉาน, จตุตถฉาน)

๗. พระรัตนตรัย ๓ ซึ่งพระรัตนตรัยนั้น แบ่ง ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑) การระลึกถึงพระพุทธคุณ (พุทธานุสติ)

๒) การระลึกถึงพระธรรมคุณ (ธรรมานุสติ)

๓) การระลึกถึงพระสังฆคุณ (สังฆานุสติ)

ข้อที่ ๑ การประยุกต์หลักธรรมนี้ ข้อแรกมุ่งให้พุทธศาสนิกชน ระลึกถึงพระปัญญาธิคุณ ที่ทรงแสดงธรรมแก่เวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์, พระวิสุทธิคุณ ที่ทรงความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ และพระกรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาลของพระพุทธเจ้า

ข้อที่ ๒ การประยุกต์พระธรรมคุณนั้น เพื่อเป็นการระลึกถึงพระธรรมคุณ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลโดยสมควรแก่ธรรมนั้นๆ เนื่องจาก ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม และธรรมย่อมนำความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ นั้น เพราะที่ธรรม เป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ดีแล้ว พร้อมด้วยเหตุผลสมบูรณ์ ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตนเอง และวิญญูชนรู้ได้เฉพาะตน (คือ ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลดีด้วยตนเอง) ดังนั้น ในส่วนพระธรรมคุณนั้น ในแนวทางปฏิบัติ จึงเป็นทั้งปรัยัติธรรม และมุ่งสู่โลกุตตรธรรม

ข้อที่ ๓ การประยุกต์พระสังฆคุณ มี ๒ ส่วน คือ ส่วนคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่ควรแก่ของค่านับ ควรแก่การต้อนรับ การแก่การทำบุญ และควรทำการเคารพ กราบไหว้ บูชา และเป็นเนืองนาบุญของโลกไม่มีนาบุญใดยิ่งไปกว่าพระสงฆ์ อีกส่วนหนึ่ง เป็นคุณลักษณะเฉพาะพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกทางและปฏิบัติตรงต่อพระธรรมวินัย ควรได้รับความอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ จากพุทธศาสนิกชน เนื่องจากเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อบุคคลอื่น อย่างกว้างขวาง

๘. ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐินั้น คือ ปรโตโฆสะ การฟังทัศนะของคนอื่น และโยนิโสมนสิการ การพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบ ด้วยปัญญาในกิจทั้งปวง มีสติระลึกทั่วๆ ข้อนี้อาจเกิดขึ้น

จากตนเองเป็นหลัก โดยสามารถสืบหาสาเหตุและผลกระทบตามมาได้อย่างถูกต้อง และแม่นยำ ไม่คลาดเคลื่อนจากความจริงที่ปรากฏอยู่นั้น ตลอดจนทราบสายสัมพันธ์ของเหตุนั้น ๆ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นครบวงจรหรือบางที่เรียกว่า รู้หลักปฏิจสงมุปบาท ก็ได้

๕. วัดคบท ๗ ประการ

วัดคบท ๗ ประการ ได้แก่ การดูแลบิดามารดา, เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล, พุดจาสุภาพไม่หยาบคาย, ไม่พูดส่อเสียด, ชอบเผื่อแผ่ให้ทานแบ่งปันไม่ตระหนี่, มีวาจาสัตย์, ไม่ถือโกรธต่อบุคคลอื่น ที่กระทบกระทั่งกัน การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ เพื่อให้รู้จักสำนึกถึงบุญคุณของบุพการีชน คือ ผู้ให้กำเนิด และแนวทางการปฏิบัติต่อท่านเหล่านั้นอย่างถูกต้อง เกิดความเป็นธรรมในฐานะผู้เคยได้รับความช่วยเหลือและเกื้อกูลด้วยปัจจัย ๔ ข้าน้ำโภชนาหารทุกอย่าง ส่วนคำพูดก็ควรให้ฟังได้สุภาพ อ่อนโยน ไม่พูดกระแทกแค้นให้เข้าใจ และให้ท่านเสียใจ คือ พุดรักษาคำพูด รักษาหัวใจ พุดลงเส้นกงวา เสมอต้นเสมอปลาย

๔.๒ ประโยชน์ของการประยุกต์หลักพุทธปรัชญาในวิมานวัตถุ

คำว่า “ประโยชน์” ในทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ผลแห่งการกระทำหรือปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติธรรม ฟัง ได้รับตามสมควรแก่ฐานะการปฏิบัติธรรมประเภทนั้นๆ แล้วให้อานิสงส์หรือคุณภาพแห่งผลลัพธ์ที่แตกต่างกันออกไป ในงานวิจัยนี้ ประโยชน์มีทั้งต่อบุคคล ประโยชน์ ๒ ฝ่าย และประโยชน์ที่มีต่อสังคมส่วนรวม ดังมีสาระพอสังเขป ต่อไปนี้

๔.๒.๑ ประโยชน์ที่มีต่อบุคคล

เมื่อก้าวถึง ประโยชน์ส่วนบุคคลแล้ว จะเห็นว่า มีหลักพุทธปรัชญาหลายข้อที่เอื้อต่อการประพฤติดี ปฏิบัติชอบในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน เช่น การรักษาศีล ย่อมเป็นเหตุหนึ่งที่สามารถป้องกันกิเลสอย่างหยาบ ไม่ให้ล่วงล้ำเข้ามาสู่จิตใจได้ และก็เป็นการรักษาความสมดุลของมนุษย์ จำนวนมากให้อยู่รวมกันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนกันและกัน ไม่ให้บุคคลละเมิดสิทธิของอีกบุคคลหนึ่ง เช่น ไม่ละเมิดต่อสามีภริยาของคนอื่น ต่อทรัพย์สินของคนอื่น เป็นต้น

นอกนั้น ก็ยังมีธรรมอีกหลายข้อที่ควรนำมาใช้กับบุคคล เพื่อให้บรรลุถึงความดี เช่น อริยมรรค มีองค์ ๘ กล่าวโดยย่อก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญานั่นเอง

๔.๒.๒ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

หลักพุทธปรัชญาบางข้อในวิมานวัตถุ ก็ยังประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ในกรณีเพื่อรักษาผลประโยชน์ หรือเป็นคุณความดีทั้งต่อตนเอง และบุคคลอื่น ในขณะเดียวกัน ก็มีตัวอย่างเช่น อนุพุทธพิภดา ๕ ข้อ คือ

๑) ส่วนที่ให้ประโยชน์ต่อตนเองโดยตรง ก็คือ การพิจารณาโทษของกามซึ่งเป็นเหตุให้จิตใจเศร้าหมองไม่สงบใส การคิดถึงความดีที่ทำให้บุคคลไปเกิดในสวรรค์

๒) ส่วนที่ให้ประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและตนเองก็ได้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน ก็คือ การให้บริจาคทาน เนื่องจากผู้ให้ทานย่อมมีจิตผ่องใส ส่วนผู้รับทานย่อมดีใจ และบรรเทาความทุกข์กายลงไปได้บ้าง อีกอย่างหนึ่ง การรักษาศีล ย่อมยังประโยชน์ทั้งต่อบุคคลผู้รักษาเอง และมีผลดีต่อส่วนรวม ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่ระหวาด ระแวงภัยซึ่งกันและกัน หากบุคคลปราศจากศีลแล้วสังคมก็วุ่นวาย เอารัดเอาเปรียบกันมากยิ่งขึ้น และบรรพมา่าพินกันอย่างไม่มีความเมตตาต่อกัน

๔.๒.๓ ประโยชน์ที่มีต่อสังคม

เมื่อกล่าวถึง ประโยชน์ต่อสังคมนั้น มีหลายระดับด้วยกัน คือ

๑) หลักพุทธปรัชญาที่เอื้อต่อการช่วยเหลือกันและกันในระดับครอบครัว เช่น วัตถุประสงค์ ๗ ประการ ข้อว่าด้วยการดูแล เลี้ยงดูบิดามารดา เป็นต้น

๒) หลักพุทธปรัชญาที่เอื้อต่อการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่บุคคลอื่น เช่น การบริจาคปัจจัย ๔ เป็นทาน การรักษาระเบียบวินัยส่วนรวม การไม่ทำลายวัตถุสิ่งของอันเป็นสมบัติของชาติของแผ่นดิน และไม่ทำลายผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม เช่น ไม่ทุจริตคอร์รัปชันต่อหน้าที่ทางราชการให้เสียหายแก่รัฐ ไม่น้อโกงประชาชน ไม่ค้าขายอาวุธเถื่อน ไม่ค้าขายคคโกง ไม่หลอกลวงผู้อื่นเลี้ยงชีพ เป็นต้น ข้อนี้ ถือได้ว่าเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น ก็ยังมีข้อหลักพุทธปรัชญาอีกหลายข้อ ที่ควรนำไปประยุกต์ ปฏิบัติใช้ให้เหมาะสมต่อบุคคลอื่นในสังคม เช่น หลักอามิสปฏิสันถาร หลักธรรมปฏิสันถาร หลักเวทย์วิจจัมย ปัตตานุโมทนามัย หลักการบูชาบุคคลผู้ควรแก่การบูชา เป็นต้น

๔.๓ บทสรุปประโยชน์ของหลักพุทธปรัชญา

ในเรื่องหลักพุทธปรัชญาและการประยุกต์ ในวิมานวัตถุทั้ง ๒ ส่วน คือ อิตถีวิมาน และปริสตีวิมานนั้น มีจุดประสงค์ เพื่อจะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนให้เหมาะสมและถูกกาลเทศอันควร ผู้วิจัย จึงนำเนื้อหาสาระทั้งปวงของหลักพุทธปรัชญา มากล่าวโดยสรุป รวบย่อไว้เป็นแนวทางปฏิบัติทำยบท ดังต่อไปนี้

๑) ประโยชน์ของปฏิสันถาร มี ๒ แง่คิดที่ควรตระหนัก คือ การต้อนรับแขกหรือผู้มาผู้เลหะสถานด้วยวัตถุสิ่งของตามสมควร และการทักทายปราศรัยด้วยคำพูดที่เป็นมิตรไมตรี ย่อมผูกมิตรไว้ได้ แม้ในระดับประเทศ ก็นิยมนำหลักธรรมนี้ไปใช้ ดังจะเห็นได้จาก การไปเยือนนานา

ประเทศของผู้นำหรือประมุขของประเทศ ก็จะทำให้สิ่งของเป็นที่ระลึก ปัจจุบัน การพูดเป็นสิ่งสำคัญ และทำควบคู่ไปกับงานด้านเอกสาร เพื่อผูกมิตรไมตรีกับต่างชาติให้มั่นคงยิ่งขึ้น

ประโยชน์ของ“บุญกิริยาวัตถุ” มี ๑๐ ลักษณะที่แตกต่างกันออกไป และให้ผลต่างกันออกไป เมื่อบุคคลนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน กล่าวโดยสรุปทีละข้อ มีดังนี้

๒) ประโยชน์ของการให้ทาน (ทานมัย) ย่อมยังบุคคลให้เสวยสละวัตถุ สิ่งของที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ ปัจจัย ๔ ข้อ (การบริจจาคอาหาร เสื้อผ้า ที่พักที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค)

นอกจากนี้ ก็เป็นการบริจาคในระดับสาธารณะประโยชน์ เช่น การบริจาคแก่ผู้ป่วยบริจาคเงิน ช่วยสงเคราะห์ชาติ เป็นต้น

๓) ประโยชน์ของการรักษาศีล (ศีลมัย) ในระดับศีลพื้นฐานของพุทธศาสนิกชน นิยมการรักษาศีล ๕ เป็นหลัก กล่าวคือ ทำให้คนเราไม่ประทุษร้ายต่อกัน, ไม่ล่วงเกินในทรัพย์สินหรือสิทธิของบุคคลอื่น, ไม่ล่วงเกินในคู่ครองหรือสามีภริยาของคนอื่น, ไม่กล่าวให้ร้ายต่อกัน, และไม่เสพสุราหรือสิ่งเสพติดให้โทษชนิดต่างๆ เช่น เบียร์ สุรา เฮโรอีน ยาบ้า เป็นต้น

ประโยชน์ในระดับประเทศ ช่วยให้ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ปัญหาอาชญากรรมลดลง หากบุคคลมีศีลในการดำเนินชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะไม่สามารถรักษาได้ทุกข้อก็ยังดีกว่า ไม่รักษาเสียเลย

๔) ประโยชน์ของการเจริญสมณะวิปัสสนา มีผลทำให้สุขภาพกาย แข็งแรง และสุขภาพจิตแจ่มใส มีจิตใจตั้งมั่น สามารถที่จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กว่าบุคคลผู้ไม่มีสมาธิ ประโยชน์ระดับพื้นฐาน เช่น สมาธิในการทำงาน การขับรถ การพิมพ์หนังสือ เป็นต้น

๕) ประโยชน์ของเวทย์วิจิตร มีผลทำให้พุทธบริษัททุกฝ่าย ประสานความร่วมมือในการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการทำงานร่วมกัน โดยความตั้งใจ และหวังประโยชน์ต่อคนส่วนรวม เช่น การช่วยเหลือกันในงานทำบุญกฐิน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานฌาปนกิจศพ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้บุคคลต่างไปช่วยเหลือกัน จนกลายเป็นประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามในสังคมสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ในประเด็นเวทย์วิจิตร นี้ บุคคลอาจให้ความช่วยเหลือต่อบุคคลอื่นด้วยกำลังกายของตนบ้าง กำลังทรัพย์บ้าง กำลังใจให้คำแนะนำปรึกษาในการทำงานบ้าง แล้วแต่กรณีที่ควรแก่การช่วยเหลือจนเจือกัน

๖) ประโยชน์ของปิดตานุโมทนา มีผลทำให้บุคคลรู้จักเจื้อยหรือแบ่งปันความสุขทางใจให้แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แม้ไว้ในทางปฏิบัติการอนุโมทนาส่วนบุญแก่สรรพสัตว์ เป็นแนวทางให้จิตใจรู้จักเสวยสละ แบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว เห็นคุณค่าของบุคคลอื่น เห็นอกเห็นใจคนอื่นที่ลำบาก และอยากให้เราพ้นภาวะเช่นนั้นเสีย

๓) ประโยชน์ของธัมมัสสวนัย มีผลทำให้บุคคลได้องค์ความรู้ใหม่ ได้ฟังสิ่งใหม่ๆ และมีความเข้าใจในเรื่องราวที่เคยได้ฟังแล้ว จิตใจย่อมผ่อนคลาย เมื่อบุคคลสดับฟังมากแล้ว ย่อมสามารถที่จะไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องต้องแท้ และเป็นประโยชน์ต่อตนและสังคม

๔) ประโยชน์ของทฤษฎีกรรม มีผลทำให้บุคคลมีความเห็นที่ตรงตามความจริง เป็นสัมมาทิฎฐิ ประกอบด้วยปัญญา

๕) ประโยชน์ของการดูแลมารดาบิดา มีผลทำให้บุตรธิดาผู้ให้เลี้ยงดูท่าน เป็นผู้ทำอุปัชฌาย์ คุณตอบแทนต่อบุพการี และเป็นถือว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากยิ่งในโลก เนื่องจาก บุคคลอื่นที่จะรักบุตรด้วยชีวิตของตนนั้น ไม่มีเลย ท่านจึงกล่าวว่า มารดาบิดา ให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่บุตรธิดาได้แม้ชีวิตในยามมีภัยอันตรายก็เสียสละได้ อีกอย่างหนึ่ง บุตรธิดาผู้เลี้ยงดูท่าน ทั้งด้วยอามิสวัตถุสิ่งของปัจจัย ๔ และการดูแลในด้านจิตใจด้วยไม่ให้เกิดกระทบกระทั่ง ก็ได้ชื่อว่าเป็นคนดีของสังคม เป็นที่ยอมรับในสังคมทุกแห่งที่รู้จัก เพราะถือว่าเป็นบุตรธิดาที่กตัญญูรู้คุณท่านนั่นเอง

๑๐) ประโยชน์ของการบูชาบุคคลที่ควรบูชา หรือการบูชากราบไหว้วัตถุ สถานที่อันควรแก่สักการบูชา ให้ความเคารพ แยกแยะออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

ก. ประโยชน์ของการบูชาบุคคลที่มีคุณ เช่น บุตรธิดาบุชามารดาบิดา, ศิษย์บูชาคุณของอาจารย์ที่สั่งสอนวิชาความรู้, พลเมืองบูชาเคารพประมุขของประเทศ, อุบาสก อุบาสิกา บูชาสักการะ กราบไหว้ เคารพต่อพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ผู้มีศีลาจารวัตร การบูชาในลักษณะต่างๆ ต่อบุคคลที่กล่าวมานี้ ย่อมทำให้เป็นผู้เจริญ เนื่องจากอ่อนน้อม ถ่อมตนต่อบุคคลที่ควรอ่อนน้อมมีคุณธรรมเป็นเอนกอนันต์ ต่อส่วนรวม อีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ ประชาชนชาวไทยให้ความเคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจ ในการดำเนินชีวิต

ข. ประโยชน์ของการบูชา สักการะ ต่อปูชนียสถานต่างๆ ต่อศาสนวัตถุสำคัญ เช่น เจดีย์ สักกเวชนียสถาน ๔ แห่ง มีที่ตรัสรู้ เป็นต้น หรือการบูชา สักการะอนุสาวรีย์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติ เช่น อนุสาวรีย์พระนเรศวรมหาราช อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) การบูชากราบไหว้ต่อสิ่งเหล่านี้ ย่อมทำให้บุคคลมีจิตสำนึกที่ดี รู้คุณค่าของบุคคลที่เลขาบำเพ็ญประโยชน์ต่อชาติมาแล้วในอดีตที่ผ่านมา แม้การกราบไหว้บูชา พระบรมสารีริกธาตุต่างๆ ย่อมยังจิตใจเป็นกุศลจิต มีเจตนาที่ดีในการบำเพ็ญคุณงามความดี

๑๑) ประโยชน์ของอนุพุทธานุภาพ มีผลในระดับต่างๆ กันออกไป คือ

ก. ชื่อว่าด้วย “การให้ทาน, การรักษาศีล” ได้กล่าวถึงแล้ว เนื่องจากไปเข้ากับบุญกิริยาวัตถุ

ข. ชื่อว่าด้วย “สัคคกถา” การพรรณนาถึงสวรรค์หรือที่อยู่อันอุดมสมบูรณ์ เป็นแคนทิพย์ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ต่อการทำความดี ละความชั่วทั้งหลาย และเพื่อให้คนเรารู้จักควรขวนขวายสร้างบุญกุศล สังสมเสียบงไว้ในภพหน้า และในวันหน้าที่ได้มีที่พึ่งที่พึ่งที่พำนักแก่นั่น

ค. ชื่อว่าด้วย “กามาทีนวกถา” การพรรณนาถึงโทษแห่งกาม และชื่อว่าด้วย “เนกขัมมานิสงสกถา” การพรรณนาถึงอนิสงส์ของการออกบรรพชาหรือออกจากกาม ทั้งนี้ เพื่อลดความหลงเมาในกามคุณ หรือวัตถุกามอันน่าใคร่ น่าพอใจ

๑๒) ประโยชน์ของอริยสัจ ๔ มีผลดังต่อไปนี้

ก. หลักทุกขอริยสัจ ย่อมทำบุคคลรู้ทันต่อปัญหาหรือทุกข์ว่าเกิด คือ อะไร เหมือนบุคคลรู้โรครภัยที่เกิดขึ้น

ข. หลักสมุทัยอริยสัจ ย่อมทำบุคคลให้รู้จักสาเหตุแห่งปัญหา หรือแหล่งที่มาของทุกข์ว่า มาจากสาเหตุใด เนื่องถึงกันอย่างไร ในองค์ประกอบต่างๆ เหมือนหมอรู้สมุฏฐานของโรค แล้วจัดยารักษาได้ตามฐานของโรคนั้นๆ ได้อย่างเหมาะสม และทันท่วงที

ค. หลักนิโรธอริยสัจ ย่อมทำบุคคลให้รู้จักคุณค่าของการแก้ปัญหหรือการดับทุกข์ได้ แล้วว่าทำให้มีความสุขกาย สุขใจ ปราศจากสิ่งมาเบียดเบียน เหมือนคนไข้ที่ปราศจากโรครภัย

ง. หลักมรรคอริยสัจ ย่อมทำบุคคลให้สามารถที่จะปฏิบัติกรหรือดำเนินการ ตามวิธีการที่แบบยลต่างๆ เพื่อกำจัดปัญหาหรือแก้ปัญหานั้นๆ ได้ เหมือนหมอผู้ฉลาดรู้จักชนิดยาประเภทต่างๆ แล้ว นำไปรักษาคนไข้ให้หายโรคด้วยการบำบัด รักษาหลากหลายวิธีฉะนั้น

๑๓) ประโยชน์ของการระลึกถึงพระรัตนตรัย มีผลทำให้บุคคลรู้จักคุณค่าของบุคคลหรือสิ่งที่ดีควรระลึก ๓ ข้อ ดังนี้

ก. การระลึกถึงพระพุทธคุณ (พุทธานุสติ) ย่อมทำให้เป็นผู้กล้าหาญ จิตใจเด็ดเดี่ยว ไม่กลัวต่ออันตรายใดๆ ดังพระดำรัสที่ตรัสว่า “หากภิกษุเกรงกลัวอันตรายเมื่อใด ก็ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า แล้วจะมีจิตใจกล้าหาญ” ข้อความนี้มาในอาฏานาฎियสูตร

ข. การระลึกถึงพระธรรมคุณ (ธรรมานุสติ) ย่อมทำให้เป็นผู้รู้จักแยกแยะ ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ สิ่งใดควรเว้น สิ่งใดควรปฏิบัติ เนื่องจากผลของการปฏิบัติตามธรรม ย่อมยังบุคคลนั้นให้ไปสู่สถานะที่ดี ไปสู่สุคติภพ หากสิ้นชีพไปแล้วสู่ปรโลก

ค. การระลึกถึงพระสงฆ์ (สังฆานุสติ) คือ บุคคลที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมที่ตรัสได้ดีแล้วนั้น

๑๔) ประโยชน์ของปร โท โฆสะและ โยนิ โสมนสิการ มีผลทำให้ได้รับปัจจัยที่ทำให้

เกิดสัมมาทิฐิ ครบทั้ง ๒ ข้อ เนื่องจาก สัมมาทิฐิ จะเกิดขึ้นได้ ย่อมอาศัยธรรมทั้ง ๒ นี้เป็นพื้นฐาน หากบุคคลไม่ฟังคนอื่น ไม่พิจารณาสิ่งที่ตน ได้ยิน ได้ฟังแล้ว ก็ไม่สามารถจะเข้าถึงความเห็นชอบได้เลย

๑๕) ประโยชน์ของวัดคตบพ มีผลในแต่ละข้อทั้ง ๗ ดังต่อไปนี้

ก. การดูแลมารดาบิดา ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น

ข. การให้ความเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล ประโยชน์ในข้อนี้ รวมไปถึง การให้ความเคารพนับถือต่อบุคคลในสถาบันที่ตนสังกัดอยู่, ในบริษัทห้างร้านที่ตนประกอบกิจการทำงานอยู่ก็สามารถปฏิบัติธรรมข้อนี้ได้ เช่นกัน แม้ในระดับหมู่บ้าน ชุมชน ก็ให้ความยำเกรงต่อผู้ใหญ่ในหมู่บ้านนั้นๆ ชุมชนนั้นๆ ก็สงเคราะห์เข้าในหลักธรรมนี้เหมือนกัน

ค. การพูดจาไม่หยาบคาย มีผลทำให้การติดต่อ สื่อสาร การปราศรัย เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เจริญแบบมิตรไมตรี มีความสุภาพ อ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว ทำให้ผู้ได้ยิน ได้ฟังปิติ ยินดีต่อคำพูดที่เราพูดออกไปด้วยความจริงใจนั้นด้วย

ง. การไม่พูดส่อเสียด มีผลทำให้บุคคลเป็นที่น่าเชื่อถือ เป็นผู้ใหญ่ น่าเคารพ เนื่องจากไม่ส่อเสียดต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ให้เสียหาย ไม่ว่าจะด้วยเรื่องใดๆ ก็ตาม

จ. การเผื่อแผ่ให้ทานสิ่งของ ได้อธิบายมาแล้วข้างต้นนั้น

ฉ. การมีวาจาสัตย์ มีผลทำให้เป็นคนน่าเชื่อถือ ไว้วางใจได้ คบหาง่าย และถือว่าเป็นคนดีของสังคม เป็นที่ต้องการในสถาบันและหน่วยงานต่างๆ เช่นกัน

ช. การไม่ถือโกรธต่อบุคคลอื่น มีผลให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา หรือผู้อยู่ในบังคับบัญชา เพราะการอยู่ร่วมกัน ย่อมกระทบกระทั่งกัน เป็นปกติธรรมดาของปุถุชน

บทสรุปของพุทธปรัชญา ผู้วิจัย มีทัศนะว่า หลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุดังกล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้น สามารถแบ่งออกเป็นธรรมที่เป็นฝ่ายโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม ดังต่อไปนี้

๑) หมวดธรรมที่เป็นฝ่ายโลกียะ ได้แก่ ปฏิสันถาร ๒, บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ๑๐, การดูแลมารดาบิดา, การบูชาบุคคลผู้ควรบูชา, อนุบุพพิทตา ๕, พระรัตนตรัย ๓, ปัจฉัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒, วัดคตบพ ๗ ประการ

๒) หมวดธรรมที่เป็นโลกุตตร คือ อริยสัจ ๔ ซึ่งเทียบได้จากธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร หรือเทศนาถกแก่แรกของพระพุทธเจ้า ที่พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม คือ ได้รู้อริยสัจ ๔ เป็นสำคัญนั่นเอง ส่วนประเด็นที่ว่า การปฏิบัติธรรมของที่ได้บรรลुพระ โสคานันบุคคล, พระสัททาคามี ในคัมภีร์วิมานวัตถุ นั้น ปรากฏว่า เป็นการเจริญสมถวิปัสสนา แต่ไม่ได้ระบุว่าจะเจริญใน

หมวดหรือข้อใด ผู้วิจัย จึงไม่ขอกล่าวถึง เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากหลักพุทธปรัชญานั้นๆ

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ และเพื่อวิเคราะห์พุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุเพื่อประโยชน์แก่การประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัยโดยมุ่งศึกษา หลักพุทธปรัชญาของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุเท่านั้น โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัย คือรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ คือ วรรณคดี ฎีกา รวมทั้งเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา

๕.๑ บทสรุป

การศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุนั้น ในภาพรวมได้ศึกษา ค้นคว้าวิจัย วิเคราะห์ถึงส่วนต่างๆ อย่างละเอียดครบถ้วนทุกเรื่อง เพื่อให้เข้าใจความหมาย ประเภทของแต่ละวิมาน ทั้งในด้านหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในวิมานแต่ละเรื่อง หลักธรรมที่มาสันนิษฐานหรือเชื่อมโยงกัน และการประยุกต์หลักพุทธปรัชญาที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน หากวิเคราะห์ให้ละเอียดลงไปแล้ว ผู้วิจัยได้แยกออกเป็นส่วนๆ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ต่อกัน ดังต่อไปนี้

ส่วนแรก จะกล่าวถึงเทพบุตรหรือเทพธิดาองค์ใดองค์หนึ่ง พร้อมด้วยคำถาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคำถามของพระมหาโมคคัลลานะบ้าง, ท้าวสักกะเทวราชบ้าง, พระผู้มีพระภาคเจ้าบ้าง

ส่วนที่ ๒ ผู้ถาม ก็จะถามถึงการกระทำหรือการทำบุญในลักษณะต่างๆ ว่าได้ประกอบกุศลกรรมอันใดไว้ จึงได้เสวยวิมานประเภทนั้นๆ ในครั้งที่เทพบุตรหรือเทพธิดานั้นเป็นมนุษย์

ส่วนที่ ๓ ผู้ตอบ ก็จะตอบว่า ตนได้ประกอบกุศลกรรมมีประเภทต่างๆ กันออกไป เช่น การให้ทาน, การรักษายา โยสถศีล, การช่วยเหลือคนอื่น, การอนุโมทนาบุญ, การชวนชวนยกิจที่ชอบ

ส่วนที่ ๔ การวิเคราะห์หลักธรรม ในส่วนสุดท้ายนี้ จะเป็นความคิดเห็นของผู้วิจัย ที่ได้วิเคราะห์หลักพุทธปรัชญาต่างๆ ที่ปรากฏในอิตถิวิมาน และปุริสวิมาน ว่าในแต่ละวิมานนั้น มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมข้อใด และหลักธรรมข้อนั้น หากบุคคลนำไปปฏิบัติแล้ว จะได้ผลหรืออานิสงส์อย่างไร คือ บรรลุธรรมอะไร ตั้งแต่ระดับ “โสดาปัตติผล และ สกิทาคามีผล” ส่วนการไปสู่เทวโลก ก็จะระบุว่า เทพบุตรหรือเทพธิดาองค์นั้น ไปสู่สวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งใน ๖ ชั้น คือ

สวรรคตชั้นจาตุมหาราช

สวรรคตชั้นยามา

สวรรคตชั้นดาวดึงส์

สวรรคตชั้นดุสิต

สวรรคตชั้นนิมมานรดี

สวรรคตชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

นอกจากนั้น ผู้วิจัย ก็ยัง ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในบางกรณีที่ข้อความไม่ชัดเจน โดยอาศัยการอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถา มาเพิ่มเติม เช่น กรณีว่าเทพบุตร เทพธิดา บางองค์ ได้ช้างเป็นพาหนะว่า ได้ทำบุญอะไรเอาไว้, บางองค์ ได้เรือเป็นพาหนะ อย่างนี้ เป็นต้น ซึ่งในระดับพระไตรปิฎกไม่ปรากฏข้อความ จึงต้องค้นคว้าจากคัมภีร์ชั้นรองลงมานั้นเอง

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจน และครบถ้วนทุกประเด็นในการสรุปโดยย่อ จึงขอกล่าวไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่บทที่ ๒, บทที่ ๓, บทที่ ๔ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของงานวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก

ในเรื่องนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษา ค้นคว้า คัมภีร์วิมานวัตถุ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๖ ขุททกนิกาย และชั้นรองลงมา ซึ่งได้กล่าวถึง ภพหรือภูมิอันเป็นที่อยู่ของเหล่าเทพบุตร และเทพธิดา ซึ่งแต่เดิมเคยเกิดเป็นมนุษย์ และได้ประกอบกุศลกรรม ตั้งสมบุญในลักษณะต่างๆ กัน โดยเหตุที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา ซึ่งมีหลักธรรมที่รวบรวมมาในแต่ละวิมาน ดังนี้

๑) คัมภีร์วิมานวัตถุ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึง แคนเป็นที่อยู่ของเหล่าเทพบุตร เทพธิดา ที่เรียกว่า สวรรค์ พร้อมมูลเหตุให้ไปเกิด ผลบุญกุศลประเภทต่างๆ ที่กระทำเอาไว้ในเมืองมนุษย์

๒) ประเภทของเทวดา มี ๓ จำพวก คือ สมมติเทพ, อุบัติเทพ และวิสุทธิตเทพ

๓) ประเภทของวิมาน มี ๖ ชั้น คือ สวรรคตชั้นจาตุมหาราช, ดาวดึงส์, ยามา, ดุสิต, นิมมานรดี, และปรนิมมิตวสวัตดี ส่วนสาเหตุที่ไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้นก็มีความแตกต่างกันออกไป ตามบุญกุศลที่สั่งสมไว้

๔) ลักษณะของเทวดา กล่าวว่า มีที่อยู่อันเป็นทิพย์, อาหารทิพย์ให้เสวย, ไปมาโดยรวดเร็วในอากาศด้วยกำลังแห่งจิต, มีรัศมีสว่างไสวตามบุญที่กระทำไว้, ส่วนพระอินทร์ก็จะเป็นใหญ่ในสวรรค์ ได้ให้ความช่วยเหลือแก่มนุษย์ผู้ประกอบความดีในบางกรณี บางคัมภีร์ กล่าวว่า เทวดา จะคอยมาจดบันทึกบุคคลผู้กระทำความดี ในทุกๆ วัน โคน และพระธรรมสวนะ

๕) โครงสร้างของคัมภีร์วิมานวัตถุ มี จำนวน ๘๕ เรื่อง แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

ก. ในอิตถีวิมาน มีจำนวน ๕๐ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๔ วรรค ดังนี้

ปีจวรรค มีจำนวน ๑๗ วิมาน ประกอบด้วย ปฐมปีจวิมาน, ทุติยปีจวิมาน, ตติยปีจวิมาน, จตุตถปีจวิมาน, กุณฺฐรวิมาน, ปฐมนาวาวิมาน, ทุติยนาวาวิมาน, ตติยนาวาวิมาน, ปทีปวิมาน, ติลทกขิณวิมาน, ปฐมปติพพตาวิมาน, ทุติยปติพพตาวิมาน, ปฐมสุณิสาวิมาน, ทุติยสุณิสาวิมาน, อุคตราวิมาน, สิริมาวิมาน, เปสการิยวิมาน.

จิตตลดาวรรค มีจำนวน ๑๑ วิมาน ประกอบด้วย ทาสีวิมาน, ลขุมวิมาน, อาจามทายิกาวิมาน, จัณฺหาสิวิมาน, กัททิตถิกาวิมาน, สณฺทินนาวิมาน, อุโปสธาวิมาน, สุนิทธาวิมาน, สุนินนาวิมาน, ปฐมภิกขาทายิกาวิมาน, ทุติยภิกขาทายิกาวิมาน.

ปาริฉัจจกวรรค มีจำนวน ๑๐ วิมาน ประกอบด้วย อุฬารวิมาน, อุจฺจุทายิกาวิมาน, บัลลังกวิมาน, ลตาวิมาน, กุคฺคตวิมาน, พัททลวิมาน, เปสวตีวิมาน, มิลลิกาวิมาน, วิสาลักขิวิมาน, ปาริฉัจจกวิมาน.

มัญชิฏฐกวรรค มีจำนวน ๑๒ วิมาน ประกอบด้วย มัญชิฏฐกวิมาน, ปกัสนวิมาน, นาควิมาน, อโลมวิมาน, กัณฺฐิกยิกาวิมาน, วิหารวิมาน, จตุริตถิวิมาน, อัมพวิมาน, ปีติวิมาน, อุจฺจุวิมาน, วันทนวิมาน, รัชชุมาลาวิมาน.

ข. ในปุริสวิมาน มีจำนวน ๓๕ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๓ วรรค ดังนี้

มหารถวรรค มีจำนวน ๑๔ วิมาน ประกอบด้วย มัณฺฑกเทวปุตตวิมาน, เรวตีวิมาน, ฉัตตมาณวกวิมาน, กัถกฏฺกรสทายกวิมาน, ทวารปาลวิมาน, ปฐมกรรมวิมาน, ทุติยกรรมวิมาน, ปฐมสูจิวิมาน, ทุติยสูจิวิมาน, ปฐมนาควิมาน, ทุติยนาควิมาน, ตติยนาควิมาน, อุพรตวิมาน, มหารถวิมาน.

ปายาสิกวรรค มีจำนวน ๑๐ วิมาน ประกอบด้วย ปฐมอคาริยวิมาน, ทุติยอคาริยวิมาน, ผลทายกวิมาน, ปฐมอุปัสสยทายกวิมาน, ทุติยอุปัสสยทายกวิมาน, ภิกขาทายกวิมาน, ยวปา-ลกวิมาน, ปฐมกุณฺฑลวิมาน, ทุติยกุณฺฑลวิมาน, ปายาสีวิมาน.

สุนิกขิตตวรรค มีจำนวน ๑๑ วิมาน ประกอบด้วย จิตตลดาวิมาน, นันทนวิมาน, มณิณฺณวิมาน, สุวณฺณวิมาน, อัมพวิมาน, โลปาลวิมาน, กัณฺฐกวิมาน, อเนกวัณฺณวิมาน, มัญฺฐกุณฺฑลวิมาน, เสริสสทวิมาน, สุนิกขิตตวิมาน.

๕.๑.๒ ศึกษาพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ

หลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุนั้น ผู้วิจัย ได้นำมาเท่าที่ค้นคว้าพบ ดังต่อไปนี้

- ๑) ปฏิสันถารธรรม คือ การต้อนรับแขกที่มาสู่เคหะสถานด้วยอามิส และการปราศรัย
- ๒) หลักกิริยาวัตถุ ประกอบด้วย ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน, ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล, ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญสมณะวิปัสสนา, เวชยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วย

การช่วยเหลือจนขยายในกิจที่ชอบ, บัณฑิตานุโมทนามัชฌิ บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ, ธรรมสวนมัชฌิ บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม และ ทิฏฐุชุกรม การทำความเห็นให้ตรงเป็นสัมมาทิฏฐิ

๓) หลักการวาทธรรม คือ พุทธการวาท ความเคารพในพระพุทธรเจ้า และสังฆการวาท ความเคารพในพระสาวกและพระสงฆ์ผู้ตั้งอยู่ในเถรภูมิ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

๔) อนุบุพพิศลา ๕ คือ ทานกถา, สีลกถา, สัตตกถา, กามาทีนวกถา, และเนกขัมมานิสังสกถา ภายหลังก็จะได้ฟังเทศนา ชื่ออริยสังข์ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

๕) การบูชาสถูปพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งถือว่าเป็นการระลึกถึงพุทธานุสติ หรือระลึกถึงพุทธคุณ ๘ ประการ มี อรหัง สมมาสมพุทโธ เป็นต้น

๖) การประพาศวัตตบท ๗ ข้อ คือ เลี้ยงดูบิดามารดา, เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล, พุคค้ำสุภาพอ่อนโยน, ไม่พูดส่อเสียด, ชอบแบ่งปันให้ทาน, พุคค้ำสัตย์ และไม่โกรธต่อคำพูดคนอื่น

๗) การบูชาบุคคลผู้ควรบูชา”

๕.๑.๓ วิเคราะห์พุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุเพื่อประโยชน์แก่การประยุกต์ใช้

การปรับประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุ นั้น มีคุณประโยชน์ใน ๓ ด้านด้วยกัน ดังนี้

- ๑) เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง เช่น การปฏิบัติธรรมเจริญสมณะวิปัสสนากาวนา
- ๒) เป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันสองฝ่าย เช่น การมีศีล ๕ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา
- ๓) เป็นไปเพื่อประโยชน์สังคมส่วนรวม เช่น การบริจาคเป็นสาธารณะประโยชน์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การนำงานวิจัย เพื่อจัดเป็นข้อเสนอแนะนั้น ผู้วิจัย แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรเน้น การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในด้านพระพุทธศาสนา แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษา รัฐควรให้ความสำคัญในด้านหลักสูตร และด้านคุณธรรมควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้กุลบุตร กุลธิดาเหล่านั้น ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง จากครูผู้สละการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องควรเชิญมาให้ความรู้ในภาคทฤษฎีต่างๆ และนำไปปฏิบัติในส่วนที่เป็นภาคปฏิบัติ คือ สมณะและวิปัสสนาในโรงเรียน หรือการจัดเข้าค่ายคุณธรรมวิธีต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณความดี ให้เด็ก เยาวชน รู้ตระหนักถึงคุณค่าของหลักธรรมคำสอนในหลักสูตรที่จัดเสริมให้ นั้น ไม่ใช่เพียงแต่บอกให้ปฏิบัติแต่ผู้สอนไม่ได้ใส่ใจ ก็คงไม่เป็นประโยชน์แต่ประการใด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะ ๔ ข้อด้วยกัน ดังนี้

๑. ศึกษาหลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุกับคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง
๒. ศึกษาหลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุกับคัมภีร์โลกทีปนี
๓. ศึกษาหลักพุทธปรัชญาในคัมภีร์วิมานวัตถุกับความเชื่อของชาวพุทธไทยปัจจุบัน
๔. ศึกษาหลักการทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุกับหลักการทำบุญในอรรถกถาธรรมบท

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

๑. พระไตรปิฎก

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. เล่มที่ ๒, ๔, ๕, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๕, ๑๖, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๓๐, ๓๔ และเล่มที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

เอกสารทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

จ้านงค์ ทองประเสริฐ. ศาสนาปรัชญาประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท คอมแพคท์ แพคท์พรีนซ์จำกัด, ๒๕๓๕.

พระธรรมธีรราชฆานามุนี (วิลาส ญาณวโร). โลกที่ป็น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดอกหญ้า, ๒๕๓๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๕.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญา โณ). พระสูตรคัมภีร์ปิฎก เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (สุวฑฺฒ โณ). หลักพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนา พระสงฆ์กับวิถีชีวิตสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ประชาชน, ๒๕๒๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

เสนาะ ผดุงฉัตร. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

แสง จันทร์งาม. พุทธศาสนาวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๑.

๒) วิทยานิพนธ์

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญา โน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระครูโสภณปริยัติยาทร (เชื้อม ชินวิโส/สอนรอด). “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยา
ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระธรรมาภรณ์ กมล (สมดี). “ความสัมพันธ์เรื่องการตายแล้วเกิดกับการดำเนินชีวิตตามแนวทาง
พุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาสุรเดช สุรสกุล (อินทรศักดิ์). “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณคดีไทย : ศึกษา
เฉพาะกรณี เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ -นามสกุล : พระครูสุธีร์ธรรมสารก (สุ่ม ถาวโร/ บุญชาติ)
- วันเดือนปี เกิด : วันที่ ๔ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘
- สถานที่เกิด : บ้านป่าหม้อ หมู่ที่ ๖ ตำบลพระยืน อำเภอพระยืน
จังหวัดขอนแก่น
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดป่าคำแคนเหนือ ตำบลคำแคนใต้ อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
- การศึกษา : ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศาสนาและปรัชญา)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (วิทยาเขตอีสาน)
พ.ศ. ๒๕๕๕

